
**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
ÇOCUK HAKLARINA
DAİR SÖZLEŞME**

TÜRKÇE

**SÖZLEŞMENİN 44. MADDESİ UYARINCA HAZIRLANAN RAPOR
İLK İLERLEME RAPORU
TÜRKİYE**

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÜLKE RAPORU

BÖLÜM BİR – TÜRKİYE’NİN PROFİLİ

1. Coğrafya

Doğunun batıyla ve kuzeyin güneyle buluştuğu üç kıtanın birleştiği noktada bulunan Türkiye aynı zamanda hem Avrupa hem de Balkan, Kafkas, Orta Doğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir.

774.815 kilometre kare yüzölçümüne sahip bir ülke olan Türkiye’nin topraklarının yüzde 97’si Asya kıtasında, geri kalan yüzde 3’ü ise Avrupa’dadır.

2. Tarih

1071 yılında Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu Yarımadasına yerleşen Selçuk Türkleri yaklaşık ikiyüz yıl burada hüküm sürmüştür. Ondördüncü yüzyılın başında Anadolu’da kurulmuş olan Osmanlı İmparatorluğu uzun süre çağının başlıca güçlerinden biri olmuştur. Bu İmparatorluğun çöküşünden sonra 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün başarılı reformlarıyla Türkiye modern bir devlet olarak doğmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan başlayarak her zaman barışçı bir politika izlemiştir. Tüm ülkelerle dostane ve karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler sürdürülerek, bölgesel ve uluslararası işbirliği programları desteklenerek, uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözümlenmeye çabalayarak, bölgesel ve uluslararası barışa katkıda bulunularak, istikrar ve refah Türk dış politikasını yönlendiren temel ilkeler olmuştur.

Türkiye aynı zamanda hem NATO hem de Avrupa Konseyi, OECD, OSCE, İslam konferansı Örgütü, Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesidir. Ayrıca tam üye olma amacıyla Avrupa Birliği ortak üyesidir.

3. İdari Yapı

Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

İdari yapısı güçlerin ayrılığı ilkesine göre yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşmaktadır. Yasama yetkisi Türk ulusu adına (bundan böyle “Parlamento” olarak anılacak olan) Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kullanılır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından ve yargı yetkisi bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır. Anayasa hükümleri yasama yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer tüm organları ve bireyleri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Parlamento her beş yılda bir genel oyla seçilen beşyüzelli milletvekilinden oluşur. Cumhurbaşkanı Parlamento tarafından seçilir. Başbakan Cumhurbaşkanı tarafından Parlamento üyeleri arasından atanır. Bakanlar Başbakan tarafından atanır ve

Merkezi idare Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlardan oluşur.

Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar. Hiç bir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere veya hâkimlere emir veya talimat veremez.

Yargıtay temyiz mahkemesi görevi yapar. Çocuk Mahkemeleri 1979 yılında kurulmuştur.

4. Ekonomik Yapı

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren çeşitli kalkınma stratejileri benimsemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük ölçüde tarıma dayalı bir politika izlenmiştir. Ancak, sanayileşme alanında başarılı programlar Devlet ekonomik yaşama daha yoğun biçimde müdahale etmeye başladığında uygulanmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1960 yılından sonra uygulanmaya başlamış ve birinci ekonomik kalkınma planı 1963 yılında yürürlüğe konmuştur. Bu nedenle ithal ikamesi politikası izlenmiştir. Uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve kamu sektörünü yeniden yapılandırma hamlesi 1989 yılından itibaren uygulanan belli başlı ekonomik politikalaradır.

Türkiye ithal ikamesine dayalı içe dönük bir ekonomiden hemen hemen tüm sektörlerde dünya ile bütünleşmiş dışa dönük bir ekonomiye kayda değer bir dönüşümü gerçekleştirmiştir. Bu çarpıcı dönüşüm sürecinde dış ticaret rejimi tümüyle yeniden gözden geçirilmiş ve basitleştirilmiştir. Dışalım kotaları tümüyle kaldırılmış ve dışalım kısıtlanan mal listesi savaş gereçleri ve ilaçlarla sınırlandırılmıştır. Döviz kurlarının günlük olarak belirlenmesi ilkesi benimsenerek dışsattım teşvikleri yaygınlaştırılmıştır. Dış ticaret rejimindeki etkili değişikliklere paralel olarak finans sektöründe de esaslı reformlar başlatılmıştır.

Dış ticaret rejiminin serbestleştirilmesi Türkiye'nin esas olarak komşularıyla ticaret yapan tarımsal mal ihracatçısından esas olarak sanayi malları ihraç eden dünya çapında bir tüccara dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

1980 yılında 11 milyar Amerikan Doları olan ticaret hacmi 1996 yılında 68 milyar Amerikan Doları'na çıkmıştır.

Türkiye öncelikle sanayi malları üreten bir ülke haline gelmiştir.

Yeni dönemde ekonominin ortalama büyüme hızı da artmıştır. 1971-1980 döneminde ortalama GSMH büyüme hızı yılda yüzde 4 olmuştur. 1981-1990 döneminde yüzde 5.3'e yükselmiş ve 1991-1997 arasında yüzde 4.8 olmuştur.

Kişi başına milli gelir 1980 yılında 1200 USD iken 1997 yılında 3000 USD'ye yükselmiştir.

Yeni ekonomik program yüzde 3 reel GSMH büyüme oranı ile enflasyon oranında 1998 yılı sonuna kadar yüzde 50 oranında önemli bir düşüş hedeflemektedir.

Ülkenin değişik bölgelerinde gözlenen farklı kabiliyetler, özellikler ve sorunlar sektörel tercihlerin bölgesel analizlerle birlikte düşünüleceği yeni yaklaşımlar içeren modellerin planlanması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Devlet daha az gelişmiş bölgelerde refah düzeyini yükselterek bölgelerarası farklılıkları azaltmayı amaçlamaktadır.

5. Demografik Yapı

Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış, bunu 1935 yılında ikincisi izlemiştir. Bu tarihten sonra beş yıllık aralarla tekrarlanmıştır. 1927 yılında 13 milyon olan nüfus 1990’da 56,5 milyona ve 1997 yılında 62.5 milyona ulaşmıştır. Türkiye nüfus açısından Orta Doğu’da birinci, Avrupa’da beşinci sıradadır ve dünyada ilk yirmi ülke arasındadır. Nüfus artış hızı 1990-97 döneminde yüzde 1.51 olmuştur.

1960lı yıllarda uygulanmaya başlayan nüfus politikası Sağlık Bakanlığını aile planlamasını teşvik etmekle görevlendirmiştir. Bu nedenle gebeliğin sonlandırılmasına izin verilmiş ve aile planlaması hizmetlerini anne ve çocuk bakımı hizmetleriyle birleştiren yeni bir yaklaşım uygulanmaya başlamıştır.

Hızlı nüfus büyüme oranı sonucunda Türkiye genç bir nüfusa sahip olmuştur ve nüfusunun üçte birinden fazlası 15 yaşın altındadır.

Ancak, oranın 1960 yılında binde 48.9’dan 1997’de binde 20.8’e düşmesiyle de kanıtlandığı gibi Türkiye’de doğum oranında genel bir gerileme vardır.

Türkiye’de ölüm oranında da bir gerileme gözlenmektedir. 1960 yılında binde 19.8 olan bu oran 1997 yılında binde 6.5’e düşmüştür. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 1989 yılında yapılan Türkiye Demografik Araştırmasına göre, bebek ölüm oranı da gerilemiştir.

Hane halkı nüfusunun ortalama büyüklüğü 4.5 kişidir.

1996 yılı verilerine göre evlenme oranı yüzde 7.76’dır. İlk evlilikte ortalama yaş erkeklerde 25.8, kadınlarda 22.1’dir. Türkiye’de evliliklerin büyük bir bölümü (yüzde 84.92’si) hem resmi hem de dini nikâhla gerçekleşmektedir. Yalnızca dini nikâhla gerçekleşen evlilikler hukuken geçersiz olduğu için, idari ve adli önlemlerle resmi nikâh teşvik edilmiştir.

Son 55 yıl içinde okuryazarlık oranı erkeklerde yaklaşık üç katı ve kadınlarda yedi katı artmıştır. Zorunlu ilköğretim bu sonuçta doğrudan etkili olmuştur. 1990 yılında okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 19,5’dir.

1945 ile 1950 arasındaki dönem kırsal alanlardan İstanbul, İzmir ve Adana gibi büyük ticari merkezlere ve kentlere ve başkent Ankara’ya ilk büyük akına tanık olmuştur. İkinci göç dalgası 1965 ile 1979 arasında yaşanmıştır. Bununla birlikte, 1975’den sonra uygulanan tarımsal sübvansiyon politikaları ve kentlerde daha fazla hissedilen yüksek enflasyonist eğilim bu hareketi yavaşlatmıştır.

1997 verilerine göre, yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının sayısı 1.3 milyondur; bunların bakmakla yükümlü oldukları kişiler dikkate alındığında bu sayı 3.4 milyona çıkmaktadır.

6. İşçi İşveren İlişkileri

1996 verilerine göre 22.2 milyon kişi olan toplam işgücünün yüzde 6.1’i işsizdir. Çoğunlukla kentsel alanlarda eğitim görmüş gruplar arasında işsizlik oranındaki artış erkekler arasında yüzde 27.0 ve kadınlar arasında yüzde 35.8 olmakla birlikte, bu rakam 1995 yılı rakamlarıyla karşılaştırıldığında, işsizlik oranının yüzde 6.9’dan yüzde 6.1’e düştüğünü göstermektedir.

Türkiye genelinde işgücüne katılım oranı yüzde 49.9'dur (erkeklerde yüzde 70.6 ve kadınlarda yüzde 29.4). Tarımsal işgücünün yüzde 58'i kadınların yüzde 72'sini oluşturduğu ailede ücretsiz çalışanlar grubundandır.

1994 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanmış olan Cinsiyet İstatistikleri Dizisi aile reisinin kadın olduğu ailelerin oranının yüzde 7.9 olduğuna işaret etmektedir. Bu oranlar kırsal kesimde yüzde 8 ve kentsel kesimde yüzde 7.9'dur.

Türkiye'de sosyal güvenlik planları çalışanları ve bakmakla yükümlü oldukları kişileri destekler. Kamu ve özel sosyal sigorta sistemleri son on yılda, işsiz olmalarına rağmen düzenli olarak prim ödeyenler için sosyal güvenlik programları uygulamaya başlamıştır. Bu sosyal sigorta sistemlerinden ev kadınları da yararlanabilmektedir.

Sosyal güvenlik hizmetleri işyerinin niteliğine bağlı olarak dört sosyal güvenlik kuruluşu tarafından temin edilmektedir: Emekli Sandığı (ES), Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), Bağımsız Çalışanların Sosyal Sigorta Kuruluşu (Bağ-Kur) ve özel sigorta kuruluşları.

1996 yılı sonunda ES kapsamında 10.9 milyon kişi, SSK kapsamında 28 milyon kişi, Bağ-Kur kapsamında 13.7 milyon kişi ve özel sigorta kuruluşları kapsamında 308,000 kişi bulunmaktadır. Böylece, toplam nüfusun yüzde 83.6'sını oluşturan yaklaşık 52.6 milyon kişi sosyal güvence kapsamındadır.

Sosyal sigorta kapsamında olan çocuklar genellikle onsekiz yaşını bitirene kadar veya 18 yaşından büyük olduklarında eğitimlerini tamamlayana kadar desteklenmektedir. Onsekiz yaşından büyük kızlar ise evlenene kadar sigorta kapsamında kalmaktadır. Evlenmemeleri durumunda yaşamları boyunca sosyal sigortadan yararlanabilmektedirler.

ES emeklilik, sakatlık ve ölüm halinde devlet memurlarını, diğer kamu çalışanlarını ve eşleriyle çocuklarını desteklemektedir. Emekli, dul ve yetimler yüzde 9.6, bakmakla yükümlü oldukları kişiler yüzde 72.3 oranındadır.

1986 yılında uygulanmaya başlayan bir hüküm erkek ve kadınların sırasıyla 60 ve 55 yaşlarında emekli olmalarına olanak sağlamıştır. Bunun yanı sıra, 27 Şubat 1992 tarihinde kanunlaştırılan 3774 sayılı Kanunla yapılan değişiklik erkek ve kadınların sırasıyla 25 ve 20 yıl çalıştıktan sonra emekli olmalarına izin vermektedir.

Aktif olarak çalışanların yüzde 16.5'i, emekli, özürlü, dul ve yetimlerin yüzde 9.1'i ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin yüzde 69.7'si SSK güvencesi kapsamındadır. İsteğe bağlı sigortalılar ve tarım işçileri SSK güvencesi kapsamında olanların yaklaşık yüzde 4.6'sını oluşturmaktadır.

SSK güvencesi kapsamındaki bir işçi aşağıda belirtilen hallerde emekli aylığı almaya hak kazanmaktadır:

- a) İşçinin 55 veya 50 yaşını tamamlaması ve en az 5000 gün prim ödemesi,
- b) Yukarıdaki şartlara ek olarak, işçinin en az onbeş yıl ve en az 3600 gün sigortalı olması veya

- c) Yukarıda (a)'da belirtilen şartlara ek olarak işçinin 25 veya 20 yıl süreyle sigortalı olması ve en az 5000 gün süreyle sakatlık, yaşlılık ve ölüm riski sigorta primlerini ödemiş olması.

Bağımsız Çalışanlara ait Özel Sigorta Kuruluşu (Bağ-Kur) esnaf, küçük tüccar ve bağımsız çalışanlar ile eşlerine ve çocuklarına hastalık, yaşlılık, sakatlık ve ölüm rizikosu halinde sosyal sigorta sağlayan bir kurumdur. Bu bağlamda, sigortalıların yüzde 12.9'u aktif olarak çalışmaktadır, yüzde 8.1'i emekli, özürlü, dul ve yetimdir ve yüzde 72.6'sı bunların bakmakla yükümlü oldukları kişilerdir. Bu Kuruluşun sigortalıları açısından emekli maaşı için bir yaş sınırı yoktur. Sırasıyla 25 ve 20 yıl süreyle prim ödemiş her erkek ve kadın ile 15 yıl süreyle prim ödemiş 55 yaşından büyük her erkek ve 50 yaşından büyük her kadın başvuru halinde kısmi emeklilik maaşına hak kazanmaktadır.

Özel sigorta şirketlerinde ise güvence kapsamında olanların yüzde 23.1'i aktif çalışanlardan, yüzde 19.2'si emeklilerden, özürlülerden, dul ve yetimlerden ve yüzde 57.8'i bunların bakmakla yükümlü oldukları kişilerden oluşmaktadır.

7. İnsan Hakları

7.1. Genel Bilgi

Türkiye demokratik değerleri paylaşmakta olup, Birleşmiş Milletler'in ve Avrupa Konseyi'nin temel uluslararası belgelerinin çoğuna taraftır.

7.2. Türk Politika Amaçları

Türk Hükümetinin Programı demokratik uygulamaların daha fazla geliştirilmesini, yönetimde şeffaflığın sağlanmasını, etkin adalet sisteminin gerçekleştirilmesini ve ifade özgürlüğünün daha fazla yaygınlaştırılmasını içermektedir.

Türk Hükümeti bu taahhütleri izlemede,

- 14 Ağustos 1997 tarihinde kanunlaştırılmış olan, terörizm propagandası içeren makale yayınlamak nedeniyle hüküm giymiş editörlerin mahkûmiyetlerinin ertelenmesine ilişkin kanunu parlamentoya sunmuştur;
- 6 Ağustos 1997 tarihinde kanunlaştırılmış olan, cezaevlerinde reform yapılmasına ve yeni mali kaynakların kullanılmasına ilişkin bir başka yasayı parlamentoya sunmuştur;
- 3 Aralık 1997 tarihinde, ilgili makamlarca dikkatle izlenecek olan ve yasaların uygulanmasında insan haklarına kesinlikle uymanın önemini belirten bir genelge yayınlamıştır;
- Türk Ceza Kanununun yerini alacak yeni taslağı Ocak 1998'de Parlamento'ya sunmuştur. Yeni taslakla 1984 yılından bu yana fiilen kaldırılmış olan ölüm cezası kaldırılmakta ve ifade özgürlüğünü yöneten hükümler yeniden yazılmaktadır;
- Parlamento tarafından 21 Ocak 1998 tarihinde kanunlaştırılmış olan ve terör vahşetinin sonuçlarından zarar görmüş doğu ve güneydoğu illerinde özel teşvik ve istihdam yaratıcı önlemler uygulanmasına içeren kapsamlı bir kanunu sunmuştur;

- Türk Ceza Kanununun 17, 159 ve 312nci Maddelerinde ve ifade özgürlüğünü yöneten Terörle Mücadele Kanununun 8inci Maddesinde değişiklik yapılmasına ilişkin bir başka tasarıyı Şubat 1998’de Parlamenteoya sunmuştur;
- Kamu görevlileri aleyhindeki cezai takibatları kolaylaştıran bir kanun tasarısını Parlamenteoya sunmuştur.

7.3. Mevcut Durumla İlgili Düşünceler

Hükümet başkanlığını insan haklarından sorumlu Devlet Bakanının yaptığı bir İnsan Hakları Yüksek Koordinasyon Komitesi kurmuştur. Bu Yüksek Komite bazıları gerekli işlemlerin yapılması için Bakanlar Kuruluna sunulmuş olan, insan hakları ile ilgili başka yasal ve idari düzenlemelere ilişkin teklifler üzerinde çalışmaktadır.

Parlamenteoya gönderilmiş olan değişikliklerden bazıları henüz yürürlüğe girmemiş olmakla birlikte, İnsan Hakları Yüksek Koordinasyon Komitesince yapılan yoğun çalışmalar, medyanın insan hakları ile ilgili konulardaki hassasiyeti ve çeşitli devlet kuruluşlarının insan hakları ile ilgili yoğun eğitim ve öğretim programları toplumun tüm kesimlerinde insan haklarına karşı duyarlılığı artırmıştır.

- Türkiye toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine yönelik en hırçın terör kampanyalarından biri ile mücadele ederken hak ve özgürlükleri daha fazla artırmak için her türlü çabayı gösteren az sayıda ülkeden biridir.
- Terör yalnızca uluslararası bir felaket değil, ancak aynı zamanda tüm dünyada masum çocuklar da dâhil olmak üzere insanların temel haklarına, bir başka deyişle yaşama haklarına doğrudan bir saldırıdır. Terörün bastırılması uluslararası toplumun ortak çabasını gerektirir. Türkiye bu konuda BM’de önemli çabalarda bulunmaktadır.

BÖLÜM İKİ

TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARININ HUKUKİ VE ÖRGÜTSEL YÖNLERİ

GİRİŞ

Türkiye tarihi boyunca çocuk bakımına ve çocukların korunmasına önem veren bir ülke olmuştur. Türk kültüründe kökleşmiş olan sevgi ve merhamet duyguları çocuk haklarını aile davranışının odak noktası haline getirmiştir.

Çocuk bakım sisteminin ilk temeli 1822 yılında “çocuk ıslahevlerinin” kurulmasıyla atılmıştır. Bunu çocukların dilenmesinin önlenmesine ilişkin 1893 tarihli yönetmelik izlemiştir. Daha sonra öksüzler yurdu ve kimsesiz çocukları barındıran kurumlar kurularak çocukları koruma çabaları gündeme gelmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, savaşta ana babalarını kaybetmiş çocukları koruma, eğitime ve bu çocukların bakımlarını sağlama çabasıyla öksüzler yurtlarına büyük önem verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucuları savaşların kötü etkilerinin çocuklara bir daha asla zarar vermemesini sağlayacak araçları oluşturmaya çalışmışlardır. Öncelikli yatırımlar barış, yeni nesillerin yetiştirilmesi ve öğretmenler için yapılmıştır. Türkiye Çocuk Haklarına İlişkin Cenevre Bildirgesi’ni imzalayan ülkelere birisi olmuştur.

1920lerden itibaren Türkiye, uzun yüzyılların sonucu olan yeni ve çağdaş kavramlarıyla ve kurumlarıyla sosyal yardımı değerlendirmeye başlamıştır.

1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi sosyal hizmetlerin temini için önemli düzenlemeler yapmış olan “Devrim Meclisi” olarak çalışmıştır.

Bu bağlamda, Büyük Millet Meclisi bünyesinde, ayrıca sosyal hizmetlerden de sorumlu olan “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı” kurulmuş ve bu Bakanlıkla birlikte çocukların korunmasını amaçlayan hizmetler uygulanmaya başlamıştır.

Büyük Millet Meclisi Ankara’daki Çocuk Yuvalarının denetimini kurmuş olduğu “Sosyal Yardım Komisyonu” aracılığıyla gerçekleştirmiştir.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra, geçmişte kazanılan teknik bilgilerin ışığında sosyal hizmetler laik cumhuriyetçi bir anlayışla yeniden örgütlenmiştir.

1923 ile 1945 yılları arasında Medeni Kanun, Belediyeler Kanunu, İş Kanunu ve Ceza Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bütün bu kanunlarla, çocukların korunması konusu isteğe bağlı ve dini kavramlardan ayrılarak bilimsel, akılcı ve yasal yaklaşımlara bağlanmıştır.

Türkiye’de sosyal hizmetler özellikle 1945’den sonra gelişmiştir.

1921 yılında Atatürk tarafından Çocuk Esirgeme Cemiyeti kurulmuştur. Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılış günü olan 23 Nisanı Çocuk Bayramı olarak ilan etmiş olup, bu ülke geleceğinin yapı taşları olan çocuklara verilen önemin bir ifadesidir. Yaklaşık seksen yıldır 23 Nisan Çocuk Bayramı olarak kutlanmıştır ve 1979 tarihinden itibaren tüm dünya çocukları öğrenci ailelerinin konukları olarak kutlamalara katılmaktadırlar.

1935 yılında Çocuk Esirgeme Cemiyeti’nin adı “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” olarak değiştirilmiş ve kuruluş resmi statü kazanmıştır. Bu kuruluş çocuklara gündüz bakım merkezleri, çocuk yuları, hemşire okulları, çocuk bakım ve tedavi klinikleri ile doğum koşulları temin etmekte, il ve ilçe düzeyinde bakım ve koruma programları sunmaktadır.

Sosyal hizmetler alanında çalışacak profesyonel personelin eğitimi 1959 yılında yürürlüğe giren "Sosyal Hizmetler Kurumu Kanunu" sonucunda önem kazanmıştır. 1961 yılında kurulan "Sosyal Hizmetler Akademisi" 1982 yılına kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı kalmış, bu tarihte yeni Yüksek Öğretim Kanununun kabul edilmesiyle Hacettepe Üniversitesi’ne bağlanmış ve adı “Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu” olarak değiştirilmiştir. Okul eğitim programının amacı profesyonel sosyal hizmet görevlilerine eğitim vermektir. Sosyal hizmetler eğitiminin çağdaş eğitim sistemine dâhil edilmesi sosyal hizmet politikası ve planlaması konusunda önemli gelişmelere yol açmıştır.

24.5.1983 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu bu profesyonel yaklaşımın iyi bir göstergesidir.

Birçok hukuki, idari ve mali yenilik getiren Kanunun ayrıca sosyal hizmetlerin değişimlere ve gelişmelere uygun olarak örgütlenmesini öngören bir “sosyal reform” yönü de vardır.

2828 sayılı Kanun çerçevesinde, sosyal hizmetler korunmaya, bakıma ve yardıma gereksinimi olan insanlara, çocuklara, özürllürelere, yaşlılara ve diğler insanlara yeni bir biçimde sunulmaktadır.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile uygulamaya konan yenilikler kısaca aşağıda belirtildiğı gibidir:

- 1- Daha önce çocukların korunmasının planlanması ve denetimi görevlerinin uygulanmasından sorumlu olan yerel makamlar bu görevlerini Genel Müdürlüğe devretmişlerdir.
- 2- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu korunmaya muhtaç çocukların belirlenmesinden ve incelenmesinden sorumlu tutulmuştur. Böylece profesyonel sosyal hizmet görevlileri aracılığıyla korunmaya muhtaç özürllü kişilerin ve çocukların belirlenmesi için gerekli hukuki destek sağlanmışır.
- 3- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna muhtaç kişilere “aile” ortamında mali ve/veya maddi sosyal yardımda bulunma sorumluluğı ve yetkisi verilmiştir.
- 4- Sosyal hizmetlere sağlanan mali kaynaklar artmış ve geçmişe göre daha tutarlı bir nitelik kazanmıştır.
- 5- Kapsamlı bir yönetmeliğın hazırlanması için Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne tam yetki verilmiştir. Böylelikle sosyal hizmetler toplumun değışen ve gelişen gereksinimlerine paralel olarak örgütlenmektedir.
- 6- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne karşı doğrudan sorumlu olan İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri aracılığıyla Genel Müdürlüğün illerdeki faaliyetlerini ve durumunu iyileştirmek mümkün olmuştur.
- 7- Başbakanın başkanlığında, ilgili her kuruluşun birer temsilcisinden oluşan “Sosyal Hizmetler Danışma Kurulları” kurulmuştur. Bu Kurullar sosyal hizmetler alanındaki örgütsel sorunları ve eşğüdüm sorunlarını ulusal düzeyde ele almaya başlamışlardır.
- 8- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne sosyal hizmetler alanında faaliyette bulunan tüm resmi ve gönüllü örgütlerin kurulması için izin verme ve bu örgütlerin faaliyetlerini denetleme yetkisi verilmiştir. Gönüllü örgütlerden daha etkin hizmet alabilmek için profesyonel rehberlik ve koordinasyon sağlanmaktadır.

Ulusal düzenlemeler ve yapılar dışında Türkiye çocukların korunması ve bakımı ile ilgili çeşitli uluslararası anlaşmalara da taraftır.

Türkiye Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni 29-30 Eylül 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Merkezi’nde düzenlenen Dünya Çocukları Zirvesi’nde imzalamış ve 17, 29 ve 30uncu Maddeleri 1923 tarihli Lozan Anlaşması’na ve Türk Anayasası’na uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutarak 9 Eylül 1994 tarihinde onaylamıştır. 27 Ocak 1995 tarih, 22184 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4058 sayılı Kanunla onaylanmış olan bu Sözleşme şimdi ulusal hukuki bir belgedir.

1. Genel Uygulama Önlemleri

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) onaylanmasından sonra, Başbakanlık Ocak 1995'de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nü Türkiye'de ÇHS'nin uygulanmasında "koordinatör kuruluş" olarak tayin etmiştir.

ÇHS hükümlerine göre, koordinatör kuruluşlar:

mevcut yapısal, hukuki ve idari önlemler,

pratik uygulamada karşılaşılan güçlükler ve

hizmet temini için belirlenen amaçlar ve bu amaçların gerçekleştirilmesi için belirlenen öncelikler

ile ilgili ülke raporlarının ve eylem planlarının hazırlanmasında tüm kamu kuruluşlarıyla ve özel kuruluşlarla gerekli koordinasyonun sağlanmasından sorumludurlar.

Koordinasyon görevinin yerine getirilmesini kolaylaştırmak amacıyla, 9 Eylül 1995 tarihinde, UNICEF, Adalet Bakanlığı, Çankaya Belediyesi (Ankara), Ankara Barosu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu ve Ankara Üniversitesi Pedagoji Fakültesi temsilcilerinden oluşan bir "Çocuk Hakları Konseyi" kurulması kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, 4 Ekim 1995 tarihinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde Çocuk Haklarının Korunması ve İzlenmesi için bir bölüm oluşturulmuştur.

1.1. Devlet Raporunun Yazılması

Birleşmiş Milletler tavsiyesine uygun olarak, ilk ulusal raporun ve ulusal eylem planının hazırlanması için, kamu kuruluşlarından, hükümet dışı örgütlerden, üniversitelerden ve uluslararası örgütlerden 200 temsilcinin katıldığı geçici komiteler oluşturulmuştur.

Raporu hazırlamaya başlayan geçici komiteler (a) hukuki ve idari yapı, (b) eğitim ve tanıtım, (c) veri oluşturma ve (d) izleme alanlarında oluşturulmuştur.

Kamu kuruluşları ve hükümet dışı organlar devlet raporunun hazırlanması için gerekli düzenlemeleri yaparken aynı zamanda ÇHS'nin desteklenmesi ve uygulanması için çaba göstermişlerdir.

1.2. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Desteklenmesi

* Genel Müdürlük bünyesindeki Çocuk Haklarını Koruma ve İzleme Bölümü gönüllü hükümet dışı örgütlerin, yerel yönetimlerin, çocukların korunması ile ilgili kamu kuruluşlarının ve akademik camianın destekleriyle çalışmalarına devam etmektedir.

* Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü mevzuatının ve uluslararası sözleşmeleri ulusal hukuk sistemine yansıtılabilmek, hukuk biliminden doğan güçlükleri aşabilmek ve gerekli yasal düzenlemeleri yapabilmek amacıyla uluslararası sözleşmelerin incelenmesi için 14 Ocak 1994'de Adalet Bakanlığı bünyesinde bir komisyon kurulmuştur.

* Tüm kamu kuruluşlarına, illere ve hükümet dışı örgütlere bir genelge ile ÇHS ile ilgili ayrıntılı bilgiler iletilmiştir.

Ülkenin kamu televizyon ağı olan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), 1927’de kuruluşundan bu yana çocuklara yönelik yayınlara büyük bir önem vermektedir. Ankara Radyosu 1950 yılında bir Çocuk Kulübü kurarak çocuk saati adıyla bir program yayınlamaya başlamıştır. Bu program İstanbul’da, İzmir’de, Diyarbakır’da ve “Türkiye’nin Sesi”nde ülke dışındaki çocuklar için de yayınlanmıştır. TRT 1995 yılından itibaren “Biz Arkadaşız”, “Portakal”, “Biz Çocukların da Hakları Var” ve “Çocukların da Söz Hakkı Var” gibi programlarla çocuklara ve gençlere yönelik programlarını çeşitlendirmiştir. 1997 yılında TRT’nin genel yayın programı çocuk hakları ile ilgili uluslararası anlaşmaları içerecek şekilde daha kapsamlı hale getirilmiştir. Benzer biçimde, televizyon yayınlarında çalışan çocukların hakları ÇHS bağlamında desteklenmektedir.

* ÇHS konusunda bilinçlenmeyi sağlamak amacıyla, 29-30 Mayıs 1989 tarihinde UNICEF’in işbirliğiyle Devlet Bakanlığı tarafından “1990larda Çocuklar için Politikalar” başlıklı bir konferans düzenlenmiştir.

* UNICEF Türkiye Ulusal Komitesi çocuk hakları ile ilgili röportajların ve bazı çocuk TV programlarının yapımını desteklemiştir.

* Yukarıda anılan konferansın hazırlanması için oluşturulan özel gruplar aracılığıyla aşağıda belirtilen konularda ‘workshop’lar düzenlenmiştir:

- Anne sağlığı,
- Çocuk gelişimi ve aile içinde karşılıklı etkileşim,
- Kız çocukların eğitimi,
- Göçmen işçilerin çocukları,
- Çocuklar ve çevre,
- Çocuk işçiler için hukuki koruma,
- Özel bakım ve özen gerektiren çocuklar.

* UNICEF tarafından hazırlanan bilgilendirici tanıtım dosyası ÇHS’nin tam metni ile birlikte Ocak 1991’de tüm kamu organlarına ve özel organlara dağıtılmıştır.

* ÇHS’yi desteklemek ve kamunun konuya daha fazla ilgi göstermesini sağlamak için Nisan 1991’de tüm illerden çocuk temsilcilerinin katıldığı bir çocuk zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirve önde gelen çocuk dergilerinden biri olan “Doğan Kardeş” tarafından düzenlenmiştir.

* Çocuklara ilişkin konularla ilgilenen hükümet dışı örgütler ÇHS’yi desteklemek için 1992 yılında İstanbul’da el ele tutuşarak tek vücut olmuşlardır.

* İstanbul Barosu ÇHS’nin gerektirdiği hukuki ve örgütsel düzenlemelerle ilgili temel ilkeleri ve kuralları belirlemek amacıyla, bu konuda çalışan uzmanları ve kuruluşları bir araya

getirerek Kasım 1995’de çocuk hakları ile ilgili bir konferans düzenlemiştir. Bu toplantının ve çalışma gruplarının tutanakları “Çocuk Hakları Günü” başlığıyla bir kitap halinde yayınlanmıştır. Bu toplantıyı 7 ve 8 Kasım 1996 tarihinde yapılan ikinci toplantı izlemiştir.

* Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü kamunun çocuk hakları konusundaki duyarlılığını artırmak amacıyla Kasım 1995’de büyük bir dinleyici kitlesinin katıldığı, ÇHS ile ilgili bir panel düzenlemiştir.

* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Alman Konsolosluğu’nun, Türk-Alman Hukukçular Derneği’nin, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Karşılaştırmalı Hukuk, Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin ve Uluslararası İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin destek ve katılımıyla 11-12 Nisan 1996’da çocukların korunmasına ilişkin kanun konusunda bir seminer düzenlemiştir. Çok sayıda dinleyiciyi bir araya getiren bu seminerin amacı uluslararası düzeyde konu ile ilgili uygulamalar konusunda hukukçuları bilgilendirmektir.

* Türk Tabipler Birliği İzmir Şubesi’nin himayesinde, yerel yönetim temsilcilerinin, üniversite mensuplarının, ilgili il müdürlüklerinin ve hükümet dışı örgütlerin katılımıyla, 13-14 Nisan 1996’da çocuk hakları çalışma grupları toplantısı düzenlenmiştir.

* Çocukların İhmal ve Suiistimal Edilmesini Önleme Derneği tarafından 24-26 Nisan 1996’da düzenlenen ikinci ulusal kongre çocukları etkileyen birçok konunun tartışılmasına zemin hazırlamıştır.

* Türk Tabipler Birliği Diyarbakır Şubesi 15 Mart 1997 tarihinde “Çocukların sağlık hakkı ve Türkiye” konulu bir toplantı düzenlemiştir.

* Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Bursa Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Türkiye İnsan Hakları Derneği, Ankara Barosu ve Sosyal Hizmet Görevlileri Birliği Akdeniz Şubesi tarafından yeniden bastırılan ÇHS’nin tam metni ilgili tüm şahıs ve kuruluşlara dağıtılmıştır.

* Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nün personel eğitim programları çocuklarla doğrudan ilişki ve çocuk hakları konularında personelin beceri ve bilgisini artırmak için özel olarak tasarlanmıştır.

* ÇHS Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından ilkokul öğrencileri için “Haklarım” başlığıyla kolay anlaşılabilir bir dilde yeniden bastırılarak geniş bir kesime dağıtılmıştır.

* İnsan Hakları Derneği tarafından ilkokul öğretmenleri için “Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Haklarının Tarihçesi” başlıklı bir broşür hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri ve Hukuk Fakülteleri çocuk hakları, insan hakları ve temel demokratik kurumlar konularını lisans programları kapsamına almışlardır.

* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi 1990 yılında bir oyuncak müzesi kurmuştur.

* 1994 yılında Ankara Üniversitesi’nde Çocuk Kültür, Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmuştur. Merkez çeşitli üniversitelerden konuşmacıların katıldığı Birinci Ulusal Çocuk Kültür Kongresi’ni 6-8 Kasım 1996 tarihinde düzenlemiştir. Ankara Üniversitesi Çocuk

Araştırmaları Merkezi tarafından Kasım 1998’de Ankara’da İkinci Konferans düzenlenmiştir. Bu konferans yılda iki kez tekrarlanacaktır.

2. Çocuk Tanımı

2.1. Genel Çocuk Tanımı

ÇHS’nin 1inci Maddesinde “çocuklara uygulanan kanunlar çerçevesinde daha önce rüşt yaşına erişilmedikçe onsekiz yaşını bitirmemiş kişiler” çocuk olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım Türk Medeni Kanunu’nda kullanılan “küçük” kavramını kapsamaktadır.

Türk hukuk sistemine göre, çocukların hakları, sorumlulukları ve korunması açısından kişiliğın kazanıldığı an büyük önem taşımaktadır. Türk Medeni Kanununun 27nci Maddesine göre, kişilik çocuğın tam ve sağ olarak doğduğu anda başlar.

Vasiyetname sahibi öldüğünde varisin sağ olması gerektiği için, kişiliğın kazanılması özellikle mirasla ilgili konular açısından çok önemlidir. Yeni doğan bebek doğumdan sonra çok kısa bir süre için yaşasa bile varis niteliğı kazanmaktadır. Öte yandan ölü doğmuş bir bebek bu ayrıcalığa sahip değildir.

Türk Medeni Kanununun 8nci Maddesinde öngörülen ehliyet kavramı, 82nci Madde ile hukuk davalarında taraf olma hakkının verildiği Medeni Usul Kanununda da yer almaktadır.

Benzer biçimde, Medeni Usul Kanununun 58inci Maddesi ve Türk Medeni Kanununun 27(2)nci Maddesi, sonradan sağ olarak doğması koşuluyla cenine bile hukuk davalarında taraf olma hakkını vermektedir. Böylesi bir durumda cenin için tayin edilen vekil Türk Medeni Kanununun 298inci Maddesi ve Medeni Usul Kanununun 492nci Maddesi kapsamında cenin namına dava açabilmektedir. Ceninin sonradan ölü doğması halinde bu davalar hükümsüz sayılmaktadır. Öte yandan, davanın doğumdan önce sonuçlanması ve bebeğın sonradan ölü doğması halinde kar ar hükümsüz olmaktadır.

Kişilik doğum anında kazanılmakla birlikte, Türk Medeni Kanunu doğmamış bebeğı de korumaktadır. Söz konusu kanunun 27(2)nci Maddesi “Çocuk sonradan sağ olarak doğduğu takdirde ana rahmine düştüğü andan itibaren medeni haklardan yararlanır” ifadesine yer vererek cenini genel olarak korumaktadır.

Bu hüküm çeşitli pratik sonuçlara yol açmaktadır. Esasen, varisler arasında doğmamış bir bebek bulunduğunda, Kanunun 584üncü Maddesinde belirtildiği gibi, miras konusu karara bağlanmadan önce bebeğın doğması beklenmektedir. Benzer biçimde, 296ncı Madde kapsamında, evlilik dışı gebeliklerde doğumdan önce mahkeme tarafından belirlenen vekil tarafından babalık davası açılabilmektedir.

Türk Medeni Kanununun 11inci Maddesi onsekiz yaşının tamamlanmasını rüşt yaşının başlangıcı olarak belirlemekle birlikte, evlilikle veya mahkeme kararıyla onsekiz yaşından küçük olanların da reşit olduğu kabul edilebilmektedir.

15inci Madde kapsamında mahkeme kararıyla da reşit olunabilmektedir; bu maddeye göre 15 yaşında olan küçükler kendi rızalarıyla ve ana babalarının onayıyla reşit ilan edilebilmektedir. Küçüğün vesayet altında olması durumunda, konu hakkında vasinin görüşleri de alınmaktadır.

Kanunun 12nci Maddesi kapsamında hâkim çocuğun yüksek menfaatlerini dikkate alarak bir karara varmaktadır.

Türk Medeni Kanunu hükümleri ÇHS'nin 1inci Maddesinde yer alan genel ilkelerle benzerlik göstermektedir.

2.2 Evlenme Yaşı

Medeni Kanunda asgari evlenme yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Ancak, ana babanın rızasıyla bu sınır erkekler için 17 yaşa ve kızlar için 15 yaşa indirilebilmektedir. Kanunda öngörülen bu yaş sınırlarına rağmen, Kanunun 88inci Maddesi kapsamında önemli gerekçelerle ve istisnai koşullarda yargıç 15 yaşında bir erkekle 14 yaşında bir kızın evlenmelerine izin verebilmektedir.

2.3. Hukuki Ehliyet Açısından Çocuk Tanımı

Hukuki ve tıbbi konularla ilgili kararlar hukuki ehliyet kavramıyla yakından bağlantılıdır.

Herhangi bir kişinin hukuki ehliyeti, o kişinin hak kazanma ve/veya kendi iradesiyle gerçekleştirdiği fiil ve eylemlerle yükümlülük altına girme yetkisidir. Bu nedenle, yalnızca belirli niteliklere sahip kişilerin hukuki ehliyeti olduğu varsayılır.

Bu ehliyet ayrıca hukuki fiillerde bulunma, kanuna aykırı fiillerden sorumlu olma ve hukuk davalarında davalı veya davacı olarak taraf olma yeterliğini de içerir.

Medeni Kanunun 14üncü Maddesine göre, yalnızca muhakeme yeteneğine sahip olan, vasisi olmayan, reşit kişilerin hukuki ehliyete sahip oldukları kabul edilir.

18 yaşından küçük çocuklar idrak güçlerinin olup olmadığına bağlı olarak, kısmen veya tamamen ehliyetsiz kabul edilirler. Medeni Kanun çocuğun idrak gücünü ne zaman kazandığını belirtmemekte ve çocuğun idrak gücüne sahip olup olmadığını kararlaştırılmasını yargıcın takdirine bırakmaktadır.

Medeni Kanunun 262nci Maddesine göre “Çocuk ana babasının vesayeti altındadır ve hukuken geçerli nedenler olmadıkça ana babanın vesayet hakkı engellenemez”. 354üncü Madde vesayet altında olmayan çocuklar için bir vasi tayin edilmesini gerektirir.

İdrak gücünden yoksun olan ve vesayet veya kayyım yönetimi altında olmayan küçükler tümüyle ehliyetsiz kabul edildikleri için, bazı istisnalarla, kendi tasarruflarıyla hak veya yükümlülük yaratamazlar. Kanun yalnızca çocukları korumak amacıyla çocuklara hukuki ehliyet vermeyi reddeder. Tümüyle ehliyetsiz olan çocukların tüm hukuki fiilleri onlar adına vasileri veya kayyımları tarafından gerçekleştirilir.

Medeni Usul Kanununun 38inci Maddesine göre, tümüyle ehliyetsiz sayılan çocuklar dava açma hakkına da sahip değildirler. Bu kategorideki çocuklar hukuk davalarında vasileri veya kayyımları tarafından temsil edilirler.

İdrak gücüne sahip küçükler hukuki temsilcilerinin rızasını alma gereği olmaksızın kendi başlarına bazı hukuki fiillerde bulunabilirler:

1. Hukuki fiilin çocuk için bir yükümlülük değil, yalnızca bir fayda yaratması halinde, Medeni Kanunun 16ncı Maddesi böyle bir duruma izin vermektedir.

2. Medeni Kanunun 16ncı Maddesine göre, idrak gücüne sahip küçükler benzer biçimde kişilikleriyle yakından ilgisi olan bazı fiillerde bulunabilir ve dava açabilirler. Örneğin, babalık davası açabilir veya rüşt yaşında olma hakkı talep edebilirler.

3. Herhangi bir küçüğe vasisi veya kayyımlık söz konusu olduğunda yerel sulh mahkemesi tarafından bir mesleğe veya ticarete başlamak üzere izin verildiğinde, Medeni kanununun 283, 284, 396 ve 40(7)nci Maddeleri kapsamında doğan alacak ve borçların takibini yapabilir.

4. Küçüklerin ayrı ev kurmalarına ve bu evde yaşamalarına izin verildiğinde, bununla ilgili gereksinimleri karşılamak için her türlü faaliyette bulunmalarına ve hukuk davalarında şahsen hazır bulunmalarına izin verilir.

Medeni Kanununun 392nci Maddesi hükümleri kapsamında, idrak gücüne sahip olsalar bile, ne küçüklerin ne de hukuki temsilcilerinin küçüklere ait malları vasiyetle bir başkalarına bırakmalarına, vakıf firmalarına ve kefil olmalarına izin verilmez.

Yukarıda belirtilmeyen ve küçükler için borç yükümlülüğü yaratmayan fiil ve eylemler küçüklerin vasileri veya kayyımları tarafından veya vasi veya kayyımın onayı ile şahsen küçükler tarafından gerçekleştirilebilir.

İdrak gücüne sahip olan küçükler Medeni Kanununun 16ncı Maddesi kapsamında gerçekleştirdikleri kanuna aykırı fiillerden doğan zarar ve hasarlardan sorumlu olurlar.

İdrak gücüne sahip küçüklere tıbbi müdahalede bulunulması gerektiğinde, bu müdahaleye rıza gösterme hakkı münhasıran şahsi olduğu için, ilke olarak vasilerinin veya kayyımlarının onayının alınması gerekli değildir. Ancak, Tıp Biliminin ve Dallarının Uygulanmasına ilişkin 1219 sayılı Kanununun 70inci Maddesi, çocuğun kısıtlı olup olmadığına bakmaksızın, bu tür müdahalelerden önce vasi veya kayyımın onayının alınmasını gerektirir.

Küçüklere yapılacak tıbbi müdahalelerde hukuki temsilcinin veya kayyımın rızasını alma şartının temelindeki neden, küçüklerin korunması ve menfaatlerinin hukuki temsilcileri tarafından savunulması gereğidir. Medeni Kanununun 263üncü Maddesi bu tür müdahalelerde ana babanın, bu konuda ana baba arasında uyuşmazlık olması durumunda 263üncü Madde kapsamında babanın veya babanın ölmüş olması veya bulunamaması halinde annenin, ana ile babanın boşanmış olması durumunda 264üncü Madde kapsamında vesayet verilen tarafın rızasının alınmasını gerektirir. Nesebin babalık davası sonucunda mahkeme kararıyla belirlendiği durumlarda veya evlat edinme durumunda, 312nci Madde kapsamında velayet hakkına sahip ana babanın veya evlat edinen ana babanın rızası alınacaktır. Baba ile herhangi bir nesep ilişkisi olmayan küçükler söz konusu olduğunda, mahkeme tarafından annenin vasi olarak tayin edilmiş olması halinde, 311inci Maddeye göre bu tür tıbbi müdahalelerde annenin rızasının alınması şarttır. Evlat edinilmiş küçükler için 257nci Madde kapsamında evlat edinen ana babanın rızası alınacaktır.

Küçüğün Medeni Kanununun 354üncü Maddesi hükümlerine göre kayyım yönetiminde olması durumunda, kayyımın rızası alınacaktır.

Tıp Biliminin ve Dallarının Uygulanmasına ilişkin 1219 sayılı Kanunun 70inci Maddesinde “Herhangi bir vasi veya kayyım olmadığı veya bu kişiler bulunmadığında veya küçük beyanda bulunacak durumda olmadığı tıbbi müdahale için izin alınmayacaktır” ifadesi yer almaktadır.

Ancak, bu koşullarda doktorların Borçlar Kanununun 410uncu Maddesine göre görevlerini izinsiz olarak yapan şahıslar oldukları varsayılmaktadır.

Küçüğün hukuki temsilcisinin kayyım olması ve çocuğun sağlığı için gerekli görülen tıbbi bakıma izin vermeyi reddetmesi durumunda, Medeni Kanunun 272nci Maddesi kapsamında doktor çocuğun hastaneye yatırılması için karar aldırarak üzere mahkemeye başvurabilir.

Öte yandan, küçüğün hukuki temsilcisinin vasi olması durumunda, doktor 404üncü Madde kapsamında konuyu yetkili sulh mahkemesine bildirerek, çocuğun hastaneye yatırılması için 431inci Madde kapsamında mahkeme kararı aldırabilir.

Acil durumlarda, küçüğün hukuki temsilcisinin gerekli izni vermeyi reddetmesi Medeni Kanunun 2(2)nci Maddesine göre hakkın suiistimalini oluşturacağı için,

Doktorun uygun müdahaleyi yapmasını engellemeyecektir ve doktor bu nedenle herhangi bir sorumluluk üstlenmeyecektir. Esasen Tıbbi Deontoloji Yönetmeliğinin 3üncü Maddesi doktorları acil durumlarda gerekli müdahaleyi yapmakla sorumlu tutmaktadır.

Doğum Kontrolüne ilişkin 2827 sayılı Kanunun 6ncı Maddesi kürtaj için gebe kadının rızasının, ilgili şahsın rızasının ve hamile kadının reşit olmaması halinde vasisinin onayının alınmasını ve ayrıca vesayet altında olan hamile küçüğün idrak gücünden yoksun olması durumunda yetkili mahkeme tarafından karar alınmasını gerektirmektedir. Ancak, zihinsel özürü nedeniyle bilinçli bir karar alması mümkün olmayan hamile küçüğün rızası alınmayacaktır. İlgili şahsın yaşamının veya yaşamsal bir organının tehlikede olduğu acil durumlarda ve mahkemeden karar alınmanın uzun süreceği hallerde izin alınması şart değildir. 5inci Maddeye göre, yaşamsal bir riskin söz konusu olmaması şartıyla, ilgili şahsın rızası üzerine gebeliğin onuncu haftasına kadar kürtaj yapılacaktır. Öte yandan, gebeliğin onuncu haftasından sonra kürtaj yalnızca gebeliğin küçüğün yaşamını tehdit etmesi veya edecek olması veya doğacak çocuk veya daha sonraki nesiller için ciddi bozukluklara yol açması veya açacak olması durumunda doktor raporu ile yapılacaktır. Derhal müdahale gerektiren ve müdahale yapılmaması durumunda yaşamın veya yaşamsal organlardan birinin tehlikede olacağı acil durumlarda, hukuken gerekli sonuçlar beklenmeden uzman hekim tarafından düşük yaptırılacaktır.

Organ ve Doku Alınması, Korunması ve Nakli ile ilgili 2238 sayılı Kanunun 3üncü Maddesi kapsamında, kendisinden doku alınacak kişinin onsekiz yaşını doldurmuş olması ve idrak gücüne sahip olması gerekir.

İdrak gücüne sahip küçüklere tıbbi müdahale yapılmasına ilişkin mevcut hükümler ve kürtaj için küçüğün ve hukuki temsilcisinin izninin alınmasına ilişkin düzenlemeler ÇHS'nin 3üncü Maddesinde yer alan çocuğun menfaatine ilişkin kurallara ve ÇHS'nin 12nci Maddesinde belirtilen çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ilkesine uygundur.

2.4. Zorunlu Eğitim

İlköğretim Kanununda ilköğretimin tüm vatandaşlar için zorunlu ve ücretsiz olduğunu belirten Anayasa hükmü tekrarlanmakta ve 6 ile 14 yaş sınırı zorunlu ilköğretim süresi olarak tanımlanmaktadır.

İlköğretimi 11 yıla çıkarma girişiminin ilk aşaması olarak, ilköğretim 1997 yılında, Temel Milli Eğitim Kanununun 24üncü Maddesine göre 5 yıldan 8 yıla çıkartılmıştır. Bu yeniden örgütlenme derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılmasını, spor altyapısının geliştirilmesini, bilgisayar destekli eğitimin tüm okullara yaygınlaştırılmasını ve diğer yöntemlerin yanı sıra görsel-işitsel lisan laboratuvarları kullanılarak dördüncü sınıftan itibaren en azından bir yabancı dil öğretiminin başlamasını içermektedir. Eğitim programının son iki yılı medeni haklar ve insan hakları derslerini içermektedir. Yaklaşık 10 milyon öğrenciyi kapsayan bu proje çok büyük mali kaynağın ve insan kaynağının seferber edilmesini gerektirmiştir. İlgili yönetmelikte öngörülen finansman dışında, önemli miktarda finansman gereksinimi doğmuş ve vatandaşların, kurumların ve özel sektörün gönüllü katkılarıyla karşılanmıştır. Bu projeye Dünya Bankası da mali destek sağlamıştır.

2.5 İş Mevzuatında Çocuğun Tanımı

1.1.1. Genel

Çocukların çalışma yaşına ilişkin mevzuat çeşitli kanunlarda yer almaktadır.

İş Kanunu'nun 67nci Maddesine göre, 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır; ancak 13 yaşındaki çocukların, sağlıklarını okul ve mesleki eğitimlerini olumsuz yönde etkilememesi koşuluyla, hafif işlerde çalıştırılmalarına izin verilebilir. Öte yandan, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173üncü Maddesinde çalışma yaşının alt sınırı 12 olarak belirlenmiştir. Bu farklılıkları düzeltme girişimleri başlamıştır.

Benzer biçimde, Temel Milli Eğitim Kanunu'nun 59(1)inci Maddesine göre, ilkokul çağında olup, herhangi bir eğitim kurumuna devam etmeyen çocuklar kamu teşebbüslerinde, özel teşebbüslerde veya başka kurumlarda ücretli veya ücretsiz olarak çalıştırılmazlar. Ancak, Madde 59(2), okula devam durumunun belge ile kanıtlanması ve çalışmanın okul saatleri dışında olması koşuluyla, ilkokula devam eden çocukların çalıştırılmasına izin vermektedir.

1.1.2. Tehlikeli İş Açısından Çocuk tanımı

1.1.2.1. Gece Çalışılan İşler

Sanayiye ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocukların ve her yaştaki kadınların gece çalıştırılmaları yasaktır.

İş Kanunu kapsamında olmayan işlere Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 174üncü Maddesi hükümleri uygulanmaktadır. Söz konusu Madde 12 ile 16 yaş arasındaki çocukların gece çalıştırılmalarını yasaklamaktadır.

Bu iki hükümden çıkartılan sonuca göre, 16 ile 18 yaş arasındaki çocuklar İş Kanunu'na tabi olup olmadığına bakılmaksızın, sanayi dışı işlerde çalıştırılabilirler.

6 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesinin 2(1)inci Maddesi ve 90 Sayılı ILO Sözleşmesi'nin 3(1)inci Maddesi 18 yaşını doldurmamış işçilerin sanayi teşebbüslerinde gece çalıştırılmalarını yasaklamaktadır. Ancak bu kuralın bazı istisnaları vardır. 6 Sayılı Sözleşmenin 2, 4 ve 7nci Maddeleri işyerinde arıza olduğunda veya kamu menfaati için gerekli görüldüğünde 18 yaşından küçüklerin çalıştırılmasına izin vermektedir. 90 Sayılı Sözleşmenin 3(2)nci Maddesine göre, çıraklık veya mesleki eğitim için gerekli olduğunda 16 yaşından büyük çocukların gece vardiyasında çalıştırılmasına izin verilmektedir.

79 Sayılı ILO Sözleşmesinin 3(1)inci Maddesi 18 yaşını doldurmamış işçilerin gece çalıştırılmasını yasaklamaktadır.

Türk İş Kanunu'nun 69uncu Maddesi hükümlerinin çocuk işçiler bağlamında, çocuklara sağlanan koruma açısından 6 ve 90 Sayılı ILO Sözleşmelerinde yer alan kurallara uygun olduğu ve hatta bu kurallardan daha ileri olduğu belirtilmelidir.

Ancak, çocukların çalıştığı sanayi dışı işlerle ilgili Türk mevzuatı 79 Sayılı ILO Sözleşmesinde yer alan standartlara ulaşılacak biçimde daha fazla geliştirilebilir.

1.1.2.2. Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalıştırma Yasası

İş Kanunu'nun 78inci Maddesine göre 16 yaşını doldurmamış çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaz. Aynı Maddede, bu hükmün yanı sıra, 16 ile 18 yaş arasındaki işçilerin çalıştırılabileceği ağır ve tehlikeli işlerin özel bir yönetmelikte ayrıntılı biçimde tanımlanacağı da belirtilmektedir. Bu Kanun uyarınca düzenlenmiş Ağır ve Tehlikeli İşlere ilişkin Yönetmeliğin 2(2)nci Maddesi 16 yaşını doldurmamış çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Ayrıca aynı Maddenin 1inci alt-maddesi 16 ile 18 yaş arasındaki genç işçilerin söz konusu yönetmelik ekindeki tabloda belirtilen işlerde çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Ancak, onaltı yaşını doldurmuş olan, mesleki eğitim ve ihtisas eğitimi veren okullardan mezun olan ve bu eğitim konusunda deneyim kazanmak isteyen genç işçiler 3 ve 4üncü alt-maddelere göre, listenin 35inci satırı ile 62nci satırı arasında belirtilen işlerde çalıştırılabilirler.

Denizde çalışılan işlerle ilgili olarak, 25 Mayıs 1959 tarihinde Türkiye tarafından onaylanmış olan 15 sayılı ILO Sözleşmesi ve Deniz İş Kanunu'nun 6(2)nci Maddesi 18 yaşını doldurmamış olanların gemi bordasında istifleyici ve ateşçi olarak çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Çocuk işçilerle ilgili programların eşgüdümünden, yeni program kavramlarının geliştirilmesinden ve mevzuatın iyileştirilmesinden sorumlu olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesindeki Çocuk İşçilerle ilgili Birim seçilen bir grup müfettişe çocuk işçiler konusunda eğitim vermiştir. Teftiş sistemi yeniden gözden geçirilmiş ve çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi için müfettişler tarafından önerilen önlemler geliştirilmiş iletişim teknikleri kullanılarak uygulanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı özellikle deri sektöründe kullanılan çözücülerin kötü etkilerine maruz kalmış çocuklar için, kimyasal maddelerin deri sanayinde çalışan çocuklar üzerindeki etkilerini araştırmaya başlamıştır.

Eğitim Bakanlığı Çıraklık Eğitim Merkezlerinde görevli öğretmenler ve okul müdürleri ile birlikte bilinçlendirmeyi artıracak faaliyetlerde bulunmuş ve mevcut sistemleri iyileştirmek amacıyla çıraklık eğitiminin etkinliği konusunda kapsamlı bir araştırma yapmıştır.

Devlet İstatistik Enstitüsü çocukların kanuna aykırı biçimde çalıştırılmasının engellenmesi için gerekli önlemlerin alınması amacıyla Hükümete doğru bilgi temin edebilmek için bu sorunla ilgili istatistiki verileri derlemek üzere ulusal düzeyde hane halkı anketi yapmıştır.

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Engellenmesine ilişkin Uluslararası Programın iki yıllık birinci döneminde kurulmuş olan ve Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde faaliyette bulunan Sokaklarda Çalışan Çocuklarla ilgili Merkez çalışan çocuklara sağlık ve eğitim desteği ile psiko-sosyal destek sağlamıştır. Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu küçük ölçekli işletme işverenlerini bilinçlendirmek için Çıraklık Eğitimi veren Okullarla işbirliği yaparak sanayi bölgelerinde seminerler düzenlemiş ve çalışan çocuklara sağlık, eğitim ve psiko-sosyal hizmetler sunmak üzere İstanbul’da bir sanayi bölgesinde Çocuk Emeği Birimi kurmuştur.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu üyelerine çocuk emeği konusunda eğitim verecek çekirdek öğretmenler grubuna eğitim sağlamıştır. Konfederasyon ayrıca çalışan çocukların ana babalarına gelir sağlamak için işe nasıl başlanacağı ve işin nasıl geliştirileceği konusunda eğitim sağlamaktadır.

Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Meslek Merkezleri Araştırma Enstitüsü Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu için çocukların yasaya aykırı olarak çalıştırılmasını engelleyecek eğitim programları geliştirmektedir.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu İstanbul’da deri sektöründeki küçük ölçekli işletmelerde çocuk emeği sorunlarını belirlemek ve ele almak amacıyla üyelerini bilinçlendirmiş ve çocuk emeğine karşı ulusal ve 6 adet bölgesel eylem bölgesi oluşturmuştur. Ayrıca, çalışan çocukların ve ana babalarının yaşam kalitesini yükseltmek için çocuk hakları, çocuk emeğinin etkisi, sağlık, beslenme, ilk yardım, işçi sağlığı ve emniyeti konularında üyelerine ve çalışan çocuklara eğitim vermektedir.

Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Vakfı çalışan çocukların işyerinde eğitimi için en önemli grup olan ustabaşı öğretmenlerine eğitim sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye’nin güneydoğu bölgesinde sokaklarda çalışan çocuklar için mesleki eğitim düzenlemiştir.

Türkiye Kalkınma Vakfı kırsal kesimde çocuk emeği için bir model geliştirmiş ve bu model çerçevesinde ilkokul derslerini tamamlayıcı nitelikte mesleki eğitim vermiş ve gelir sağlayıcı faaliyetler yürütmüştür. Şimdi ise ülkenin iki bölgesinde gelir sağlamak için işe nasıl başlanacağı ve işin nasıl geliştirileceği konusunda çalışan çocukların ana babalarına eğitim vermektedir.

Fişek Enstitüsü, Çalışan Çocuklar Vakfı, Bilgi ve Eylem Merkezi metal ve otomotiv sanayiinde, deri sanayiinde ve özellikle ayakkabı imalatı sektöründe çalışan çocuklara sağlık hizmetleri temin etmiştir. Çıraklık Okulları ile işbirliği yapılarak, Ankara ve İstanbul’da metal ve otomotiv sanayii sitelerinde çalışan çocukların düzenli olarak sağlık kontrolüne tabi tutulması için gezici bir klinik kurulmuştur.

Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Vakfı Doğu Anadolu’da göçmen çocuklar ve sokaklarda çalışan çocuklar için eğitim kursları düzenlemiştir.

İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı ilkokul müdürlerine çocuk emeği konusunda eğitim vermiştir.

Kadın Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kız çocukların ev işlerinde çalıştırılmasının geçmişteki ve hâlihazırdaki durumu konusunda bir araştırma yapmıştır.

Ankara'da belli başlı Üniversiteler öğrencilerini çocuk emeği konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapmışlardır.

Emniyet Genel Müdürlüğü, Asayiş Daire Başkanlığı, Küçükleri Koruma Bölümü çocuklara daha iyi hizmet verebilmek için kapasitesini geliştirmiştir.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 179(4)üncü Maddesinde 12 ile 16 yaş arasındaki çocukların çalıştırılmayacağı sağlıksız işlerin İş Kanunu'nda belirtileceği ifade edilmektedir. Bu hüküm ağır ve tehlikeli işler konusunda İş Kanunu'na gönderme yaptığı için, İş Kanunu'nun 78inci Maddesi ile Ağır ve Tehlikeli İşlere ilişkin Yönetmelik Borçlar Kanunu kapsamında genç işçilere de uygulanmaktadır. Ancak, genç işçilerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması konusunda İş Kanunu'nda yer alan kurallar 12 ile 16 yaş arasındaki çocuklarla ilgili özel herhangi bir hüküm öngörülmeden Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda benimsenmiştir.

Avrupa Sosyal Şartı'nın 7(2)nci Maddesi tehlikeli ve sağlıksız olarak tanımlanan işlerde çalışmak için alt yaş sınırının 15 yaşın üzerine çıkartılmasını gerektirmektedir. Türkiye Avrupa Sosyal Şartı'nı henüz onaylamamış olmakla birlikte, İş Kanunu'nun 78(1)inci Maddesi ile ağır ve tehlikeli işler için alt yaş sınırı 16 yaş olarak belirlenmiş olup, Avrupa Sosyal Şartı'na uymaktadır.

Bazı ILO sözleşmelerinde ve tavsiyelerinde ağır ve tehlikeli işlerle ilgili geçici hükümler yer almaktadır. Türkiye tarafından 7 Mart 1968 tarihinde onaylanmış olan 115 Sayılı ILO Sözleşmesi 18 yaşını doldurmamış genç işçilerin iyonlaştırıcı radyasyonun söz konusu olduğu işlerde çalıştırılmasını yasaklamakta ve bu tür işlerde belirli şartlarla 18 yaşını doldurmuş olanların çalıştırılmasına izin vermektedir. Ağır ve Tehlikeli İşlere ilişkin Yönetmelik de 16 yaşını doldurmamış genç işçilerin bu tür işlerde çalıştırılmasını yasaklamaktadır.

Türkiye tarafından 30 Kasım 1972 tarihinde onaylanmış olan 117 Sayılı ILO Sözleşmesi genç işçilerin fiziksel olarak taşıdığı ağır yüklere sınırlama getirmektedir. Ağır ve Tehlikeli İşlere ilişkin Yönetmelik hükümleri bu sınırlamalara uymaktadır.

Sonuç olarak, İş Kanunu'nda yer alan hükümlerin ve bu Kanuna uygun olarak yayınlanan yönetmeliklerin ILO Sözleşmelerine uygun olduğu söylenebilir.

1.1.2.3. Yeraltında ve Sualtında Çalıştırma Yasağı

İş Kanunu'nun 68inci Maddesine göre 18 yaşını doldurmamış olanlar yeraltında ve sualtında çalışılacak işlerde çalıştırılmazlar. Bu hüküm niteliğine bakılmaksızın, yeraltında ve sualtında gerçekleştirilen tüm faaliyetleri kapsamaktadır.

Ereğli Kömür Madenlerinde Çalışan Maden İşçilerinin Haklarına ilişkin 51 Sayılı Kanunun 2nci Maddesi 18 yaşını doldurmamış olanların madende çalıştırılmayacağını belirtmektedir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173(1)inci Maddesinde 12 yaşından küçük çocuklar için benzer bir hüküm yer almaktadır.

Yeraltında ve sualtında çalışma konusu İş Kanunu'nun 5inci Maddesi kapsamı dışında bırakılmamıştır. Bu nedenle, bu tür işler İş Kanunu'nun 68inci Maddesine tabidir. 151 Sayılı

Kanun ile Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173(1)inci Maddesi uygulamada değerini yitirmiştir.

İş Kanununun 68inci Maddesinde yeraltında çalışılan işler için öngörülen 18 yaş sınırı, yaş sınırını 16 olarak belirleyen 123 Sayılı ILO Sözleşmesi hükümlerinden daha ileridir.

1.1.2.4. Eğlence Sektöründe Çalıştırma Yasağı

Yerel belediyeler Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 176ncı Maddesi ile kendilerine verilen yetki çerçevesinde 18 yaşını doldurmamış çocukların bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda çalıştırılmasını yasaklayacaklardır. Burada listelenen işyerleri sınırlandırılmamıştır. Bu hüküm her türlü eğlence merkezinde 18 yaşını doldurmamış olanların çalıştırılmasını yasaklamaktadır. 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 12(2)nci Maddesinde bu yaş sınırı 21 olarak öngörülmektedir. Bu geçici bir hüküm olduğu için, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda öngörülen 18 yaş sınırından daha üstün olacaktır.

1.1.3. İşin Düzenlenmesi

2.5.3.1. Çalışma Saatleri

İş Kanununun 61inci Maddesi kapsamında iş süresi genelde haftada 45 saattir ve bu süre haftada altı gün çalışılan işyerlerinde günde 7 ½ saat olarak uygulanır. Cumartesi günleri kısmen veya tamamen tatil olan işyerlerinde günlük iş süresi 45 saat iş günlerine bölünerek belirlenecektir. Örneğin, haftada beş gün çalışılan bir işletmede günlük çalışma süresi dokuz saat olacaktır.

Bu genel hükme ek olarak, İş Kanunu'nun 67(3)üncü Maddesi okula devam edenlerin çalışma günlerini okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlemekte ve ders saatlerini 7 ½ saatlik çalışma süresinin içinde saymaktadır. Aynı Kanununun 1 ve 2nci Maddeleriyle birlikte değerlendirildiğinde, 13 ile 15 yaş arasındaki çocukların azami çalışma süresi 7 ½ saat olmakta ve tüm ders saatleri çalışma süresinin içinde sayılmaktadır.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 173/II nci Maddesine göre, 12-16 yaşları arasındaki çocukların en fazla çalışma süresi günde 8 saate geçemez. Bu Madde öncelikle İş Kanunu'na tabi olmayan işlerde çalışan çocuklara uygulanacaktır. Buna ek olarak, bu Madde İş Kanunu'na tabi olan 15-16 yaşlarındaki çalışan çocuklara da uygulanabilir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173üncü Maddesinin çocuklar ve gençler için iş güvencesi sağlayan koruyucu genel bir ilke olduğu sonucuna varılabilir.

Bu nedenle, 16 yaşını doldurmamış çocuklar için günlük çalışma süresi en fazla 7 ½ saat ve İş Kanunu'na tabi olan işlerde çalıştırılan tüm genç işçiler için yine 7 ½ saattir. 16 yaşından büyük tüm genç işçiler çalıştıkları işyerinin günlük standart çalışma süresine tabidir.

İş Kanunu'na tabi olmayan genç işçileri korumak için Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173üncü Maddesi İş Kanunu'nun 67nci Maddesi ile birlikte dikkate alınmalıdır.

ILO Anlaşmalarında genç işçilerin çalışma saatleri konusunda genel bir düzenleme yapılmamıştır. Yalnızca 153 Sayılı Tavsiyede genç deniz işçilerinin normal çalışma saatlerinin günde 8 saati ve haftada 40 saati aşmaması tavsiye edilmektedir.

Deniz İş Kanununun 26ncı Maddesinde düzenlemeye gidilerek çalışma süresinin günde 8 saat ve haftada 48 saat olması hükme bağlanmıştır, ancak genç deniz işçileri ile ilgili özel bir düzenleme yapılmamıştır. Deniz İş Kanununda gerekli düzenlemenin olmadığı durumlarda genel bir kanun olan Borçlar Kanunu ve Umumi Hıfzıssıhha Kanunu geçerli olacaktır. Türkiye tarafından onaylanmış olan 58 Sayılı ILO Anlaşması'na göre, 15 yaşını doldurmamış çocuklar gemilerde çalıştırılmaz. Bu Anlaşma ve kanunlar birlikte değerlendirildiğinde, 15-18 yaş arasındaki gençlerin gemilerde yalnızca günde 8 saat çalıştırılabileceği sonucuna varılabilir.

2.5.3.2. Fazla Mesai

Fazla Mesai Yönetmeliğinin 4/a Maddesine göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların fazla mesai yapmasına izin verilmemektedir. 15 yaşını doldurmuş gençlerin yasal sınırlar içinde fazla mesai yapmasına izin verilmektedir.

2.5.3.3. Dinlenme Süreleri

Mola işçilere yasal günlük çalışma saatleri içinde tanınan dinlenme süresidir. Yönetmelikte çocukların ve genç işçilerin dinlenme süreleriyle ilgili özel bir hüküm bulunmamaktadır. İş Kanunu'na tabi olan çocuk ve genç işçiler İş Kanunu'nun dinlenme süreleriyle ilgili 64üncü Maddesi hükümlerinden yararlanırlar.

İş Kanunu'na tabi olmayan çocuk ve genç işçilere Borçlar Kanunu'nun 334/I inci Maddesini uygulamak mümkündür. Bu Maddeye göre, "işveren alışılmış saat ve günlerde işçilerin dinlenmesine izin vermek zorundadır."

2.5.3.4. Hafta Sonu Tatilleri, Ulusal Bayramlar ve Genel Tatil Günleri

Hafta Sonu Tatillerine ilişkin 394 Sayılı Kanuna ve İş Kanunu'nun 41inci Maddesine göre, haftada 6 gün çalışan işçilere en az bir gün izin verilmektedir.

İş Kanunu'na tabi olmayan genç işçilerin hafta sonu tatilleri için Borçlar Kanunu'nun 334/I inci Maddesi uygulanabilir. Hafta sonu Tatillerine ilişkin 394 sayılı Kanun Borçlar Kanunu'na tabi çocuk ve genç işçilere de uygulanabilir. Ancak, Borçlar Kanunu'na tabi olan genç işçiler İş Kanunu'nun 41inci Maddesinde belirtilen hafta sonu tatili ücretinden yararlanamazlar.

Ulusal ve Genel Tatil Günlerine ilişkin 2429 Sayılı Kanun İş Kanunu'na veya Borçlar Kanunu'na tabi olan genç işçilere uygulanabilir. İş Kanunu'nun 42nci Maddesine göre, bu Kanuna tabi olan işçiler genel tatil ücretinden yararlanırlar. Ancak, İş Kanunu'na tabi olmayan işçiler bu haktan yararlanamazlar.

Türkiye tarafından 11.02.1946 tarihinde onaylanmış olan, Sanayi Tesislerinde Hafta Sonu Tatillerine ilişkin 14 Sayılı ILO Anlaşması 7 günlük çalışma süresi için 24 saat hafta sonu tatili öngörmektedir (Madde 2/I). Türk mevzuatı bu konuda bu Anlaşma ile uyumludur.

2.5.3.5. Yıllık Ücretli İzin

İş Kanunu'nun 49/III üncü Maddesine göre, 18 yaşında veya daha küçük yaştaki işçilere en az 18 gün yıllık ücretli izin verilir. Deniz İş Kanunun 'da veya Basın İş Kanunu'nda genç

işçilerin yıllık ücretli izinleri ile ilgili özel bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, genç işler yıllık ücretli izinle ilgili olan İş Kanunu'nun 40'ncü Maddesinden ve Basın İş Kanunu'nun 21'inci Maddesinden de yararlanırlar.

Borçlar Kanunu'na tabi olan genç işçilerin yıllık ücretli izin haklarıyla ilgili herhangi bir hüküm yoktur.

Anayasa'nın 50/III ve IV üncü Maddesine göre, "Dinlenmek çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir." Anayasa bu Madde ile yıllık ücretli izin, ücretli hafta tatili ve bayram tatillerini sosyal haklar olarak kabul etmiştir.

Kanunları yapan Millet Meclisi ücretli tatil haklarını iş kanunlarıyla düzenlemiş, ancak Borçlar Kanunu'na tabi olan işçiler için bu konuda herhangi bir hüküm öngörmemiştir. Ücretli tatil hakkından yararlanmanın ön-koşulu iş kanunları kapsamında çalışıyor olmaktır (İş Kanunu, Madde 4). Bu nedenle, Borçlar Kanunu'na tabi olan genç işçiler yıllık ücretli izin ve ücretli tatil hakkından yararlanamamaktadır.

Borçlar Kanunu'na tabi olan çocuk ve genç işçiler teknik olarak, yıllık ücretli izin, ücretli hafta tatili ve ulusal tatillerden yararlanma hakkına sahip olmamakla birlikte, yıllık izin hakkına sahiptirler. Dinlenmenin çalışanların hakkı olduğu Anayasa'nın 50/III üncü Maddesiyle belirlenmiştir.

2.5.3.6. Cinsel Sömürü

"İrza geçme" ve "cinsel taciz" suçları Türk Ceza Kanunu'nun 414-416'ncı Maddeleri ile düzenlenmektedir. Ceza Kanunu mağdurun 15 yaşını doldurmuş olup olmadığına veya mağdurun 15 yaşından büyük ve 18 yaşından küçük olup olmadığına bağlı olarak çeşitli cezalar öngörmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun 414'üncü Maddesi 15 yaşını doldurmamış küçükler için irza geçme suçu işleyenler için ve 415'inci Maddesi cinsel taciz suçu işleyenler için ceza öngörmektedir. 15 yaşını doldurmamış küçüklerin isteyerek cinsel ilişkide bulunmuş olması suç iddiasından vazgeçilmesini veya cezanın engellenmesini gerektirmemektedir.

416'ncı maddenin üçüncü paragrafı küçükün iradesine karşı gerçekleşen cinsel ilişki ile karşılaştırıldığında, 15 yaşını doldurmamış ve cinsel ilişkiye rıza göstermiş küçüklerle cinsel ilişkiye girenler için daha hafif bir ceza öngörmektedir. Ancak, bu durum yalnızca mağdurun 15 ile 18 yaş arasında olması durumunda geçerlidir.

2.5.3.7. Zorunlu Askerlik Yaşı

1111 Sayılı Askeri Kanun'un 2'nci Maddesine göre askerlik yaşı ilgili kişinin 20 yaşını doldurduğu yılın Ocak ayının birinci günü başlamaktadır. Bu hüküm 18 yaşını doldurmamış olanların askere alınamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. 20 yaşını doldurmuş erkek çocuklar eğitimlerine devam ettiklerini belgelemeleri durumunda askerlik hizmetini erteleyebilmektedirler.

2.5.3.8. Mahkemede İsteğe Bağlı Tanıklık Etme

Mahkemede tanıklık etme konusu Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 45 ve daha sonraki Maddeleriyle düzenlenmektedir. İlke olarak, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 45/I inci Maddesine göre, tanık yazılı bir davetle çağrılmaktadır ve aynı Kanununun 46ncı Maddesine göre tanık herhangi bir mazereti olmadan mahkemede hazır bulunmadığı takdirde, zorla mahkemeye getirilmektedir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 47/III üncü Maddesine göre, "Sanığın doğal akrabaları veya kanuni akrabaları (...) tanıklık etmekten vazgeçebilirler." Bu hak tanıklık etmeden önce tanıklara açıklanmaktadır.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 52/I inci Maddesine göre, "15 yaşını doldurmamış olanlar mahkemede yemin etmeden dinlenir". Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 247/I inci Maddesinde de 15 yaşını doldurmamış olanların tanıklık etmeden önce yemin etmeyecekleri belirtilmektedir.

Herkes tanıklık etmeyi kabul etmekle yükümlüdür (Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, Madde 253). Bu nedenle, bu yükümlülük reşit olmayan tanıklar için de geçerlidir. Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun tanıkların tanıklıktan çekilmesini düzenleyen maddeleri reşit olmayanlara da uygulanmaktadır.

Okuryazar olan sağır ve dilsiz kişiler ve çocuklar yazılı olarak sorgulanır ve cevapları da yazılı olarak kaydedilir. Bu kişilerin okuryazar olmaması durumunda, sorguları profesyonel kişilerce yapılır (Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, Madde 270).

2.5.3.9. Cezai Sorumluluk

Türk Ceza Kanunu'na göre tam cezai sorumluluğa geçiş yaşı 18'dir. Bununla birlikte, Çocuk Mahkemeleri Kanunu'na göre, Çocuk Mahkemelerinde yargılanma yaşının alt sınırı 15 yaştır.

2.5.3.10. Özgürlüğün Kısıtlanması ve Hapsetme

11 yaşından küçük çocuklar hapsedilemez; bu çocuklara karşı yalnızca güvenlik önlemleri alınabilir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri yalnızca konunun Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 18inci Maddesi kapsamında ele alınmamış olması durumunda uygulanır. Bu nedenle, Çocuk mahkemeleri Kanunu'nda tutuklama, gözaltı ve hapsetme ile ilgili hüküm bulunmadığında Türk Ceza Kanunu'na ve diğer temel mevzuata başvurulacaktır.

Gözaltı, tutuklama ve hapsetme konuları olası hatalara ve keyfi harekete karşı hukuki telafi yöntemlerini içeren Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 127'den 131'e ve 104'den 121'e kadar olan Maddelerinde yer alan belirli kurallara tabidir. Gözaltı, tutuklama ve hapsetme yöntemlerinin kullanılması çocuklar söz konusu olduğunda daha da zorlaştırılmıştır ve en son başvurulacak çare olarak kabul edilir. Çocukların göreceği zararın en aza indirgenebilmesi için kurallar ve mekanizmalar uygulanmaya başlamalıdır.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 19(2) nci Maddesi kapsamında, alt ceza sınırının üç yılı geçmediği hafif suçlar için soruşturma ve yargılama aşamalarında çocuğun tutuklanması ve gözaltına alınması mümkün değildir. Öte yandan 37nci Maddede gözaltına alınan veya

tutuklanan küçüklerin küçüklere ayrılmış cezaevlerinde veya bu tür cezaevleri olmadığında yetişkinlere ait cezaevlerinin ayrı bölümlerinde alkonmaları gerektiği belirtilmektedir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 138inci Maddesine göre, yargılanan çocuklara danışma hizmetlerinin sağlanması zorunludur.

2.5.3.11. Alkol ve Benzeri Madde Tüketimi

Türk Ceza Kanunu'nun 403 ve daha sonraki Maddeleri uyuşturucularla ilgili suçları ele almakta ve işlenen bu tür suçlarda 18 yaşını doldurmamış veya cezai sorumluluğu olmayan kişilerin kullanılmasını ağırlaştırıcı koşul olarak kabul etmektedir.

18 yaşını doldurmamış kişilere uyuşturucu verilmesi de 104üncü Madde kapsamında ağırlaştırıcı bir şarttır.

Türk Ceza Kanunu'nun alkollü içki satışı ile ilgili 574(2)nci Maddesinde "18 yaşını doldurmamış olanlara veya zihinsel veya psikolojik bozukluk nedeniyle normal durumda olmadıkları açıkça belli olanlara nerede olursa olsun alkollü içki verenler iki aya kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır" hükmü yer almakta ve buna ek olarak "mal sahibinin alkollü içki satıcısı olması durumunda, işini/mesleğini yapması yasaklanabilir" ifadesine yer verilmektedir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 12nci Maddesi uyarınca genç kızların ve kadınların gazino, bar, müzikhol ile alkollü içki içilen benzer yerlerde ve hamam, plaj gibi yerlerde çalıştırılması o bölgenin en yüksek idari görevlisinin onayına bağlıdır.

21 yaşını doldurmamış erkek ve kadınlar hiç bir şekilde bu tür yerlerde çalıştırılmazlar.

Polis 18 yaşını doldurmamış olanların, yanlarında vasi veya velileri bulunsa bile, barlara, müzikhollere ve alkollü içki içilen yerlere girmelerini engelleyecektir. 18 yaşını doldurmamış olanlara alkol ve tütün satışı valilik kararıyla yasaklanmıştır. Bu yasak yerel makamlarca denetlenmektedir.

2. Genel İlkeler

2.1. Ayırım Gözetmeme (Madde 2)

Anayasa'nın 10uncu Maddesinde eşitliğin devredilemez bir insan hakkı olduğu belirtilmektedir. Bu Maddeye göre, "Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir."

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun hareket etmek zorundadırlar.

Türk mevzuatı Anayasa'nın eşitlikçi felsefesi ile yönetilmektedir.

Medeni Kanun'un 8inci Maddesinde "Herkes medeni haklardan yararlanır ve bu nedenle herkes yasalara uygun olarak borç altına girme ve varlık edinme konusunda eşit haklara sahiptir" ifadesi yer almaktadır.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 4(d) Maddesinde "Sosyal hizmet temininde sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farkı dikkate alınmaz" ifadesine yer verilerek eşitlik ilkesi tekrarlanmaktadır.

Türkiye Kızılay Derneği Ana Sözleşmesi'nde eşitlik ilkesinin Kızılay'ın yol gösterici ilkelerinden biri olduğu belirtilmektedir. Ana sözleşme'nin 2(2)nci Maddesinde "...Kızıllaç felsefesinin temel dayanakları olan insancılık ve eşitlik ilkelerinin öğretilerine uygun hareket edecektir" ifadesi yer almaktadır.

Anayasa Medeni Kanun'da ve çocuklarla ilgili mevzuatta yer alan eşitlik ilkesini vurgulayarak ayırimcılığı yasaklamaktadır. Bu nedenle, ÇHS'de desteklenen ayırimcılığın yasaklanması ilkesi Türk kanunlarıyla da uyumludur.

2.2. Çocuğun Yüksek Menfaatleri (Madde 3)

Çocuğun yüksek menfaati Türk Anayasası'nın bazı hükümleri ile güvence altına alınmıştır.

Anayasa'nın 42(2)nci Maddesinde "Devlet çocukları korumak ve bunun için gerekli kurumları kurmak için uygun önlemleri alacaktır" ifadesi yer almaktadır.

42(7)nci Maddede "Devlet maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar" denilmektedir.

50(2)nci Maddede "Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar" ifadesi yer almaktadır.

56(3)üncü Maddede "Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı yerinde olarak sürdürmesini sağlamak, işgücü ve malzeme açısından tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler" ifadesi yer almaktadır.

Çocukların temel çıkarları Anayasa'nın yanı sıra diğer bazı kanunlarda da dikkate alınmıştır: Medeni Kanun'un 273 ve daha sonraki Maddeleri; aynı Kanun'un 53, 54, 414, 415, 416, 423, 430, 435, 436, 445, 446, 473(I), 474, 476, 478, 545, 550 ve 574(2)nci Maddeleri; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 12(2)nci Maddesi; Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 11(b) ve 12(3)üncü Maddeleri; Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu'nun 1, 2(1), 4(2) ve 4(3)üncü Maddeleri.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun "Genel İlkeler" başlıklı bölümünde 4(c) Maddesinde "Sosyal hizmet programlarının uygulanmasında çocuklara, özürllülere ve korunmaya muhtaç kişilere öncelik tanınacaktır" ifadesi yer almaktadır. Kurumun görevlerinin ayrıntılı biçimde belirtildiği 9(b) Maddesi "Kurum yardıma ihtiyacı olan çocukları, özürllüleri ve yaşlıları bulmak, 3üncü Maddede tanımlanan sosyal hizmet tesislerini 4üncü Maddeye uygun olarak kurmak ve işletmek ve koruma altına alınan kişilerin rehabilitasyonunu sağlamakla sorumludur" ifadesine yer vererek çocukların başlıca menfaatlerinin dikkate alındığını teyid etmektedir. Kurumun "... çalışan anne babaların ve

yurtdışında çalışanların çocuklarının bakımı için elinde bulunan olanaklar ölçüsünde tesis kuracağı” ifadesinin yer aldığı 9(c) Maddesinde de çocukların temel menfaatlerine değinilmektedir.

Çocuk Mahkemeleri Kanunu’nun 8inci Maddesinde çocuklar için uygulanacak önlemlerle ilgili olarak aşağıdaki hüküm yer almaktadır: “suçun işlendiği yerdeki mahkeme veya çocuğun menfaatleri açısından, çocuğun ailesinin veya çocuğun birlikte ikamet ettiği kişilerin bulunduğu yerdeki mahkeme tarafından 10uncu Maddede belirtilen önlemler alınır.”

Benzer şekilde, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun 21 ve 22nci Maddeleri ile Çocuk Mahkemeleri Kanunu’nun 10uncu Maddesinde güvenliği tehlikede olan çocukları korumak için uygun tüm önlemlerin alınacağı belirtilmektedir.

Bu nedenle, Türk hukukunda çocukların menfaatlerine büyük önem verildiği ve korunmalarının genel ilke olarak benimsendiği söylenebilir. Türk mevzuatı ÇHS ile uyumludur.

2.3. Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı (Madde 6)

Anayasa’nın 17(1)inci Maddesi herkes yaşama, madde ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir ifadesine yer vermekte ve 19(1)inci Maddesi herkesin bireysel olarak özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğunu tekrarlamaktadır. Bu ifade vatandaşların, yabancıların, çocukların ve yetişkinlerin yaşama haklarının aynı biçimde güvence altında olduğu anlamına gelmektedir.

Türk Ceza Kanunu’nun 453üncü Maddesi (kendi prestijini korumak için) evlilik dışı doğan çocuğunu öldüren annelerin dört ile sekiz yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılmasını öngörmektedir. Bu Madde evlilik sonucunda veya evlilik dışında doğma arasında seçim yapabilecek konumda olmayan bebeklerin yaşama hakkını korumayı amaçlamaktadır. Ancak, bu Maddede öngörülen ceza yeterince caydırıcı değildir. Bu nedenle, ÇHS’nin 6ncı Maddesinde öngörülen amaç açısından cezanın artırılması uygun olacaktır.

2.4. Çocuğun Görüşünün Dikkate Alınması (Madde 12)

Anayasa’nın 25 ve 26ncı Maddeleri herkesin düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğunu ifade etmektedir. Hiç kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz veya düşünce ve kanaatleri nedeniyle kınanamaz ve suçlanamaz.

Türk Medeni Kanunu ailenin çocuğun görüşünü almasını bekler. Kanun’un 265inci Maddesi ana babaların çocuklarının mesleki eğitim almasını sağlamalarını ve çocuklarının gücünü, yeteneklerini ve tercihlerini mümkün olduğunca dikkate almalarını hükme bağlamıştır. 254üncü Maddede idrak gücüne sahip bir kişinin isteği dışında evlat edinilemeyeceği belirtilmektedir.

Çocuklar üzerinde vesayet ve kayyım haklarının kullanılması ile ilgili bazı durumlarda mahkemeler 148(1) ve 274(2)nci Maddeler kapsamında çok geniş takdir yetkisine sahiptir. Medeni Kanun yasanın mahkemenin takdir yetkisine bıraktığı konularda yargıcın eşitlik ve adalet ilkelerine göre karar vermesini öngörerek takdir yetkisini 4üncü Madde kapsamında düzenlemiştir. Bu hüküm yargıcın takdir yetkisini kullanırken çocukların görüşlerini almasına izin vermektedir.

3. Medeni Haklar ve Özgürlükler

3.1. İsim ve Vatandaşlık (Madde 7)

ÇHS'nin çocukların temel hak ve özgürlükleriyle ilgili bölümünde belirtilen haklar Anayasa'nın 66ncı Maddesinde de tekrarlanmaktadır. Türk Anayasası'nda öngörülen hak ve özgürlükler ÇHS şartlarına uygundur.

“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir.

Vatandaşlık kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.”

Vatandaşlık Kanunu 1-18inci Maddelerinde vatandaşlığın ‘jus soli’ ve ‘jus sanguinis’ ilkelerine dayanılarak kazanılmasını ayrıntılı biçimde ele almaktadır.

Kanun Türk ana babadan, Türk ana ve yabancı babadan ve Türk baba ve yabancı anadan olan çocukların vatandaşlık haklarını düzenlemektedir. Türk vatandaşlığını kazanma hakkı Türkiye’de doğan ve doğumla ana babalarının vatandaşlığını kazanmayan yabancı çocuklar ile ana veya babanın vatansız olması nedeniyle vatandaşlık hakkı kazanamayan ‘heimatlos’ çocuklara da tanınmaktadır.

Türkiye sınırları içinde bulunan ve ana babası bilinmeyen çocuklara da Türk vatandaşlık hakları tanınmaktadır.

Medeni Kanun’un 264(3)üncü Maddesinde ana babalığı düzenleyen hükümlere uygun olarak çocuklara ana babaları tarafından isim verilmektedir. Medeni Kanun’un 259uncu Maddesinde “Meşru çocuklar babalarının adlarını taşırlar ve babalarının vatandaşlık haklarını kazanırlar” ifadesi yer almaktadır.

311(1)inci Madde kapsamında, evlilik dışında doğan ve annenin velayetinde olan çocuklar annenin adını taşır, annenin vatandaşlığını kazanır ve anne ve akrabalarına karşı meşru çocuklara tanınan her türlü hak ve görevi kazanırlar.

312nci Madde baba ile hısımlığı babalık davası sonucunda verilen kararla belirlenen çocukların baba adını taşıyacağı ve babanın vatandaşlığını kazanacağı hükmünü içermektedir.

ÇHS’de ele alınan çocukların vatandaşlık hakları Türk mevzuatında tümüyle hükme bağlanmıştır.

Anne babası bilinmeyen çocukları bulanların çocuğu Devlete teslim etmesini öngören Medeni Kanun'un 39uncu Maddesi uyarınca tüm doğumlar bir ay içinde nüfus dairelerine bildirilmektedir. Nüfus Sicil Daireleri ile ilgili 1587 sayılı Kanun'un 5, 7 ve 16ncı Maddeleri sicil kayıtları ile ilgili bazı mevzuat hükümlerini uygulamaya koymuştur. 15 Kasım 1984 tarih, 3080 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikler 1 ve 2nci geçici maddelerde çocukların nüfusa kaydedilmesinden sorumlu kişi ve kurumların kapsamını genişletmektedir.

Vatandaşlıkla ilgili hususların sicile kaydedilmesinden sorumlu olanlar söz konusu Kanun'un 5inci Maddesi uyarınca tüm doğum, evlenme, boşanma, ölüm, kayıp, nesep tashihi, tanıma ve evlat edinme işlemlerini rapor etmek zorundadırlar.

İlgili şahısların doğum belgeleri ve onaylı kimlik belgeleri posta ile teslim edildiğinde beyan usulüne uygun olarak yapılmış sayılır.

7nci Madde uyarınca sağlık kurumları ve doktorlar kendi kontrolleri altındaki tüm doğum ve ölümlerle ilgili rapor hazırlamak ve bu raporları ilgili başvuru sahiplerine göndermek zorundadırlar.

Tüm çocukların doğum belgeleri gönderildikleri nüfus memurluklarınca saklanır.

16ncı Maddeye göre, doğumlar doğumdan sonra bir ay içinde baba tarafından veya babanın yokluğunda, hastalığında veya yasaklı olması durumunda, vasi veya kayyım tarafından iki tanığın imzası ile rapor edilir.

Doğum evlerinde, ceza evlerinde, hapisanelerde, gemilerde, trenlerde ve uçaklardaki doğumların rapor edilmesi zorunludur. Nüfus sicili ile ilgili bu sıkı önlemlere rağmen, kırsal alanlarda hala nüfusa kayıtlı olmayan çok sayıda çocuk vardır.

Temel Milli Eğitim Kanunu'nun 49uncu Maddesi uyarınca, kimlik belgesi olmayan ve nüfus memurluklarına kayıtlı olmayan çocukların tespit edilmesinden muhtar ve ihtiyar heyeti sorumludur.

3.2. Kimliğin Korunması (Madde 8)

Anayasa'nın 12nci Maddesine göre "Herkes dokunulmaz ve devredilemez temel hak ve özgürlüklere sahiptir" ve "temel hak ve özgürlükler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da içerir."

Türk Medeni Kanunu 23'den 34'e kadar olan Maddelerinde kişiliğin korunması ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. 23üncü Maddeye göre, "Medeni haklardan kısmen de olsa vazgeçilemeyeceği gibi, kökeni insan olan biyolojik maddenin ilgili şahısların onayı ile vücuttan alınması, aşılması ve nakli istisna olmak kaydıyla, bu haklar hukuka ve genel ahlak bilimine aykırı olarak kısıtlanamaz.

Madde 24(a)'da dava açma hakkı ve 25inci Maddede ismi koruma hakkı tanınmaktadır.

Bu nedenle, Türk mevzuatı ÇHS ile uyumludur.

3.3. Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü (Madde 13)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 25 ve 26ncı Maddelerde söz ve düşünce özgürlüğünü güvence altına almaktadır.

25inci Maddeye göre, “Herkes düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir” ve “Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri nedeniyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

Anayasa'nın 26ncı Maddesi aşağıda belirtildiği gibidir: “Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hak resmi makamların müdahalesi olmaksızın bilgi ve fikir almak ya da vermek özgürlüğünü de kapsar. Bu hüküm radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu özgürlüklerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının itibar ve haklarının, özel ve aile hayatlarının veya kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Düşüncenin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu hükme aykırı yazılı veya basılı belgeler, plâklar, ses ve görüntü bantları ile diğer anlatım araçları usulüne göre verilmiş hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Hâkim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar.

Bilgi ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasını düzenleyen hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, bilgi ve düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün sınırlaması sayılmaz.”

Anayasa'da belirtilen ifade ve düşünce özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygundur.

3.4. Uygun Bilgilere Erişim (Madde 17)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası basın ve yayım özgürlüğü ile ilgili hükümler başlığı altında 28inci Maddede basın özgürlüğünü hükme bağlamıştır. Bu Maddeye göre, basın özgürdür ve sansür edilemez.

1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu onsekiz yaşından küçüklerin ahlakını olumsuz yönde etkileyebilecek süreli ve süresiz yayınlarla ilgili kısıtlamalar getirmekte ve cezai hükümler içermektedir.

Radyo ve Televizyon Kurumlarının Kurulması ve Yayınları ile ilgili 3984 Sayılı Kanun'da yayın ilkelerini kapsayan 2nci Bölümün 4(m) Maddesi küçüklerin bedensel, zihinsel, ruhsal ve ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayınların engellenmesi ile ilgilidir.

Küçükler için zararlı olabilecek sinema ve video filmleri ile müzik eserlerinin denetimini kapsayan 12nci Maddede “16 yaşından küçükler için, uygun olmayan sinema ve video filmlerin yayınına ve bu tür müzik eserlerinin icrasına izin verilmez” hükmü yer almaktadır.

Aynı Maddede, bu film ve eserlerin duyurulması için kullanılan afiş, fotoğraf ve el ilanlarında, sinema ve video filmlerin jeneriğinde bu alt yaş sınırının açık bir biçimde teşhir edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Radyo ve Televizyonda Reklam ve Yayın Kuralları ve İlkelerine ilişkin Yönetmeliğin 5(9)uncu Maddesinde çocukların kendilerinin doğrudan kullanmayacağı ürün ve hizmetler için ticari mesaj iletmekte kullanılmayacağı, bedensel ve psikolojik büyüme ve gelişimlerine zarar vermesi olası unsurlar içeren reklamlarda rol alamayacakları belirtilmektedir. Bu Maddenin bir diğer hükmünde çocukların yetişkin dil, davranış, giysi, makyaj ve görünümünü kullanarak reklamlarda rol alamayacakları belirtilmektedir.

Bu Yönetmeliğin 10uncu Maddesi çocukları hedef alan reklamlarla ilgilidir. Bunlar 15 yaşından küçükler için yönelik olan ve çocuklar tarafından tüketilecek ürün ve hizmetleri kapsayan reklamlar olarak tanımlanmaktadır. Çocukları hedef alan veya içinde çocukların kullanıldığı reklamlar çocukların bedensel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimi üzerinde olumsuz etki yapabilecek unsurlar içeremez.

Aynı Yönetmeliğin 18(c) Maddesinde yer alan, reklamlarla ilgili yol gösterici ilkelerde, haber bültenlerinin, güncel programların ve çocuk saatlerinin süresinin 30 dakikayı geçmemesi durumunda, bunların reklamlarla kesilemeyeceği belirtilmekte ve 18(d) Maddesinde reklamlara ayrılan sürenin bir saatlik yayın süresinde altı dakikayı geçemeyeceği ve haber bültenlerinde, dini programlarda ve çocuk programlarında alt yazı, logo veya çerçeve içinde reklam yayınlanamayacağı ifade edilmektedir.

Türkiye çocukların korunması konusunda önemli yenilikler getiren Radyo ve Televizyon İstasyonlarının Kurulması ve Yayınlarına ilişkin Kanunu 4 Kasım 1993 tarihinde onaylamıştır.

3.5. Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü (Madde 14)

“İfade Özgürlüğü” başlıklı 4.3.üncü bölümde de belirtildiği gibi, Anayasa’nın 24, 25 ve 26ncı Maddeleri temel kişisel haklar olan düşünce, vicdan ve inanç özgürlükleri ile ilgilidir ve Medeni Kanun’un 265inci Maddesinde çocukların mesleki eğitimlerinin ana babalarının yönetimi ve denetimi altında olduğu ve ana babaların çocuklarının gücünü, yeteneklerini ve isteklerini mümkün olduğunca dikkate aldıkları belirtilmektedir.

Anayasa’nın 24(4)üncü Maddesinde din ve ahlak eğitiminin Devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı, din kültürü ve ahlak öğretiminin ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alacağı ve bunun dışındaki din eğitiminin ancak kişilerin kendi isteği ve küçüklerin kanuni temsilcilerinin talebi üzerine yapılacağı belirtilmektedir.

Temel Milli Eğitim Kanunu’nun 12nci Maddesine göre, Türk milli eğitim sisteminin yol gösterici ilkesi laikliktir.

3.6. Dernek Kurma ve Barışçıl Toplantı Özgürlüğü (Madde 15)

Anayasa'nın 33üncü Maddesi herkesin önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğunu ve hiç kimsenin bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamayacağını belirtmektedir.

2908 Sayılı Dernekler Kanunu'nun 4üncü Maddesi medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip 18 yaşını doldurmuş herkesin önceden izin almaksızın dernek kurabileceğini belirtmektedir.

2908 Sayılı Dernekler Kanunu'nun 16/1inci Maddesi onsekiz yaşını doldurmuş olan ve hukuki ehliyete sahip olan herkesin derneklere üye olabileceğini belirtmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 34(1)inci Maddesi, ÇHS'nin 15inci Maddesi ile uyumlu biçimde, herkesin önceden izin almadan, toplantı düzenleme hakkına sahip olduğu ifadesine yer vererek toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını içermektedir. Anayasa'nın 34(2)nci Maddesinde "Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir" ifadesi yer almaktadır.

Dernekler Kanunu'nun 2nci Maddesi 18 yaşını doldurmuş olan ve hukuki ehliyete sahip olan kişilerin izin almadan dernek kurabileceğini teyid etmektedir. Ancak, devlete ait ve özel ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler onsekiz yaşlarını doldurmuş olsalar bile dernek kurucusu olamazlar.

3.7. Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması (Madde 16)

Herkesin özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğunu belirten Anayasa'nın 20nci Maddesi ÇHS'nin 16nci Maddesi ile uyumludur.

Anayasa'nın 21inci Maddesi konut dokunulmazlığı ile ilgilidir. Kanunda açıkça belirtilen durumlarda hâkim kararı olmadıkça, ilgili tüm makamlar bu hakka saygı göstermek zorundadırlar.

Türk Ceza Kanunu'nun 193, 195, 196, 197, 480, 481 ve 482nci Maddeleri özel hayatın dokunulmazlığının sağlanması için koruyucu önlemler içermektedir.

3.8. İşkenceye, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muameleye veya Cezaya Tabi Tutulmama Hakkı (Madde 37/a)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 17nci Maddesine göre, herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz. Birey kendi rızası olmadan bilimsel veya tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence yapılamaz ve kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.

Anayasa'nın 19uncu Maddesi herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun 53(1)inci Maddesine göre, suç işlediği zaman 11 yaşını doldurmamış olan çocuklar hakkında kovuşturma yapılamaz veya bu çocuklara ceza verilemez; bir yıl veya daha fazla hapis cezası gerektiren hafif bir suç işledikleri takdirde Devlet ceza veya tutuk evlerine konamazlar, ana babalarına veya kayyımlarına teslim edilirler. Aynı Kanun'un

54üncü Maddesinde suç işlediği zaman 11 ile 15 yaş arasında olanların idrak gücünden ve muhakeme yeteneğinden yoksun olmaları durumunda 53üncü Maddeye tabi olacakları belirtilmektedir. Ancak, işlediği fiilin suç olduğunu bilerek hareket etmiş olan çocuklar cezada indirim yapılarak cezalandırılırlar.

4. Aile Ortamı ve Alternatif Bakım

5.1. Ana Babanın Yol Göstermesi ve Çocuğun Evrim Geçiren Kapasiteleri (Madde 5)

Medeni Kanun'un 264üncü Maddesine göre, anne baba ellerindeki olanaklara göre çocuğu en iyi şekilde yetiştirmekle, özürlü veya zihinsel-engelli olanlara uygun eğitimi sağlamakla görevlendirilmiştir. 265inci Madde anne babanın çocuklarının yetenek ve isteklerini mümkün olduğunca dikkate alarak mesleki eğitimlerini yönlendireceklerini belirtmektedir.

Çocuğun mesleki yönlendirilmesi konusunda doğru karar almanın önemli bir koşulu da çocuğun ilgi duyduğu alanları, yeteneklerini ve beklentilerini bilme gereğidir. Bu nedenle, çocuğa geleceğini ilgilendiren kararda görüşlerini açıklama olanağı tanınmalıdır.

Medeni Kanun'un 266ncı Maddesi gereğince, çocuğun dini eğitimi konusunda karar verme görevi ve sorumluluğu ana babaya aittir. Ana babanın bu hakkını kısıtlayan sözleşmeler kesinlikle hükümsüz sayılır. Medeni Kanun'un bu konu ile ilgili hükümleri ÇHS hükümleriyle uyumludur.

5.2. Ana Babanın Sorumlulukları (Madde 18/par. 1-2)

ÇHS'nin 18(1)inci Maddesinde çocukların yetiştirilmesinden öncelikle ana babanın sorumlu olduğu ve çocukların güvenliklerinin dikkate alınması gereği belirtilmektedir.

Medeni Kanun çocukların kendi ana babaları tarafından yetiştirilmesinin en ideal çözüm olduğu ilkesini esas almıştır. Medeni Kanun'un 262 ve 264üncü Maddelerine göre, ana baba çocuğu yetiştirmekle ve ona sevgi ve özen göstermekle yükümlüdür. Ana babanın bu görevi yerine getirmesini sağlamak için velayet hakkı kendilerine verilmiştir. Anne ve baba kural olarak velayet hakkını birlikte kullanırlar ve her ikisi de eşit haklara sahiptirler.

Medeni Kanun velayet sisteminin işlerliğini yitirdiği durumları dikkate alarak, küçüklerin yasal haklarını korumak için kayyımlik müessesesini yaratmıştır. 354üncü Maddeye göre, küçüğün anne ve babası öldüğünde veya velayet hakları ellerinden alındığında, hâkim çocuk için bir kayyım tayin etmektedir. Bu Maddenin ilgili bendi çerçevesinde, kamu görevlileri, görevlerini yaparken, vasisi bulunmayan bir çocuk bulduklarında bu durumu en yakın sulh hukuk mahkemesine bildirmekle yükümlü tutulmuşlardır. Vatandaşlar da bu gibi durumları mahkemeye bildirebilirler. Bu bilgileri alan sulh hukuk mahkemesi çocuk için bir kayyım tayin eder.

Medeni Kanun'un 354üncü Maddesinin 3üncü bendinde anne babanın çocuk bakım ve destek hizmetlerinden yararlanma hakları güvence altına alınmıştır.

Türk İş Kanunu kamu ve özel sektör teşebbüslerini kendi memur ve işçilerinin çocukları için gündüz bakım merkezleri kurmakla yükümlü tutmaktadır. İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu çalışan kadınlara doğumdan önce üç hafta ve doğumdan sonra iki ay ücretli hamilelik ve doğum izni hakkı tanımaktadır.

5.3. Anne Babadan Ayırma (Madde 9)

Anne babanın çocuğun gelişimini ilgilendiren velayet hak ve görevleri doğal nesebe dayalı olduğu için, Türk hukuk sisteminde çocuğun anne babadan ayrılması konusu bu velayet hak ve görevleri bağlamında ele alınmaktadır. Velayet aynen evlilik gibi toplumsal düzenle yakından ilişkilidir; bu nedenle Devlet velayet hak ve görevlerinin usulüne uygun olarak yerine getirilip getirilmediğini ve bunlara uyulup uyulmadığını denetlemektedir.

Anayasa'nın 41 ve 48inci Maddesi ile Medeni Kanun'un çeşitli hükümlerinde çocuğun ana babasıyla bir arada yaşamasını sağlamak için bir dizi düzenleme yapılmıştır.

Medeni Kanun'un çocuk haklarıyla ilgili bölümleri kaleme alındığında, o zaman geçerli olan koşullarda yönlendirici etken çocukların güvenliği olmuştur. Velayetle ilgili hükümlerde çocukların hakları ana babaların haklarından üstün tutulmuş ve velayet konusu kapsamında olmayan diğer tüm konularda çocukların güvenliğinin korunması için etkin sistemler kurulmuştur.

Bu düzenlemeler ana babaları ve kamu organlarını çocuğun yüksek yararı ilkesine yönlendirmeyi amaçlamaktadır. 262nci Madde anne babanın velayet haklarını kullanırken çocuğun güvenliğini dikkate almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bu Maddenin birinci paragrafı, yasal herhangi bir zorunluluk olmadıkça, çocuğun anne babasından alınmayacağını teyid etmektedir. Bu hüküm her yönüyle ÇHS'nin 9uncu Maddesine uygundur.

Anne babanın çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirmemeleri veya çocuğu ihmal etmeleri durumunda, hâkim Türk Medeni Kanunu çerçevesinde öngörülen gerekli önlemleri uygulayabilir.

Birinci kategori kapsamındaki önlemler 272nci Maddede belirtilmiş olup, ayrıntılı olarak açıklanmamış ve yargıcın takdirine bırakılmıştır. Önlemlerden birisi de bir danışmanın tayin edilmesidir.

Çocuğun anne babanın velayetinden alınması ve anne babanın velayet hakkının kaldırılması ikinci kategori kapsamındaki önlemler arasında yer almaktadır.

Çocuğun bedeni ve zihinsel gelişiminin zarar görmesi olası olduğunda veya çocuk duygusal açıdan terkedildiğinde, Medeni Kanunun 273üncü Maddesi uyarınca, çocuk ana babadan ayrılabilir. Bu önlemin alınması ana babanın velayet hakkını etkilemeyebilir ve çocuk koruyucu aile yanına veya kuruma yerleştirilebilir. Bu önlem anne babanın talebi üzerine de alınabilir.

Medeni kanun çerçevesinde, anne babadan ayırma çocuğun korunması için uygulanan en ciddi önlemdir. Kanun'un 272nci Maddesi kapsamında, bu önleme başvurulması için gerekli olan genel koşul anne babanın çocuğu uygun şekilde yetiştirememesidir. Velayet hakkını kullanmaktan aciz olan, haklarını kullanması kısıtlanmış olan veya yetkilerini kötüye kullanan veya ihmal eden anne babanın velayet hakkı mahkeme kararıyla ellerinden alınabilir. Böylesi durumlarda sulh hukuk mahkemesi 354üncü Maddeye göre derhal bir kayyım tayin eder.

257nci Madde kapsamında, çocuk üçüncü bir şahıs tarafından evlat edinildiğinde veya 242, 245 ve 258inci Maddeler kapsamında, çocuğun doğal anne babasından ayrılması sonucunu

doğuran babalığın kabul edilmemesi veya eski nesille akrabalık ilişkisinin sona ermesi durumlarında da velayet hakkı kaldırılabilir.

Medeni Kanun çocuğun görüşünün alınmasını gerektiren bir dizi hüküm içermektedir. Velayet hakkının sona ermesine yol açan diğer önemli nedenler, anne babanın boşanması ve evliliğin geçersiz kılınmasıdır. Böylesi durumlarda, velayet anne babadan birisi için veya koşullar öyle gerektirdiğinde her ikisi için sona erer. Boşanma veya evliliği geçersiz kılma kararları kesinleştikten sonra, ilgili tarafın velayet hakkı yalnızca mahkeme kararıyla sona erdirilebilir; ancak velayet hakkının sona ermiş olması, bu hakkı kaybeden tarafın çocukla kişisel ilişkilerini sürdürmesini engellemez.

Türk mevzuatında, ÇHS'nin 1inci alt-maddesi kapsamında yapılacak işlemler konusunda ilgili tüm tarafların görüşlerinin alınmasını gerektiren ÇHS'nin 9(2)nci Maddesine aykırı herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Esasen, bu konuda, idrak gücüne sahip küçüklerin görüşleri alınmaktadır. Daha küçük çocuklarla ilgili işlemlerde, mahkeme anne babayı dinledikten sonra, çocuğun yararını dikkate alarak konu hakkında karar verir. Mahkemelerin, çocuğun yanına yerleştirileceği ailenin sosyo-ekonomik durumunu, çocuğun yaşayacağı yeri ve devam edeceği okulu dikkatle incelemeleri gerekmektedir. Bu amaçla, yardımcı kurumların kurulması gereklidir.

ÇHS'nin 9(3)üncü Maddesine göre, çocuk anne babasıyla kişisel ilişkilerini sürdürme hakkına sahiptir. Benzer şekilde, anne baba da aynı hakka sahiptir. Ancak, çocuğun öncelikli yararları bu ilişkiden kaçınılmasını gerektirdiğinde, mahkemeler aksine karar alabilir.

Mahkeme ana baba ile çocuk arasında kişisel ilişkilerin sürdürülmesine karar verdiği takdirde, velayet verilen taraf, diğer tarafın çocukla ilişkilerini sürdürmesine izin vermek zorundadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 3üncü Maddesinde veya Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 11 ve 12nci Maddelerinde belirtildiği gibi, çocuğun evden ayrılması, aile içindeki şiddetli kargaşa, yoksulluk, zorla çalıştırma, yasal olmayan faaliyetlere sevk etme nedeniyle çocuğun kötü muamele görmesinin veya sadece çocuğun dik başlılığının sonucu olabilir. Bu koşullarda, konu küçükleri koruma yasaları bağlamında ele alınır ve çocuk polis aracılığıyla ailesine veya sosyal yardım kurumlarına iade edilir.

Türk hukuk sisteminde, ÇHS'nin 9(4)üncü Maddesinde anılan durumlarla ilgili özel kurallar bulunmamakla birlikte, tutuklanma, hapsetme, ölüm veya sınır dışı etme nedeniyle çocuğun anne babasından veya anne babadan birinden ayrılması durumunda ilgili mercilerin haberdar edilmesini engelleyen herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye ÇHS'yi onayladıktan sonra, 9(4)üncü Madde ulusal mevzuatın bir parçası haline gelmiştir.

5.4. Ailenin Yeniden Birleştirilmesi (Madde 10)

ÇHS'nin 10(1)inci Maddesi, ailenin yeniden birleştirilmesi amacıyla ülkeye giriş ve çıkışları güvence altına almıştır. Türk yasalarında bu tür giriş ve çıkışları düzenleyen özel hükümler bulunmamaktadır. Anne baba veya bunlardan herhangi biri veya çocuk ülkeye serbestçe girme hakkına sahiptir. Ülkeden çıkış için izin alınması gerekli değildir. Bu nedenlerle, ailenin yeniden birleşmesi için ülkeyi terk etmek isteyenler herhangi bir engelle karşılaşmadan ülke dışına çıkabilmektedirler. Oysa esas sorun, çok sayıda Türk vatandaşının yaşadığı bazı Avrupa ülkelerinde vize konusunda uygulanan kısıtlamalar nedeniyle, Türk vatandaşları ailenin yeniden birleşmesi amacıyla yurt dışına gitmek istediğinde doğmaktadır.

Bu uygulama ÇHS'nin 10(1)inci Maddesinde öngörülen ailenin yeniden birleşmesini açıkça engellemektedir.

5.5. Çocuk İçin Nafaka Alınması (Madde 27/4)

ÇHS'nin 27nci Maddesi çocuklara nafaka ödenmesini güvence altına almıştır. Türk yasalarında çocuğun bakım giderlerinin karşılanması için gerekli düzenlemeler mevcuttur.

Medeni Kanun'un 148(2)nci Maddesi kapsamında, velayetin verilmediği taraf geliriyle orantılı olarak çocuğun bakım ve eğitim giderlerini paylaşmak zorundadır. Ancak, nafaka vermekle yükümlü olan tarafın gerçek gelirini belirlemek mümkün olmadığı için, ÇHS'nin çocuklara ödenen nafakanın iyileştirilmesi ile ilgili 27(4)üncü Maddesi mevcut koşullarda etkin biçimde uygulanamamaktadır.

Medeni Kanun'un 306nci Maddesine göre, nafaka babalığa ilişkin davalarda mali sonuçları olan mahkeme kararıyla belirlenmektedir. Çocuk bu nafakayı onsekiz yaşını doldurana kadar her ayın başında peşin olarak almaktadır.

Medeni Kanun'un 161 ve 162nci Maddeleri yargıca ayrı ikamet edecek tarafın geçinebilmesi için ödenecek nafaka miktarını belirleme yetkisi vermektedir. Çocuğun evi terk eden ve geçinmek için gerekli olanakları sağlamayan anne veya babasından nafaka talep etme hakkı bu hükme dayanmaktadır. 137nci Madde çerçevesinde, boşanma davası sırasında anne babadan biri tarafından diğerine ve çocuklara ödenmesi gereken ve "geçim nafakası" olarak anılan nafaka geçindirme yükümlülüğünden doğmaktadır.

315inci Madde uyarınca, çocuk da nafaka talep etme hakkına sahiptir.

145(3)üncü Maddeye göre, nafakanın mevcut koşullara uygun hale getirilmesi mümkündür.

Türk Medeni Kanunu'nun yukarıda anılan hükümleri, ÇHS'nin "Taraf Devletler, ilgili taraf devlette veya yurtdışında anne babadan veya çocuğun mali sorumluluğunu üstlenmesi gereken diğer şahıslardan nafaka alınmasını sağlamak için uygun olan tüm önlemleri alacaklardır" ifadesini içeren 27(4)üncü maddesi şartlarını karşılamaktadır.

Benzer biçimde, Türkiye anne babaları değişik ülkelerde yaşayan çocukların bakımını güvence altına alabilmek için bazı uluslararası sözleşmeleri imzalamıştır.

2 Ekim 1973 tarihinde Lahey'de imzalanmış olan, Nafaka Yükümlülüğüne Uygulanacak Kanuna İlişkin Sözleşme Türkiye'de 1 Ocak 1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme, karşılıklılık şartı aranmaksızın, nafaka talep edenin bulunduğu yerdeki yetkili mahkemenin tabi olduğu kanunların uygulanması ilkesini benimsemiştir.

2 Ekim 1973 tarihli diğer Sözleşme "2 Ekim 1973 tarihinde Lahey'de İmzalanmış olan Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınmasına ve Uygulanmasına İlişkin Sözleşme" başlığını taşımaktadır. Bu Sözleşme de Türkiye tarafından onaylanarak Türk ulusal yasalarının bir parçası olmuştur.

Her iki Sözleşmenin ortak özelliği, yurtdışındaki unsurları içeren davalara uygulanmaları ve nafaka talebinde bulunan çocuk ile nafaka ödeyecek olanın farklı ülkelerde ikamet ettikleri türden davaları kapsamalarıdır. Sonuç olarak, bu iki Sözleşmeyi onaylamış olan Türkiye,

1983 tarihinden bu yana ÇHS'nin 27nci Maddesi şartlarını yerine getirmektedir. Bu Sözleşmeler kapsamında olmayan nafaka sorunlarının çözümü için Devletler Özel Hukukuna ve Usul Uygulamalarına ilişkin Kanunun hükümleri uygulanacaktır.

5.6. Aile Ortamından Yoksun Çocuklara Özel Yardım ve Koruma Hizmetleri Temin Edilmesi (Madde 20)

Anayasa'nın 61(4)üncü Maddesi, ÇHS'nin Devleti korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için uygun olan tüm önlemleri almakla yükümlü kılan 20(1)inci Maddesiyle uyum içindedir. Yukarıdaki paragraflarda belirtildiği gibi, çocuğu koruma görevi öncelikle anne babaya ait olmakla birlikte, anne babanın bulunmadığı veya görevlerini yerine getirmediği durumlarda, Türk Medeni Kanunu ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümleri kapsamında bu görevi Devlet üstlenmektedir.

ÇHS'nin 20(2)nci Maddesi Sözleşmeyi imzalayan Devletlerin geçici veya sürekli olarak aile ortamından yoksun çocuklara bakım hizmeti sağlamasını gerektirmektedir. Türk yasalarında ve özellikle Medeni Kanun'da bu konuda çok sayıda hüküm vardır. Medeni Kanun'un 273üncü Maddesine göre, çocuğun bedensel veya zihinsel sağlığının tehlikede olduğunun açıkça anlaşılması veya çocuğun manen terkedilmesi durumunda, yargıç çocuğu anne ve babadan alarak bir başka ailenin yanına veya kuruma yerleştirebilmektedir. Çocuk isyankârlığı nedeniyle anne babanın emirlerine direnmeyi sürdürdüğü ve başka bir çare bulunmadığı takdirde, yargıç anne babanın talebi üzerine çocuğu bir başka ailenin yanına yerleştirebilmektedir. Bu tür önlemlerle ilgili masraflar anne ve baba tarafından veya anne babanın bu giderleri karşılayamayacak durumda olması halinde Devletçe karşılanır.

Medeni Kanun'un yanı sıra, Belediyeler Kanunu'nda ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda da çocukların korunması ile ilgili çeşitli hükümler mevcuttur, ancak bu konuda en ayrıntılı hükümler Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu'nda yer almaktadır. Bu Kanun Devlet gözetiminde çocukların korunması için tasarlanan tüm hizmetleri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde birleştirmektedir. Yukarıda anılan Kanun'un 4(e) Maddesine göre, desteğe ihtiyacı olan çocukların korunmasını amaçlayan tüm hizmetler bu Kanunla kurulan kurum tarafından yerine getirilecektir. Bu konuda gönüllü kuruluşların çaba göstermesi önerilmektedir.

2828 sayılı Kanun'da açıkça belirtildiği gibi, korunmaya muhtaç çocuklara sunulacak sosyal hizmetler yalnızca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından sağlanabilir. Korunmaya muhtaç çocuklar, aşağıda belirtilenler gibi, bedensel, duygusal ve ahlaki gelişimleri tehlikede olan çocuklardır:

- 1- Anne ve/veya babası olmayanlar;
- 2- Anne veya babası veya her ikisi belli olmayanlar;
- 3- Anne ve/veya babası tarafından terkedilmiş olanlar;
- 4- İhmal nedeniyle dilencilik, alkol tüketimi, vb gibi sosyal risklerle karşı karşıya olanlar.

Bu tanım kapsamında olduğu kabul edilen çocuklar, yetkili makamlarca yapılacak ayrıntılı bir sosyal incelemeden sonra yukarıda anılan hizmetlerden yararlanabilirler.

Korunmaya muhtaç çocuklara sunulacak sosyal hizmetler, 0-12 yaş arasındaki çocuklar için Çocuk Yuvaları ve 13-18 yaş arasındaki çocuklar için Yetiştirme Yurtları aracılığıyla temin edilir.

Hâlihazırda, 75 Çocuk Yuvasında 7162 çocuk ve 95 Yetiştirme Yurdunda 9502 genç bulunmaktadır. Öte yandan, yaklaşık 500 çocuk koruyucu ailelerin koruması altındadır. 1961 yılında başlamış olan koruyucu aile hizmetinden yaklaşık 1500 çocuk yararlanmışır.

“Evlat edinme” ancak korunmaya muhtaç çocuk yetim olduğunda uygulanabilecek bir seçenektir. Kurum dışında koruma yöntemlerinden biri olan, aile içinde korunma bu şekilde sağlanmaktadır.

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocukların sayısı ile ilgili kesin bir tahminde bulunmak zordur. 1985 yılı nüfus sayımına göre, toplam nüfusun % 47.40’ı 0-18 yaş grubundadır ve korunmaya muhtaç çocukları belirlemek için kullanılan yöntemle bağlı olarak değişik rakamlar elde edilmiştir. Aslında, muhtaç veya tümüyle terkedilmiş çocukların sayısı çok yüksek değildir ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun bu çocuklara gerekli hizmetleri sunduğu da bilinmektedir. Ancak, sosyal yardım programlarına veya danışmanlık hizmetlerine gereksinimi olan çocuk sayısının 480 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Fiziksel özürlü kişilerin kurumlar dışında korunması ile ilgili usuller 2828 Sayılı Kanun’da açıkça belirtilmiştir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun 28.9.1986 tarihinde yürürlüğe giren Sosyal Yardım Yönetmeliğinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından temin edilecek sosyal hizmet öncelikleri belirtilmektedir.

Bu Yönetmelik ile Türkiye’de daha önce sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınmamış bir alanda yasal düzenleme yapılmış ve "Aile Yardımı" konusundaki boşluğun doldurulmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır.

Desteğe muhtaç çocukların korunması için önlem alınmasını gerektiren bir başka hüküm de Çocuk Mahkemelerinin Kurulmasına, Görevlerine ve Usullerine ilişkin Kanun’da yer almaktadır. Bu Kanun’un “Desteğe Muhtaç Küçüklerle İlgili Önlemlerin Uygulanması” başlıklı 14üncü Maddesine göre, bedensel veya zihinsel gelişimi tehlikede olan veya anne babasına karşı itaatsizlikte direnen küçüklerin vasi veya kayyımlarının veya Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine yetkili çocuk mahkemesi tarafından, 10uncu Maddede belirtilen önlemlerden biri uygulanmaktadır.

Yargıçlar Medeni Kanun hükümleri sayesinde, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda kesin hükümlerin bulunmamasının yarattığı sorunların üstesinden gelmektedir. ÇHS’nin 20(3)üncü Maddesine uygun olarak Türk hukuk sisteminde getirilen çözümler doğal anne baba, koruyucu aile, özel kurumlara yerleştirilme ve evlat edinme konularını ele almaktadır. Benzer biçimde, 18 yaşından sonra kurumdaki yaşamdan evdeki yaşama geçiş sırasında meydana gelebilecek sorunları engellemek için, bu şekilde korunan çocukların kendi kendine yeterli duruma gelene kadar gençlik evleri kalmalarına izin verilmektedir. Gençlik evleri kız ve erkek çocuklar için ayrı olanaklar sağlamaktadır.

Çocuk Mahkemeleri Kanunu’nun 20nci Maddesine göre alınması gereken önlemler uygulanmadan önce, 20nci Madde uyarınca sosyal hizmet uzmanları, pedagoglar, psikologlar

ve ruh hekimleri tarafından çocuğun ailesi, sosyal özgeçmiş ve eğitim durumu gibi konular araştırılır.

Koruma kararı uygulanmadan önce araştırma yapılması da uygundur. Yönetmeliğin 11inci Maddesine göre, bir sosyal hizmet uzmanı, eğer sosyal hizmet uzmanı yoksa sosyal hizmetler il müdürlüğü tarafından bu amaçla seçilen bir kişi çocuğun özgeçmiş, anne babasının olup olmadığı, ailenin sosyo-ekonomik durumu ve çocuğun o tarihe kadar yaşadığı bölge ve yer hakkında derinlemesine bir inceleme yapar.

Koruma kararı kural olarak çocuk reşit olana kadar geçerli olur. Ancak koruma kararı, koruma kararına neden olan koşulların ortadan kalkması halinde, ilgili kurumun istemi üzerine mahkeme tarafından iptal edilebilir veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 24üncü Maddesi çerçevesinde, çocuğun rızasına tabi olarak, çocuk reşit olduktan sonra da geçerli olmaya devam edebilir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından temin edilen önemli hizmetlerden biri de Sosyal Yardım Hizmetleridir. Bu hizmetler 28.09.1986 tarihli Aynî ve Nakdî Sosyal Yardım Yönetmeliğine göre sunulmakta olup, 29.12.1993 ve 10.04.1997 tarihlerinde Yönetmelikte değişiklik yapılarak, yardım isteyenler için yardım kapsamı genişletilmiştir.

Bu Yönetmeliğe göre, yardım isteyenler, korunmaya muhtaç çocuklar, kurum tarafından korunmasına karar verilmiş olup, sırasını bekleyen çocuklar, yardıma muhtaç ve duyarlı yaşlı ve fiziksel engelli kişiler, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve temel ihtiyaçları anne babaları tarafından da karşılanamayan ortaöğretim ve üniversite öğrencileri olarak tanımlanmaktadır.

Aynî yardım yiyecek, giyecek, yakıt, kırtasiye malzemeleri, tıbbi araçlar ve rehabilitasyon araçları gibi malzemeleri içerir.

Nakdî yardım Yönetmelikte belirtilen sosyal yardım tutarına eşittir. Bu yardım birinci dereceden memur (ikramiye ödemeleri dâhil) maaşının yüzde 20'sine eşit tutardadır.

Türkiye'de sağlanan en yaygın destek biçimi, bakım kurumlarında koruma altına alınmaktır. 0-12 yaş arasındaki çocuklar Çocuk Yuvaları ve 13-18 yaş grubunda olanlar da kız ve erkek çocuklar için ayrı olan Yetiştirme Yurtlarına yerleştirilirler. Yakın geçmişte politikada bir değişikliğe gidilerek, daha küçük gruplar için ev-tipi sistemler gündeme getirilmiştir, ancak mali zorluklar nedeniyle bu proje henüz yeterince yaygınlaştırılmamıştır.

ÇHS'nin 21inci Maddesinde ele alınan evlat edinme hizmeti, özellikle 0-6 yaş grubundaki çocukların yararlandığı bir hizmettir. Medeni Kanun'un çocukların temel yararı ile yaşama ve gelişme haklarını dikkate alan 254üncü Maddesi ile düzenlenen bu süreçte, kendilerini ifade edebilecek yaşta olmaları durumunda çocukların görüşleri alınmaktadır.

Bu konu raporun evlat edinme ile ilgili 5.7nci Bölümünde daha ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

ÇHS'nin 20(3)üncü Maddesinde öngörülen koruyucu aile sistemi, idrak yeteneğine sahip olmaları durumunda görüşleri ve rızaları alınan çocukların yararı gereğince dikkate alınarak, Türkiye'de uzun süredir uygulanmaktadır.

Koruyucu Aile Hizmeti Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunca sunulan hizmetlerden biridir. 273 Sayılı Medeni Kanun ve 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Koruyucu Aile Hizmetinin dayanağını oluşturmaktadır. Kurum 1961 ve 1993 tarihli projelerle bu hizmeti yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Koruyucu aile ortamında büyüyen çocukların Kurum'a bağlı kuruluşlarda yetişen çocuklardan daha sağlıklı ve gelişmiş oldukları araştırmalar ile kanıtlanmıştır.

Bu görüş paralelinde, Koruyucu Aile Hizmetinin etkinliğini artırmak ve bu hizmetleri toplumda yaygınlaştırmak amacıyla, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in himayelerinde 25 Mayıs 1998 tarihinde büyük bir yönlendirme ve reklam kampanyası başlatılmıştır. Bu kampanya sayesinde, son bir buçuk yılda 175 çocuk koruyucu aileler yanına yerleştirilmiştir. Kampanyanın başlangıcında, koruyucu aileler tarafından bakılan çocuk sayısı 269 iken, bu sayı şimdi 385 olmuştur.

1998 yılında İstanbul'da hükümet dışı örgütlerin, İstanbul Barosu'nun, İstanbul Valiliğinin ve yerel makamların desteğiyle, dört-aşamalı bir program başlatılmıştır. Bu program çerçevesinde, Kadıköy İskelesi'nde Danışma Karavanı, Küçükbakkalköy'de İlk Adım İstasyonu ve Yeldeğirmeni'nde Rehabilitasyon Merkezi çalışmalarına başlamış olup, Ağaçalı'da Uçucu Madde Bağımlıları için bir Rehabilitasyon Merkezi'nin inşaatına başlanmıştır. Yeni bir program için de çalışmalar başlamıştır. Bu çerçevede, İstanbul Beyoğlu'nda 75inci Yıl Çocuk Koruma Merkezi çalışan çocuklara hizmet verecektir. 1995 yılında İzmir'de bir Merkez açılmış ve 1997 yılında Ankara'da Sokak Çocukları için bir Rehabilitasyon Merkezi kurulmuştur. Bugün, İzmir'de bu tür üç merkez faaliyet göstermektedir. Mersin, Diyarbakır, Batman ve Şanlıurfa gibi illerde sokak çocukları için yapılan çalışmalar devam etmekte olup, bu merkezler 1999 yılında açılacaktır. Ayrıca, sokaklarda çalışan çocuklara hizmet verecek, "Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi" başlıklı bir proje de yürütülmektedir. Bu projenin sponsorluğunu Ankara Büyükşehir Belediyesi ile ILO üstlenmiştir.

Toplum merkezleri kırsal kesimde yaşayanların yaşam koşullarının iyileştirilmesini hedefleyen kurumlardır. Özellikle yüksek göç oranlarına tanık olmuş Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, bölge halkının yaşam standardını yükseltmek ve eşit gelişme olanakları yaratmak için çalışan 20 toplum merkezi vardır.

5.7. Evlat Edinme (Madde 21)

Türk hukuk sisteminde, evlat edinme düzenlemelerinde çocuğun yüksek yararı ÇHS'nin 21(a) Maddesinde öngörüldüğü gibi kesin rol oynamaktadır. Evlat edinme ile evlat edinilen çocuğa, evlat edinen ailenin doğal çocuğu ile aynı haklar tanınır. 256ncı Maddeye göre, evlat edinme işlemi yetkili sulh hukuk mahkemesinin onayı üzerine resmi bir belge ile yapılarak nüfus siciline kaydedilir. Yargıç, memuriyeti nedeniyle gerekli gördüğü araştırmaları yapar ve tarafların gerekçelerini makul görmedikçe, evlat edinme istemini reddedebilir.

Medeni Kanun'un 257nci Maddesi uyarınca, evlat edinilen çocuk kendisini evlat edinen ana babanın adını alır ve kanuni mirasçılığı olur. Böylece biyolojik ana babanın hak ve sorumlulukları evlat edinen ana babaya devredilir. Vatandaşlık Kanunu'nun 3üncü Maddesinde, Türk aile tarafından evlat edinilen küçüğün Türk vatandaşlığını kazanması ve böylece vatansız olmaması hükme bağlanmıştır. Evlat edinme işlemi ile ilgili hukuki belgeler mahkeme kararı veya evlat edinilenin rızası olmaksızın üçüncü şahıslara açıklanamaz.

Türk hukuk sisteminin evlat edinme ile ilgili hükümleri çocuğun temel menfaatini korumayı amaçlamaktadır ve sonuç olarak ÇHS'nin 21inci Maddesine uygundur.

ÇHS'nin 21(b) Maddesinde uluslararası evlat edinme işlemleri ele alınmaktadır. Bu bağlamda, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından 9 Mart 1994 tarihinde yayınlanmış olan 3 Nolu Genelge ile Türkiye'de evlat edinmeye izin verilmekte, evlat edinmek isteyen başvuru sahipleri tarih sırasına göre listelenmekte ve evlat edinmede sırasıyla Türkiye'de yaşayan Türk vatandaşlarına, yurtdışında yaşayan Türk ailelerine, anne babadan birinin Türk vatandaşı olduğu ailelere ve son olarak da yabancı ailelere öncelik verilmektedir. Bu hüküm ÇHS'nin 21(b) Maddesinde yer alan kuralla uyumludur. Türkiye'deki çocukların yabancı aileler tarafından evlat edinilmeleri söz konusu olduğunda, Devletler Özel Hukukunun 18inci Maddesi ile Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu uygulanır.

Türk hukuk sisteminde, evlat edinmenin yasaya aykırı çıkarlar için bir fırsat haline dönüşmesini engelleyecek yeterli mekanizmalar mevcuttur. Medeni Kanun'un 256ncı Maddesi uyarınca, evlat edinme işlemi memuriyeti nedeniyle koşulların gerektirdiği araştırmaları yapan yargıcın onayı ile düzenlenen resmi bir belge ile gerçekleştirilmektedir. Türkiye, çocuk evlat edinmek isteyen yabancı ailelerin sosyal durumları konusunda bilgi veren ve yasaya aykırı çıkar sağlamak amacıyla evlat edinme riskini azaltan Uluslararası Sosyal Hizmetler kuruluşunun üyesidir. Ancak, doğrudan çocuk satışı amaçlayan evlat edinmelerin gözetimi ve denetimi için uluslararası bir mekanizmanın oluşturulması gereklidir. Bu, uluslararası işbirliğini gerektiren bir sorun olduğu için, bu tür evlat edinmeler tek bir ülkenin çabalarıyla önlenebilecek eylemler olarak ele alınmamalıdır.

ÇHS'nin 21(e) Maddesi ile evlat edinme işlemine ve uygulanmasına ilişkin iki ve çok taraflı anlaşmalar teşvik edilmektedir. Bu hükme göre, Türkiye Kadın ve Çocuk Ticaretinin Engellenmesine ilişkin Sözleşmeyi onaylamıştır.

5.8. Yasalara Aykırı Nakil ve İade Etmeme

ÇHS'nin 11(1)inci Maddesi çocukların yasalara aykırı olarak ülke dışına çıkartılmasına ve ülkeye geri getirilmesine karşı uygulanan usulleri düzenlemektedir.

Çocukların yasalara aykırı olarak ülke dışına çıkartılmasının, biri medeni kanunu ve diğeri ceza kanunu ilgilendiren iki boyutu vardır. Konu aynı zamanda birkaç ülkeyi ilgilendirdiği için, tek bir ülke soyutlanmış çabalarla ve mevzuatla başarı elde edemez. Bu nedenle, ilgili tüm ülkelerin bağlı kalacağı uluslararası anlaşmalar önerilir.

ÇHS'nin 11(2)nci Maddesi imza sahibi devletlerin iki veya çok taraflı anlaşmalar imzalamasını veya mevcut uluslararası sözleşmelere bağlı kalmasını gerektirmektedir. Bu alanda iki uluslararası belge mevcuttur: Türkiye tarafından onaylanmış olan Çocukların Ülkeye İade Edilmesine ilişkin Sözleşme ve Uluslararası Çocuk Kaçırma Olaylarının Özel Hukuku İlgilendiren Yönlerine ilişkin 25 Ekim 1980 tarihli Lahey Sözleşmesi. Bu Sözleşme 21 Ocak 1997 tarihinde Türkiye tarafından imzalanmıştır.

5.9. Çocukların Şiddet, Suiistimal ve İhmale Karşı Korunması ve Mağdurların Tedavisi (Madde 19/1.2 ve Madde 39)

ÇHS'nin 19(1)inci Maddesi imza sahibi devletlerin, çocukların kendi ana babalarının veya bunlardan birinin, vasinin, kayyımın veya bakımlarından sorumlu herhangi bir kişinin bakımı altında iken bedensel ve zihinsel şiddet, yaralanma, taciz ve diğer benzer davranışlardan korunmalarını sağlamak için her türlü yasal, idari, sosyal, eğitsel ve diğer önlemleri almalarını gerektirmektedir.

Bu mevzuat Türk Medeni Kanunu ve Ceza Kanunu kapsamında yer almaktadır. Medeni Kanun'un 272, 273, 274 ve 275inci Maddeleri çocukların ana babalarından gelebilecek bedensel ve zihinsel tacizden, sömürü ve benzeri diğer tüm muamelelerden korunmasına ilişkin hükümler içermektedir. 272nci Maddeye göre, yargıç çocuğun bedensel veya zihinsel gelişiminin zarar gördüğünü veya manen terkedilmiş olduğunu belirlediğinde çocuğu bir başka aile yanına veya kuruma yerleştirmek üzere anne babasından alabilmektedir. Medeni Kanun'un 274 ve 275inci Maddeleri velayet hakkının kaldırılmasını ele almaktadır. 274üncü Madde anne babanın görevlerini yerine getirmekten aciz olmaları, medeni hakları kullanmalarının yasaklanmış olması, ana babalık görevlerini ağır biçimde kötüye kullanmaları veya ciddi biçimde ihmal etmeleri durumunda, yargıca anne babanın velayet haklarını kaldırma ve bir kayyım tayin etme yetkisi tanımaktadır. Çocuğun kendi biyolojik anne babası tarafından yetiştirilmesi en ideal çözüm olduğu için, velayet hakkının kaldırılmasını gerektiren koşullar ortadan kalktığında, velayet hakkını ana babadan alma kararı iptal edilmekte ve velayet hakkı anne babaya geri verilmektedir. Velayet hakkının Medeni Kanun'un 277nci Maddesi kapsamında kaldırılmış olması durumunda, anne baba çocuğun yetiştirilmesi ve korunması için yapılan masrafları karşılamaya devam etmektedir.

Kayyımın bu yetkiyi kötüye kullanması veya ağır bir biçimde ihmal etmesi durumunda, yargıç Medeni Kanun'un 427nci Maddesi çerçevesinde görevden alınabilmektedir.

Öte yandan, Türk Ceza Kanunu hakkın kötüye kullanılmasını engelleyecek hükümler içermektedir. Medeni Kanun çocuğun mal varlığı ile ilgili hükümleri geçersiz saymaktadır. Medeni Kanun'un 281inci maddesi küçüğün velayet altında bulunması nedeniyle elde edilen gelirlerin çocuğun barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılacağını belirtmektedir. Bu hüküm bazı istisnalarla, anne babanın küçüğün mal varlığını uygun gördükleri biçimde kullanmalarına izin vermekte ve fazlasının anne babanın mirasına eklenmesini öngörmektedir. Ancak, anne babanın fiil ve tasarrufları yargıcın gözetim ve yönlendirme yetkisi altında olmadığı için, düzenlemeler ülkede geçerli koşullar ve çocuğun temel yararları ışığında yapılmaktadır.

414, 415 ve 416nci Maddelerde cinsel taciz ele alınmakta ve mağdurun 15 veya 18 yaşından küçük olup olmamasına bağlı olarak çeşitli cezalar öngörülmektedir. Bu filler vasi, kayyım, eğitimci, öğretmen, hizmetli, koruma görevlisi veya bu küçükler üzerinde nüfuzu olan herhangi bir kişi tarafından işlendiğinde, 417nci Madde uyarınca cezalar yarısı kadar artırılmaktadır.

Fuhuşa teşvik Türk Ceza Kanunu'nun 435 ve 436nci Maddelerinde ele alınmakta ve fuhuşa teşvik edilen kişi 15 veya 21 yaşını doldurmamış olduğunda cezayı ağırlaştırıcı şartlar öngörülmektedir. Fuhuşa teşvik eden kişi koca, erkek kardeş, kız kardeş veya çocuğun vasisi, kayyımı, eğitimci, öğretmen veya hizmetlisi olduğunda, cezayı daha fazla ağırlaştırıcı şartlar öngörülmektedir. 437nci Maddeye göre, bu tür durumlarda velayet veya kayyımın sona erdirilmesi de söz konusu olmaktadır.

477nci Maddeye göre, rehberlikleri altındaki kişileri eğitme, terbiye etme, yetiştirme, himaye etme ve koruma görevlerini kötüye kullanarak bu kişilere zarar verenler onsekiz aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.

478inci Maddeye göre, bakımları altında bulunan 12 yaşını doldurmamış küçükleri şefkatten yoksun biçimde kötü yönetenler otuz aya kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır.

Bu fiiller vasi veya kayyım tarafından işlendiğinde, 479uncu Maddeye göre vesayet veya kayyımlığın iptaline karar verilmektedir.

ÇHS'nin 19uncu Maddesi ile ilgili idari, sosyal ve eğitsel önlemler "suiistimal edilen çocuklar" başlığı altında ele alınmaktadır.

ÇHS'nin 19(2)nci Maddesinde koruma önlemlerinin niteliği belirlenmektedir. Türk mevzuatında (Medeni Kanun'da ve Ceza Kanun'unda) yer alan kurallar velayetin kaldırılması gibi bazı cezaları içermektedir. Bu cezalar kötü yönetim olaylarının engellenmesi için yeterlidir.

5.10. Koruma ve Bakım için Değişik Ortamlara Yerleştirilmiş Çocukların Düzenli Aralıklarla Denetlenmesi (Madde 25)

ÇHS'nin 25inci Maddesi resmi kurumların koruması altında bulunan çocukların veya bedensel veya zihinsel rahatsızlıkları nedeniyle tedavi gören çocukların, koruma veya tedavilerinin tasarlanan amaca hizmet edip etmediğini belirlemek üzere düzenli aralıklarla kontrol edilmesini gerektirmektedir.

Çocuk mahkemeleri tarafından alınacak koruma önlemlerinin şekli ve niteliği Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki 2253 Sayılı Kanunda belirtilmekte olup, söz konusu uygulama çocuğun yaşına, sağlık durumuna ve gereksinimlerine bağlı olarak 10'dan 14'e kadar olan Maddelerde ele alınmaktadır.

Çocuk Yuvaları Yönetmeliği'nin 11(d) Maddesinde, sürekli izlemenin, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında olduğu belirtilerek, çocuğun bu kurumlara kabul edilmesinden sonra, eğer varsa, ailesinin sosyo-ekonomik durumunun izlenmesi ve ailenin durumunun düzelmesi halinde çocuğun anne babasına iade edilmesi ve koruma önlemlerini sona erdirmeye kararına dayanak oluşturacak bir raporun yazılması da söz konusu kuruluşun görevleri arasında sayılmıştır.

Koruyucu Ailelere ilişkin Yönetmeliğin 14üncü Maddesinde "koruyucu ailenin ve bu aile yanına yerleştirilen çocuğun sosyal hizmet uzmanları tarafından düzenli olarak ne şekilde gözlemleneceği ve izleneceği ve doğabilecek sorunları çözmek amacıyla gerekli çalışmanın ne şekilde yapılacağı" düzenlenmektedir.

Aynî ve Nakdî Sosyal Yardım Yönetmeliği'nin 19uncu Maddesinde, yardım yapılan kişilerin desteklenme sürecinin düzenli olarak izleneceği ve bu kişilerle ilgili ayrıntılı bilgi ve belgelerin derleneceği belirtilmektedir. İlgili şahısların maddi koşullarının yaşamlarını dış destek olmaksızın sürdürmek için yeterli hale geldiği belirlendiğinde yardım kesilecektir.

2253 Sayılı Kanun'un "Gözetim" başlıklı 29uncu Maddesinde, hakkında gözetim önlemleri alınan ve cezası ertelenen küçüklerin üç yıl kadar denetim altında bulundurulabileceği ve bu

küçüklerin bakımından sorumlu kişilere denetim amaçları ve bu kararlar ile ilgili olarak üstlenecekleri sorumluluklar konusunda bilgi verileceği belirtilmektedir.

Bu Maddede ayrıca, cezanın koşullu olarak ertelenmesi durumunda, denetim süresinin şartlı tahliye süresince devam edeceğinin kararda belirtileceği hükmü de yer almaktadır.

Gözetim görevlilerinin görevlerinin belirtildiği 31inci Maddede, denetime tabi küçüklerin tavır ve davranışları konusunda düzenli aralıklarla rapor hazırlanacağı belirtilmekte ve denetimlerin hangi sıklıkta yapılacağı belirlenmektedir.

Sonuç olarak, ailesi olmayan çocukların korunması ile ilgili yasal ve idari yapılar ÇHS'nin 20nci Maddesine uymaktadır.

6. Çocukların Temel Sağlığı ve Refahı

6.1. Yaşam Standartları (Madde 27, paragraf 1-3)

Çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimine olanak sağlayacak yeterli yaşam standardını sunabilmek için, sağlık bakım çabaları ile birlikte bilgilendirici programlar da düzenlenmektedir. Bu programlar özürülleri eğitmeyi ve özürüllü olmanın risklerini azaltmayı da amaçlamaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Türkiye'nin her yerine yayılmış il müdürlükleri aracılığıyla bu alanda aktiftir.

Yaşam standardı ile ilgili Anayasal hükümler aşağıda belirtildiği gibidir:

Madde 17(1): "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir."

Madde 41(2): "Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli önlemleri alır, teşkilatı kurar."

Madde 49(2): "Devlet çalışanların yaşam standardını yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye uygun ekonomik koşulları yaratmak için gerekli önlemleri alır."

Madde 59(1): Devlet her yaşta ki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek önlemleri alır, ..."

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, yoksullukla mücadele kapsamında, Aynî ve Nakdî Sosyal Yardım Yönetmeliği ile temel gereksinimlerini karşılayamayan kişilere mali yardım sağlamaktadır. Sosyal hizmet görevlileri yardıma muhtaç olanları tespit edebilmek için gerekli araştırmayı yaparlar. Yoksulluk içinde yaşayanlara nakdi ve aynî yardım (yiyecek, giyecek, ilaç, tıbbi araçlar, yakıt, vb) sağlanır. Nakdi yardım bu tür kişilere 6 ay, 1 yıl veya 2 yıl süreyle aylık olarak dağıtılır. Yukarıda anılan yönetmeliğe göre, aylık sosyal yardım tutarı en yüksek devlet memurunun, ikramiye tutarı da dâhil olmak üzere, maaşının yüzde 20'sine eşittir.

6.2. Hayatta Kalma ve Gelişme (Madde 6, paragraf 2)

Çocuklar nüfusun önemli bir bölümünü oluşturduğu için, genel sağlık sistemi içinde, çocuğun yaş grubunun özel bir önemi vardır.

1993 yılı nüfus sayımı ve Türkiye sağlık araştırması sonuçlarına göre, kadınların ortalama evlenme yaşı 18'dir. Kadınların yalnızca 62,8'i doğum kontrol yöntemlerini uygulamaktadır. Toplam doğurganlık oranı 2.7 ve doğum oranı yüzde 0.23'dür. (Toplam doğurganlık oranında nüfusun tamamı ve doğum oranında 15-49 yaş grubu dikkate alınmıştır).

Araştırma bulgularına göre, bir yaşını doldurmadan ölen çocuk sayısının yüksek olduğu kırsal kesimde bebek ölüm oranı, kentlerdeki orandan yaklaşık üçte bir oranında daha fazladır. Kırsal kesimde yaşayan çocukların dörtte birinin solunum yolu enfeksiyonuna yakalanma olasılığı kentlerdeki çocuklardan daha yüksektir.

Her yıl yaklaşık 1,358,000 canlı doğumdan yalnızca yüzde 59.6'sı sağlık kurumlarında gerçekleşmektedir.

Araştırmalar bebek ölüm oranında hızlı bir düşüş eğilimi göstermekle birlikte, henüz istenen düzeye ulaşamamıştır. Yukarıda anılan 1993 yılı araştırma sonuçlarına göre, ortalama bebek ölüm oranı her bin canlı doğumda 52.6 olup, bu rakamın bazı bölgelerde binde 60'a yükseldiği görülmektedir. Bebek ölümlerinin binde 29.2'si genellikle doğumdan sonraki ilk dört hafta ve binde 60.9'u ilk beş yıl içinde meydana gelmektedir. Bu ölümlerin yüzde 86'sının bir yaşından önce meydana geldiği unutulmamalıdır. Bebek ölüm vakalarının yaklaşık yüzde 60'ı önlenebilir hastalıklara atfedilmektedir. Çocukları yaşatmak ve sağlıklarını korumak için uygulanan özel-amaçlı sağlık programlarının yoğunluğuna rağmen, sistem ve altyapı yetersizlikleri ve personel değişiminden kaynaklanan sorunlar istenen sonuçların elde edilmesini engellemektedir. Hâlihazırda, 12-23 aylık gruptaki tüm çocukların yüzde 64.7'si yaygınlaştırılmış aşılama programı kapsamında aşılanmıştır; ancak bu oran ülkenin doğusunda yüzde 40.6'ya düşmektedir. Bu rakamlar, hala çok sayıda bebeğin önlenebilir hastalıklardan korunamadığını göstermektedir. Bebek ölümlerinin diğer iki önemli nedeni ise akut solunum yolu enfeksiyonu ve ishaldir.

Kamu sektörünün toplam sabit yatırımları içinde sağlık yatırımlarının payı 1995 yılında yüzde 3.3 olmuştur.

6.3. Özürlü Çocuklar (Madde 23)

Temel Milli Eğitim Kanunu'nun 8/III üncü maddesine göre, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara eğitim ve öğretim verme görevi, "özel eğitime ve korunmaya ihtiyacı olan çocukları eğitmek için özel önlemler alınır" ifadesiyle Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatı ve Görevlerine ilişkin 3797 sayılı Kanunda öngörülen Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri Biriminin görevleri aşağıda belirtilmiştir:

- a) Özel eğitim okullarında ve sınıflarında, rehberlik ve araştırma merkezlerinde, meslek okullarında, mesleki eğitim merkezlerinde, diğer okullarda ve eğitim kurumlarında kullanılan eğitim yöntemleriyle ilgili tüm görevleri yerine getirmek ve hizmetleri temin etmek;
- b) Okullar ve eğitim kurumları tarafından kullanılan eğitim ve öğretim programlarını, ders kitaplarını ve diğer eğitsel malzemeleri hazırlamak.

Ülke çapında özel eğitim ve rehberlik hizmetlerine duyulan gereksinimin artması sonucunda, bu hizmetlerin daha etkin ve yaygın biçimde temin edilmesini sağlamak için, 1983 yılında Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuklarla ilgili 2926 Sayılı Kanun yürürlüğe konmuştur.

Bu Kanununun 13 yıllık uygulanması değerlendirildiğinde, özel eğitim alanında yapısal değişikliklere ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir.

Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin, ailelerinin ve öğretmenlerinin karşılaştığı sorunların üstesinden gelmek amacıyla, özel eğitime ihtiyacı olanlara verilen eğitimin mevcut durumu ile bu alandaki son gelişmeler ve başarılı uygulamalar göz önünde bulundurularak yeni bir mevzuat hazırlanmıştır. Kamu yatırımları ile özel yatırımlar ve uygulamalar için olası bir rehber niteliğinde olan, Özel Eğitimle ilgili 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname 6 Haziran 1997 tarihinde kanunlaştırılmış ve 2926 Sayılı Kanun geçerliliğini yitirmiştir.

Özel Eğitimle İlgili Kanun Hükmündeki yeni Kararname mevcut uygulamalarda karşılaşılan sorunların çözümünü ve mevcut kaynakların daha akılcı biçimde kullanımını kolaylaştırmıştır.

Özel Sınıflar

Özel Eğitim Kurumları ile ilgili 625 Sayılı Kanun kapsamında, kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, gerçek kişiler ve tüzel kişiler de özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için özel eğitim okulları ve sınıfları kurabilirler. Federasyonlar, dernekler ve özel eğitim merkezleri tarafından yürütülen faaliyetlerle bu kişilere sunulan eğitim hizmetleri çeşitlendirilmiştir. Özel eğitime ihtiyacı olanların kesin sayısını belirlemek için Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından bir çalışma başlatılmıştır.

625 Sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu'nda öngörülen özel sınıflarla ilgili belli başlı maddelerin içeriği aşağıda yer almaktadır:

Madde 71 – Özel eğitime ihtiyacı olan, resmi ve özel ilk ve orta öğretim okullarında ve özel eğitim kurumlarında uygulanan okul programından yeterince yararlanamayan çocuklar için, bu çocukların yetenekleri, ilgi alanları, yetersizlikleri ve kabiliyetleri göz önünde bulundurularak hazırlanmış programlardan yararlanılarak, aşağıda belirtilen türde özel sınıflar kurulabilir:

- a) Görme engelli ve görme özürlü öğrenciler için sınıflar
- b) İşitme engelli ve işitme sorunu olan öğrenciler için sınıflar
- c) Yarı-özel sınıflar
- d) Üst özel sınıflar
- e) Üstün zekâlı çocuklar için sınıflar.

Kısmen görme-özürlü ve işitme-engelli çocuklar özel eğitim veren okullara ve diğer okullara kabul edilirler, kör veya sağır olan ve çalışmalarında üstün yetenek sergileyen çocuklar normal okullardaki sınıflara yerleştirilebilir.

Özel Sınıfların Kurulması

Madde 72 – Özel sınıf açılabilmesi için aynı şekilde özürlü en az 10 öğrenci gereklidir. Öğrenci sayısı 10'dan az olduğunda, bu öğrenciler durumlarına ve kısıtlayıcı özelliklerine bağlı olarak eğitim programındaki bazı derslerden muaf tutulurlar.

Ek Sınıflar

Madde 74 – Resmi ve özel ilkokullarda, ortaokullarda, liselerde ve özel okullarda özel eğitime ihtiyacı olan değişik özürlü gruplardan öğrenciler olduğunda, ek sınıf açılmaz, bu öğrenciler normal sınıflara yerleştirilir ve eğitimlerini destekleyecek ek sınıflara gönderilirler.

Gezici Öğretim

Madde 75 – Sınırlı sayıda özürlü öğrencinin bulunduğu ve özel sınıfların açılmadığı yerlerde gezici-öğretim sistemi kurulacaktır.

Bir veya birden fazla özürlü gruba eğitim vermek üzere eğitilmiş özel öğretmenler özel sınıflarda, yardımcı dersliklerde ve gezici eğitim programlarında görevlendirilebilirler.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 12nci Maddesi, “Zorunlu ilköğretim yaşında olan, ancak zihinsel, bedensel, psikolojik veya sosyal açıdan engelli olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmesi hükme bağlanmıştır” şeklinde bir hüküm içermektedir.

3308 Sayılı Çıranklık ve Meslek Eğitimi Kanunu'nun 39uncu Maddesine göre, “Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitime ihtiyacı olanları iş yaşamındaki mesleklere hazırlamak için özel mesleki kurslar düzenler. Bu kursların hazırlanmasında bu kişilerin ilgi alanları, ihtiyaçları ve yetenekleri göz önünde bulundurulur. Bu kurslara katılanlar Bu Kanunun çıranklara ve öğrencilere tanıdığı haklardan yararlanırlar.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu özürllülerle ilgili aşağıdaki hükümleri içermektedir:

Madde 3/c – “Sosyal hizmet programları uygulanırken, korunmaya muhtaç çocuklara, muhtaç durumdaki özürllülere ve muhtaç durumdaki yaşlılara öncelik verilmelidir.”

Madde 4/1 – “Muhtaç durumda olanların, özürllülerin ve yaşlıların yaşamlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmelerini sağlamak; ihtiyacı olan özürllülere bakım ve rehabilitasyon hizmetleri sunmak; toplumda kendi kendine yeterli kişiler haline gelmelerini sağlamak ve tedavisi mümkün olmayanlara sürekli bakım hizmeti sağlamak için her türlü önlem alınmalıdır.”

Madde 9 – “Günlük sosyal hizmet kurumu olarak tanımlanan Aile Danışmanlık ve Rehabilitasyon Merkezi aile içi uyumu desteklemek, özürllü çocukları okul eğitimine hazırlamak, kendi kendine yeterli ve muktedir duruma getirebilmek için, ailelere ve özürllü çocuklara hizmet verir.”

Madde 9/b – “Vakfin görevi 4üncü Maddede belirtilen ilkelere uygun olarak, korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan çocukları, özürllüleri ve yaşlıları tespit etmek, bu kişilerin korunmasını, bakımını, gelişmesini ve rehabilitasyonunu sağlamak için gerekli hizmetleri vermek ve 3üncü Maddede tanımlanan sosyal hizmet kurumlarını kurmak ve işletmektir.”

Madde 25 – “Korunmaya muhtaç okul çağındaki çocukların eğitim ve öğretimi Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda ve diğer devlet kurumlarında tamamlanır.”

Çeşitli nedenlerle okula devam edemeyen çocuklar devlete veya özel şahıslara ait işyerlerinde çalıştırılır, ücret ve eğitim alırlar. Bu şekilde çalıştırılan çocukların yönetim tarafından belirlenen ücretlerinin bir kısmı cep harçlığı olarak ödenir. Ücretin geri kalan kısmı bir sonraki ayın ilk 10 günü içinde, ulusal bir bankada açılan hesaba çocuk adına yatırılır. Ücretin başlangıç tarihi ve tutarı yönetim ile işveren arasında yerel standartlara ve mevcut değerlere uygun olarak belirlenir. Bu konuyla ilgili ilkeler bir yönetmelikle belirlenir.

Kör, sağır, dilsiz, fiziksel özürlü, zihinsel veya psikolojik bozukluğu olan çocukların veya benzer bir kurumda olup, özel eğitim ve korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitim ve öğretimleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan okullarda tamamlanır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Yer Belirleme, İnceleme, Bakım ve Rehabilitasyon Yönetmeliği aşağıdaki hükümleri içermektedir:

Madde 1 – Bu Yönetmeliğin amacı özürlü olmaları nedeniyle alışılmış günlük faaliyetlerle başa çıkamayan kişilerin yerlerinin belirlenmesi, incelenmesi, kurumsal bakımı, kendilerine evde yardım edilmesi ve rehabilitasyonu ile ilgili kural koymak, temin edilecek hizmetlerin niteliğini, personelin görev ve sorumluluklarını belirlemektir.

Madde 4 – Rehabilitasyon merkezlerince sunulan rekreasyon ve danışmanlık gibi hizmetler görme özürlü, spastik, ortopedik özürlü, işitme engelli ve zekâ özürülüler için evde destek olanakları olarak sunulur.

Madde 5 – Engelli kişilerin yerinin belirlenmesinden, yardım edilmesinden, bakımından ve eğitiminden il müdürlükleri sorumlu tutulmuştur.

Bu kişileri rapor etme sorumluluğu yerel idari görevlilere, sağlık kurumlarına, köy muhtarlarına, genel kolluk kuvvetlerine ve belediye zabıta memurlarına aittir.

Diğer kamu organları ve kuruluşları, vatandaşlar ve engellilerin akrabaları da bu tür kişileri rapor edebilirler.

Zaruri Tıbbi Hizmetler Kanunu Sağlık Bakanlığını koruyucu sağlık hizmetlerini temin etmekle görevlendirmiştir. Hastanelere gönderilen bir genelge ile özürülülerin bu tesisleri kullanabilmelerini sağlamak için hastanelerde tadilat yapılması istenmiştir. Özel Hastanelere ilişkin Yönetmelikte yapılan bir değişiklikle rampa inşa edilmesi özel hastaneler için de zorunlu hale getirilmiştir. Hastane ve kliniklerde engellilere öncelik tanınması için yeni bir yönetmelik hazırlanmış olup, bu kişiler için kimlik kartı hazırlama çalışmaları başlamıştır.

Özellikle özürülülerini ilgilendiren, Sağlık Heyeti Raporlarının standartlaştırılmasına ilişkin bir yönetmeliğin hazırlanması son aşamaya ulaşmıştır.

Özürülülerin demografik, sosyal, eğitsel ve kültürel durumlarının Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenmesi için, özürülülerin profilini çıkarmak üzere kullanılacak soru formunun hazırlanması çalışmaları Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünün katkılarıyla devam etmektedir.

Sağlık Bakanlığı, (doğumdan başlayarak) 0-6 yaş grubundaki çocukların özürülüler olup olmadığını belirlemek, özürülülerin tedavisini ve rehabilitasyonunu gerçekleştirmek ve ailelerine rehberlik eğitimi vermek için bir derneğin işbirliği ile “Erken Müdahale Merkezi” açmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bu faaliyet tüm ülkeye yaygınlaştırılacaktır.

Türkiye’de yürürlükteki mevzuat incelendiğinde, kanun, yönetmelik, yönerge ve genelgelerin özel bakıma ihtiyacı olan bireylerin haklarının korunmasına dayanak oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Ancak, eğitim konseyi ve komitelerinin raporlarında, sunulan hizmetlerin sistematik ve yeterli olmadığı belirtilmektedir. Esasen, bazı alanlarda yeterinden fazla düzenleme olduğu göze çarparken, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, engellilerin ailelerinin ihtiyaçlarının karşılanması, aile, yaygın eğitim ve gözetim gibi diğer bazı alanlarda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Özel bakıma ve eğitime ihtiyacı olan çocukların sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte, dünyadaki oranlara dayalı tahminler mevcuttur. Ülke genelinde okul dağılımı dengeli değildir, ancak yatılı okul oranı yüksektir.

Türkiye’de engelli çocukların çoğu yatılı okullarda eğitim görmektedir. Bu eğitim sistemi engelli çocukları toplumdan ayırmakta, iletişim ve toplumsal becerilerini geliştirmelerini engellemektedir.

Özel bakıma ve eğitime ihtiyacı olan çocuklar için, mevcut düzenlemeler erken teşhis, eğitsel teşhis, önleme, yerleştirme, eğitim ortamı, eğitim yöntemleri, personel ve teknoloji açısından yetersizdir.

3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu’nun 39uncu Maddesi, iş hayatı için gerekli olan ve özel ihtiyaçları olan bireyin ilgi alanını, gereksinimlerini ve yeteneklerini dikkate alan meslek kursları düzenlenmesine ilişkin hükümler içermektedir. Bu kanuna göre çeşitli kurslar düzenlenmekte ve okullarda mesleki danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Kamu personelinin veya “Bağ-Kur” kapsamında (Serbest Çalışanlar Emekli Sandığı) çalışanların özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarına bazı maddi yardımlar sağlanmaktadır. Bununla birlikte, bu iki sosyal güvenlik sistemi kapsamında olmayan çalışanlar bu haklardan yararlanamamaktadır.

Özel bakıma ve eğitime ihtiyacı olan çocuklara Milli Eğitim Bakanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı ihtisas merkezlerinde bakım ve eğitim sunulmaktadır. Bu çocuklar Sağlık Bakanlığına bağlı merkezlerde tedavi görmektedir.

Özel eğitim okullarının ve kurumlarının Türkiye genelinde dağılımı aşağıda belirtildiği gibidir: İç Anadolu Bölgesi’nde yüzde 24, Marmara Bölgesi’nde yüzde 22, Karadeniz Bölgesi’nde yüzde 16, Ege Bölgesi’nde yüzde 14, Doğu Anadolu Bölgesi’nde yüzde 9, Akdeniz Bölgesi’nde yüzde 8 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yüzde 5.

Özel Eğitim Kurumlarına ilişkin 625 Sayılı Kanunu’nda yer alan ilkelere göre, özel bakıma ve eğitime ihtiyacı olan çocukların eğitimi için devlet kurumları ve vakıflar dışında gerçek ve tüzel kişiler de özel okul veya sınıf kurabilmektedir.

6.3.1. Görme Özürlü Çocukların Eğitimi

Tümüyle kör olanlar veya az görenler için 11 özel ilkokul ve 5 özel eğitim sınıfı mevcuttur. Bu kişiler her türlü eğitimi kapsayan okullara da devam edebilirler. Her türden eğitim kurumuna devam eden görme özürlü çocukların sayısı 1427’dir.

Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim kurumlarına devam edemeyenler için okuma yazma ve meslek edinme kursları düzenler. Her türlü basılı yayın ve eğitim malzemesi görme özürlüler için kurulmuş olan Braille Basımevi ve Akşam Sanat Okulu’nda üretilmektedir. Ayrıca,

ortaöğretim ders kitapları ses bantlarına kaydedilerek çoğaltılmış ve görme özürlü öğrencilere dağıtılmıştır. Görme özürlü öğrencilerin matematik ve sosyal bilimler dersleri için gerekli eğitim malzemeleri, Eğitim Malzemeleri Üretim Merkezi tarafından üretilmekte ve dağıtılmaktadır.

6.3.2. İşitme Engelli Çocukların Eğitimi

Sağır veya işitme sorunu olan öğrenciler için 47 özel ilköğretim okulu ve 61 özel eğitim sınıfı vardır. Özel okullara ve her türlü eğitimi kapsayan okullara devam eden işitme engelli öğrenci sayısı 7630'dur.

İşitme engelli yetişkinler için Milli Eğitim Bakanlığınca okuma yazma ve meslek kursları düzenlenmektedir. İşaret dilinin kullanılmasında yerel farklılıkları ortadan kaldırmayı amaçlayan bir işaret dili kılavuzu hazırlanmıştır.

Her türlü eğitimi kapsayan mevcut uygulamaların kalitesini artırmak için sekiz ilde işitme engelliler için Mullet-programları uygulayan liseler kurulmuştur. Bu okullara devam eden öğrenciler kültürel dersleri kendi okullarında mesleki dersleri ise civardaki Meslek Yüksek Okullarında almaktadırlar. Öğretmenler için telsiz kulaklık kullanımı konusunda kurslar düzenlenmektedir.

Doğal-sözlü-işitsel yöntemin etkinliğini değerlendirmek amacıyla bir çalışma yapılmaktadır.

6.3.3. Zihinsel Özürlü Çocukların Eğitimi

Orta ve şiddetli derecede zihinsel özürlü öğrenciler için yedi özel ilköğretim okulu, 40 Meslek Eğitim Merkezi, 55 Eğitim ve Uygulama Okulu ve üç Bağımsız Meslek Eğitim Merkezi mevcuttur. Bunlara ek olarak, 630 özel eğitim sınıfı vardır. Zihinsel özürlü öğrenciler her türlü eğitimi kapsayan okullara da devam edebilmektedir. Bu kurumlarda eğitim gören zihinsel özürlü öğrencilerin toplam sayısı 20 bindir.

Zihinsel özürlü yetişkinler, örgün eğitim almış olup olmadıklarına bakılmadan, meslek eğitim merkezlerine devam edebilmektedir.

6.3.4. Fiziksel Özürlü Çocukların Eğitimi

Ortopedik özürlü 600 öğrenci dört özel ilköğretim okuluna, dört meslek yüksek okuluna ve kapsamlı eğitim veren okullara devam etmektedir. Ortopedik özürlü öğrencilerin okul binalarına ve kamu tesislerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla, mimari tadilatlarla ilgili çalışmalar devam etmektedir.

6.3.5. Kronik Hastalığı olan ve Hastanede Yatan Çocukların Eğitimi

Kronik hastalıkları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için hastanelerde 26 ilkokul kurulmuştur.

6.3.6. Konuşma Zorluğu Olan Çocukların Eğitimi

Lisan ve konuşma zorluğu olan çocuklar özel eğitimleri için gerekli önlemler alındıktan sonra kapsamlı eğitim veren okullara devam etmektedir. Normal okullara devam edemeyenlere

rehberlik ve araştırma merkezlerinde tedavi edici ve destekleyici eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Lisan ve konuşma zorluğu olan ve kapsamlı eğitim veren okullara devam eden öğrenci sayısı 8300'dür.

6.3.7. Uyum Sorunu Olan Çocukların Eğitimi

Sağlıklı sosyal ilişki kurma ve sürdürme konusunda zorluk çeken ve çeşitli nedenlerle uyum sorunu olan çocuklara eğitim hizmetleri sunmak için araştırmalar yapılmaktadır.

6.3.8. Aile Eğitimi

Bu tür faaliyetleri yöneten herhangi bir yasal düzenleme bulunmamakla birlikte, özel eğitim hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olan aile eğitimi okul rehberlik olanakları ile rehberlik ve danışma merkezleri aracılığıyla sürdürülmektedir.

6.3.9. Rehberlik Çalışması

Türkiye'de 80 ilde 540 rehber öğretmen görev yaptığı 96 rehberlik ve araştırma merkezi vardır.

Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların yerleştirilmesi, seçilmesi ve incelenmesi konusunda karar verilmesi, gönderilecekleri kurumların belirlenmesi, ruhsal, duygusal ve sosyal nedenlerle buldukları ortama uyum sağlayamayan çocukların durumunu düzeltmek için özel tedavi hizmetlerinin yönetimi, ilk ve ortaöğretim kurumlarında rehberlik desteğinin planlanması ve okullar tarafından rapor edilen vakaların incelenmesi, Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuklarla ilgili 2916 Sayılı Kanun çerçevesinde rehberlik ve araştırma merkezlerinin görevleri arasındadır.

Engelliler için Sağlık Bakanlığınca çeşitli faaliyetler yürütülmekte olup, özürülere yönelik çalışmaların eşgüdümü ve yüksek kaliteli sağlık hizmeti temini için 17 Mayıs 1997'de Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde bir daire kurulmuştur.

Özürülüler için tasarlanan faaliyetler koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyona yönelik faaliyetler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu faaliyetlerden bir bölümü aşağıda listelenmiştir:

- Kazalar sonucunda meydana gelebilecek ölüm ve sakatlanma olaylarını en aza indirmek için bir acil yardım ve yeniden canlandırma servisi kurulmaktadır.

- Zihinsel bozuklukları engellemesi tasarlanan, Çocukların Psikososyal Gelişiminin Desteklenmesi projesi kapsamında hemşire ve ebe eğitimi devam etmektedir. Bu projenin hedef grupları 0-6 yaş grubundaki çocuklar ve bebek bekleyen annelerdir.

- Genetik bozuklukları engellemek amacıyla aile hekimliği uzmanları tarafından verilecek evlilik öncesi eğitim ve genetik danışmanlık hizmetleri için pilot faaliyetler devam etmektedir.

- Ana ve çocuk sağlığı ve aile planlama merkezleri, anne ve çocuk sağlığı ile hamile kadınlarla bebeklerin beslenmesi açısından çok sayıda doğumun tehlikelerini ve risklerini açıklamak için halka yönelik eğitim programları kapsamında ülke çapında yoğun bir

bilgilendirme kampanyası başlatmışlardır. Bu programlar 1996 yılında 32,162,802 kişiye ulaşmıştır.

- Sağlık Bakanlığı bünyesinde faaliyette bulunan hastaneler ve rehabilitasyon merkezleri tarafından sunulan hizmetlere ek olarak, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu engellileri engellerinin niteliğine ve yaşa göre sınıflandırmakta ve bu kişilere Türkiye'nin pek çok yerinde bulunan gözetim ve gündüz bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde rehabilitasyon desteği sağlamaktadır.

6.3.10. Mesleki Rehabilitasyon ve İş Bulma Hizmetleri

Anayasa, 573 Sayılı Kanun, Özel Eğitimle ilgili Kanun Hükmünde Kararname, 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, 1475 Sayılı İş Kanunu, Engellilerin İşe Yerleştirilmesine ilişkin Yönetmelikler ve 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu özürli kişilerin rehabilitasyonu ve işe yerleştirilmesi ile ilgili bazı hükümler içermektedir.

Anayasa'da Devletin, özürli kişileri sosyal ve mesleki faaliyetlerinde koruyacağı belirtilmektedir.

Diğer bazı kanunlarda, eldeki kaynaklar oranında özürli kişilerin çalıştırılması öngörülmektedir.

1475 Sayılı İş Kanunu çerçevesinde yayınlanan yönetmelikte, istihdam danışmanlığı, mesleki yönlendirme ve rehabilitasyon görevlerinin İş ve İş Bulma Kurumu tarafından yerine getirilebileceği belirtilmektedir. Bu karara uymayan işverenlerden tahsil edilen para cezaları İş Bulma Kurumu fonunda biriktirilmekte ve özürli çocukların rehabilitasyonunda kullanılmaktadır.

Özürliülerin durumlarını değerlendirme ve ihtiyacı olanlara etkin bir danışmanlık hizmeti sunma görevlerinin daha iyi yerine getirilmesini sağlamak için, çeşitli bakanlıklarca sunulan mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin birleştirilmesi önerilmektedir.

Devletin, Devlet Memurları Kanunu ve İş Kanunu kapsamında olmayan özürli çocuklara kulaklık ve diğer tıbbi cihazları temin etmesini sağlamak için ilgili yasalarda değişiklikler yapılmıştır.

6.4. Sağlık Hizmetlerinin Hukuki Dayanağı (Madde 24)

Anayasa'nın 56ncı Maddesi aşağıdaki hükmü içermektedir:

“Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkına sahiptir.

Doğal çevreyi geliştirmek ve çevre kirliliğini önlemek Devletin ve vatandaşların görevidir.

Devlet, herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; tasarruf ve verimi artırarak insan ve malzeme kaynaklarında işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık hizmetlerinin tek elden planlanmasını ve hizmet vermesini düzenler.”

Anayasanın 41(2)nci Maddesi, “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli önlemleri alır, teşkilatları kurar” hükmünü içermektedir.

Zaruri Sağlık Hizmetleri Kanunu'nun 3üncü Maddesinin (j) paragrafına göre, "Vatandaşların hastalıklardan korunma, sağlıklı çevre, beslenme, ana-çocuk sağlığı, aile planlaması ve diğer konularda eğitilmesi devlet kurumu olarak kabul edilen profesyonel kuruluşlarla özel ve gönüllü kuruluşların işbirliği ile gerçekleştirilir"

Yukarıda anılan Kanun'un 13üncü Maddesine göre, Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü'nün başlıca görevleri aşağıda belirtildiği gibidir:

a) Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlama servislerinin amaçlarını belirlemek, bu amaçlara uygun olarak plan ve program hazırlamak ve bu planları uygulamak;

b) Anne ve çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığını koruyacak hizmetler sunmak.

Bölgelerde Sağlık Hizmeti Temin Edilmesine ilişkin Yönetmeliğe uygun olarak hazırlanmış olan 154 Sayılı Alt-Yönetmelik anne ve çocuk bakımı ve aile planlaması konularını kapsamaktadır. Bu Alt-Yönetmeliğin ilgili hükümleri aşağıda belirtildiği gibidir:

"Hamile kadınlara, doğum yapmış kadınlara ve emziren annelere çocuk bakımı ve kendi sağlıklarının korunması konusunda gerekli bilgiler verilmelidir.

Hamile kadınlara bebeklerinin doğumunda en uygun olanakların sağlanması için önlemler alınır.

Anne ve bebekler doğumdan sonra izlenir ve muayene edilir.

Çocukların sağlıklı bedensel ve ruhsal gelişimlerinin sağlanması için gerekli önlemler alınır.

Hamile kadınlar doğum öncesi ve doğum sonrası dönemlerde sağlık bakım hizmetlerinden yararlanırlar. İzleme kontrolleri yeni doğan bebeklerin bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı biçimde büyümelerini sağlar."

Genel Sağlık Koruma Kanunu'nun 1inci Maddesinde, "Ülkede sağlık koşullarının geliştirilmesi, hastalıklarla ve toplumun sağlığını tehdit eden diğer zararlı etkenlerle mücadele edilmesi, gelecek nesillerin sağlıklı olmasının sağlanması ve vatandaşlara tıbbi ve sosyal yardım sağlanması Devletin genel sağlık hizmetlerini oluşturur" hükmü yer almaktadır. 3üncü Maddede "Doğumdan sonra anne sağlığının korunması, çocukların ve gençlerin sağlığını koruyacak önlemlerin alınması ve çocukların korunması ile ilgili diğer tüm hizmetlerin temin edilmesi gibi hizmetler doğrudan Sağlık Bakanlığı tarafından yerine getirilir" denilmektedir. 151inci Maddede, "Sağlık Bakanlığı çocukların korunması ve çocuk ölüm oranlarının azaltılması için gerekli kurumları kurar ve yönetir ve halkın çocuk sağlığının korunmasının yararlarını öğrenmesine yardımcı olacak önlemleri alır" ifadesi yer almaktadır.

Sağlık hizmetleri ile ilgili Türk mevzuatı ÇHS'nin gereklerine uygundur.

Anayasa'nın 56ncı Maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkına sahip olduğu vurgulanmaktadır. 1984 yılında, sağlık hizmetlerini yaygınlaştırma faaliyetleri tüm illeri kapsamıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, genel sağlık düzeyini yükseltmek için herkese eşit, sürekli ve etkin biçimde hizmet verilmesi temel ilke olarak

kabul edilmiştir. Sağlıkla ilgili devlet harcamaları GSMH'nin yaklaşık yüzde 3.75'ini oluşturmaktadır.

Doğum öncesinde sağlık muayenesinden geçen hamile kadınların oranı artmaktadır. Etkin doğum kontrol yöntemi kullananların oranı Anadolu'nun doğu ve kuzey bölgelerinde batı bölgelerinde olduğundan daha düşüktür. Kadınların eğitim düzeyi ile sağlık kurumlarını veya doğum kontrol yöntemlerini kullanma arasında güçlü bir bağlantı olduğu belirlenmiştir.

Hâlihazırda uygulanmakta olan sağlık sisteminde, tüm hamile kadınlar anne ve çocuk bakım hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Hamilelik döneminde sağlık bakım hizmetlerinden yararlanan hamile kadınların oranının yalnızca yüzde 63 olduğu belirlenmiştir.

1983-1988 arasında binde 81.5 olan bebek ölüm oranı 1993 yılında binde 52.6'ya düşmüştür. Bebek ölümlerinin büyük bir bölümü birinci yılda meydana gelmektedir. Türkiye'de 5 yaşını doldurmamış çocuklarda ölüm oranı binde 60.9'dur.

6.4.1. Sağlık Hizmetlerinin Uygulanması

Türkiye'de 1985 yılında başlatılan yaygın aşılama programı, birinci kademe sağlık kurumlarının yakın işbirliğiyle, sağlık merkezleriyle, sağlık yurtlarıyla, ana ve çocuk bakım merkezleriyle ve aile planlama birimleriyle birleştirilmiştir. 1994 yılı ortasında, yeni doğan bebeklerde tetanozu yok etme programı başlatılmış, bunu 1995 yılında başlatılan ve hedef nüfusun yüzde 85'ine ulaşılan çocuk felcini yok etme programı izlemiştir.

Diyare hastalığının denetim altına alınması için tasarlanan program 1986 yılında uygulamaya konmuştur. Diyare vakalarını ve vücutta suyun azalmasına bağlı ölümleri önlemek için bu programda oral rehidrasyon terapisi uygulanmıştır. Bu tedavi yöntemini kullanma oranı 1988'de yüzde 44 iken, 1993 yılında yüzde 57 olmuştur. Oral rehidrasyon tuz paketleri Sağlık Bakanlığınca imalatçılardan satın alınarak hastalara ücretsiz dağıtılmaktadır.

Akut solunum yolu enfeksiyonlarını ve zatürre hastalığını azaltmak için ücretsiz ilaç dağıtımı, Sağlık Bakanlığı denetimindeki tüm sağlık kuruluşlarında etkin biçimde uygulanmaktadır.

“Anne Sütüyle Beslemede Başarının On Adımı” başlıklı WHO/UNICEF ortak bildirisinde yer alan ilkelere uygun olarak bebeklerin anne sütüyle beslenmesinin desteklenmesi ve bebek-dostu hastanelerin yaygınlaştırılması için uygulanan programlar vardır. Bu faaliyeti destekleme çabasıyla, anne sütü ile beslenmenin kolay erişilebilir bu tür yöntemlerle engellenmemesi için, doğum koşullarında ücretsiz veya düşük fiyatla bebek maması dağıtımını yasaklamak üzere bebek maması imalatçılarıyla bir protokol imzalanmıştır.

İyot eksikliğine bağlı hastalıkları önlemek için, Türkiye'de 1953 yılından bu yana iyotlu tuz üretilmektedir. İyotlu tuzun daha fazla kullanılmasını desteklemek için, 1995 yılında bir program başlatılmıştır. Tuz imalatçıları Sağlık Bakanlığı ile bir anlaşma imzalayarak, 2000 yılına kadar yalnızca iyotlu tuz imalatına başlamayı taahhüt etmişlerdir.

Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Hastanesi ile işbirliği yapılarak 1987 yılında Fenilketonuria taraması başlatılmış ve 22 ilde yeni doğan bebekler taramaya tabi tutulmuştur. 1996 yılında yeni doğmuş 480.908 bebek fenilketonuria taramasından geçirilmiştir.

Emniyetli annelik ve çocuk bakım programının amacı, tüm hamileliklerin belirlenmesi ve izlenmesi, uygun önlemleri alabilmek için riskli hamileliklerin belirlenmesi, hamile annelerin

beslenme ve aşılama konularında eğitilmesi, demir folyat preparatlarıyla anemik vakaların desteklenmesi, hamile annelerin steril koşulların temin edildiği sağlık bakım kurumlarına havale edilmesi, anne ve aile bireylerinin doğum öncesi bakım, doğum sonrası komplikasyonların erken tanısı ve tedavisi (sepsis, meme inflamasyonu, anemi proflaksi, vb.) ve aile planlama yöntemleri konusunda eğitilmeleridir.

Kalıtımla geçen bozuklukları engellemek amacıyla, geleceğin anne babalarını risk faktörleri konusunda bilgilendirmek ve genetik danışmanlık hizmetleri sunmak için, beş pilot bölgede aile sağlığı ile ilgili bir program başlatılmıştır. Halk sağlığı programları ile birleştirilmiş olan, ana ve çocuk sağlığı ile aile planlamasını içeren, ana ve çocuk bakım ve aile planlaması merkezleri, çok sayıda doğum yapmanın anne ve çocuk sağlığı açısından olumsuz yönleri ve hamile kadınlarla yeni doğan bebeklerin beslenmesi gibi konuları da kapsamaktadır.

Sağlık Bakanlığı genetik kan hastalıklarını azaltmak için, 3960 Sayılı Kanun kapsamında, talasemi hastalığının yaygın olduğu Antalya, İçel, Muğla ve Hatay gibi illerde, bu hastalığı yok etmek için bir program uygulamaktadır. Bu yörelerde Talasemi tanı ve tedavi merkezleri kurulmuştur.

Gençler, anneler ve diğer gruplar tarafından uyuşturucu ilaç kullanımına bağlı bozuklukları engellemek için yoğun bir eğitim girişimi başlatılmıştır.

6.5. Sosyal Güvenlik (Madde 26)

Anayasa'nın 60ıncı Maddesi ile "Herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve Devletin sosyal güvenliği sağlayacak gerekli önlemleri alacağı ve teşkilatı kuracağı" onaylanmaktadır.

1451 Sayılı Kanunla 29 Temmuz 1971 tarihinde Türkiye tarafından onaylanmış olan, Asgari Sosyal Güvenlik Standartlarına ilişkin 102 Sayılı ILO Sözleşmesi, imza sahibi Devletlerce en az dört sosyal güvenlik sisteminin uygulanmasını gerektirmektedir; bu sosyal güvenlik sistemleri şunlardır: iş kazaları, meslek hastalıkları, analık, sakatlık, yaşlılık ve ölüm sigortası.

Emeklilik Sigortası ile ilgili 8 Haziran 1949 tarih, 5434 Sayılı Kanun'un 1 ve 2nci Maddelerine göre, Devlet memurlarına, emeklilere, engellilere ve yetimlere yeterli aylık maaş ve sağlık hizmeti aracılığıyla güvence sağlamak Devletin sorumluluğudur.

17 Temmuz 1964 tarih, 506 sayılı Kanun'un 1 ve 2nci Maddeleri, Sosyal Sigortalar Kurumu'nu, bir veya birkaç işveren tarafından iş akdi kapsamında çalıştırılan herkese iş kazası ve meslek hastalıkları, analık, sakatlık, yaşlılık ve ölüm sigortası temin etmekle yükümlü kılmaktadır.

Bağımsız veya Serbest Çalışanlar Sosyal Sigorta Kuruluşu, çalışıp çalışmadığına bakılmaksızın herkesin sigortalanmasına olanak sağlamaktadır.

Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu'nun 20nci Maddesi uyarınca, bankalar, sigorta ve reasürans şirketleri, ticaret ve sanayi odaları, borsalar ve emekli sandıkları üyelerine aynı olanakları sağlamaları koşuluyla, Sosyal Sigorta Kurumu gibi faaliyette bulunma hakkına sahiptirler. Bu sandıkların ana sözleşmelerinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından onaylanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, anne babadan birinin sigorta kapsamında olması bile çocukların aynı güvenceden yararlanmasına olanak sağlamaktadır.

Ancak, Türk sosyal güvenlik sistemi herkesi sosyal güvenlik risklerine karşı sosyal güvenlik şemsiyesi altına alma hedefine henüz ulaşamamıştır ve nüfusun yaklaşık yüzde 20'si hala sosyal güvenlikten yoksundur.

Sosyal Güvenlik Kanunu'nun 60(g) Maddesine göre, yaşlılık veya emeklilik sigortasında dikkate alınması gereken sigorta süresi, işle ilgili sigorta primlerinin havale edilip edilmediğine bakılmaksızın, onsekiz yaşında başlayacaktır.

6.6. Çocuk Bakım Hizmetleri ve Olanakları (Madde 18, paragraf 3)

Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlettir. “Sosyal Devlet” kavramı, çocukların okul öncesi dönemde bakımı ve eğitimi konusunda devlete bazı yükümlülükler getirmektedir. Anayasa'nın 41inci Maddesinde, ailenin Türk toplumunun temeli olduğu ve Devletin anne ile çocuğu korumak için aile planlaması uygulamasını yaygınlaştırmak üzere uygun önlemleri alacağı ve bunlar için gerekli kurumları kuracağı belirtilmektedir.

Türkiye'de sanayileşme ile köylerden kentlere bir akın olmuş, geniş aileden çekirdek aile yapısına geçilmiş ve okul öncesi eğitime olan talep artmıştır. 1960lardan sonra, bazı kanun ve yönetmeliklerle kreş ve anaokulları kurulmuştur.

Çeşitli kurumlarca 0-6 yaş grubundaki çocuklara eğitim ve bakım hizmetleri sunulmaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı Kreş ve Gündüz Bakımevi, gerçek kişiler, tüzel kişiler ve üniversiteler tarafından kurulmuş olan kreş ve anaokulları, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Çocuk Yurtları, ilkokulların ana sınıfları, ortaokulların uygulama sınıfları ile devlet kurumları ve vakıfları tarafından kurulmuş anaokulları bunlar arasında yer almaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde 0-6 yaş grubuna bakım ve eğitim hizmeti veren resmi Kreş ve Gündüz Bakımevleri 1983 tarihli “Kreş ve Gündüz Bakımevleri Yönetmeliği”ne göre hizmet vermektedir. 2828 Sayılı Kanuna istinaden “Özel Çocuk Kulüplerinin Kurulmasına ve Faaliyet İlkelerine İlişkin Yönetmeliğe” ve “Özel Kreş ve Gündüz Bakımevlerinin Kurulmasına ve Faaliyet İlkelerine İlişkin Yönetmeliğe” göre, gerçek veya tüzel kişiler tarafından 0-12 yaş grubundaki çocuklara hizmet vermek üzere oluşturulan kurumların kurulması, işletilmesi ve denetlenmesi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğundadır. 2.533 çocuk kapasiteli 23 resmi ana okul ve 46.848 çocuk kapasiteli 1.070 özel ana okul faaliyet göstermektedir.

3797 Sayılı Kanunla Milli Eğitim Bakanlığının himayesinde Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş olmakla birlikte, Bakanlığın değişik genel müdürlükleri tarafından okul öncesi eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Özel anaokulları Özel Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlıdır.

Kamu organları ve kuruluşları da, 1987 yılında kabul edilen Ana Okulları Yönetmeliği kapsamında çalışanlarının çocukları için bu tür tesisler kurabilmektedir. Ayrıca, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 108inci Maddesi uyarınca devlet memurları doğum sonrası 6 hafta ücretli izin ve kendi istemleri üzerine, bir yıla kadar ücretsiz izin hakkına sahiptirler.

1475 Sayılı İş Kanunu'na uygun olarak düzenlenmiş olan “Hamile ve Emziren Annelerin Çalışma Koşullarına ve Emzirme Odaları ile Bebek Bakım Yurtlarına İlişkin Yönetmelik”

çerçevesinde de bebek bakım merkezleri ve anaokulları kurulabilmektedir. 150'den fazla kadın çalıştıran işletmeler, çalışanlarının (0-6 yaş arasındaki) çocuklarına bakım hizmeti vermek ve annelerin çocuklarını emzirmelerine yardımcı olmak üzere, işyerinde veya civarında ayrı bir bebek bakım merkezi kurmakla yükümlüdürler. Aynı İş Kanunu'na göre, kadınlar doğumdan sonra 8 hafta ücretli izin hakkına ve bu süre içinde çalışmayı tercih ettikleri takdirde emzirme saatlerinde izinli sayılma hakkına sahiptirler.

1580 ve 1593 Sayılı Kanunlarla yerel yönetimler için de benzer yükümlülükler öngörülmüştür.

Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ile diğer devlet kurumları ve vakıflar tarafından kurulan okul öncesi eğitim kurumları arasında eğitim programı, araç, öğretmen ve diğer personelin nitelikleri açısından işbirliği yapılması ve standartlaşmaya gidilmesi gerekmektedir.

Çocukların okul saatleri dışında güvenle kalabilecekleri ve sosyal gereksinimlerini karşılayabilecekleri çocuk kulüpleri yalnızca özel şahıslar veya kuruluşlar tarafından kurulmaktadır. Bu kurumlar dışında, evlerde bakıcılar tarafından okul öncesi ve okul saatleri dışında bakım hizmeti verilmektedir. Ancak, hala geniş aile özelliklerinin bazılarını korumakta olan Türk ailelerinde, çok sayıda çalışan anne babanın çocuğuna gönüllü olarak akrabalar tarafından ücretsiz bakılmaktadır.

7. Eğitim, Boş Zaman ve Kültürel Etkinlikler (Madde 28)

7.1. Türk Milli Eğitim Sistemi

7.1.1. Eğitim İlkeleri ve Amaçları (Madde 29)

Türkiye insan kaynaklarının gelişimine büyük önem vermektedir. Bu nedenle, eğitim Türkiye'nin en öncelikli konularından biridir.

Anayasa'nın 42nci Maddesinde aşağıdaki hüküm yer almaktadır:

“Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla belirlenir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim yöntemlerine göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu hükümlere aykırı eğitim ve öğretim kurumları açılmaz.

Eğitim ve öğretim özgürlüğü bireyin Anayasaya bağlılık yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

İlköğretim kız ve erkek tüm vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu ilkeler, Devlet okulları için belirlenen standartlara uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dil olarak Türkçe dışında hiçbir dil öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında öğretilecek yabancı diller ile yabancı dille

eğitim ve ğretim yapan okulların tabi olacağı kurallar kanunla belirlenir. Uluslararası anlaşma hükümleri saklıdır.”

Anayasa bu Madde ile ayırım gözetmeden ve çocuğun yüksek yararına büyük önem vererek eğitim ve ğretim hakkını güvence altına almıştır.

Anayasa ile güvence altına alınan eğitim hakları, 1739 Sayılı Temel Milli Eğitim Kanunu’nda kapsamlı ve gerekli biçimde tanımlanmıştır.

1739 Sayılı Temel Milli Eğitim Kanunu’na göre:

“Türk Milli Eğitim Sisteminin genel amacı:

1. Türk ulusunun bireylerini Atatürk ilke ve devrimlerini anlayan ve bu ilke ve devrimlere bağlı olan, Türk ulusunun milli, manevi, insani ve kültürel değerlerine inanan, bunları koruyan ve geliştiren; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görevlerinin bilincinde olan vatandaşlar olarak eğitmektir.

2. Türk ulusunun her bireyini kişilik ve karakteri güçlü, zgr ve bilimsel düşünme yeteneğine sahip, insan haklarına saygılı, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak eğitmektir.

3. Yetenek ve becerilerini geliştirerek hayata hazırlamaktır.

Amaç, Türk vatandaşlarının ve bir bütün olarak Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak, ulusal birlik ve bütünlük ruhu içinde ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak ve Türk ulusunu ağdaş medeniyetin saygın bir ortağı haline getirmektir.”

Türkiye’de okul, ğrenci, ğretmen ve ğretim görevlilerinin sayısında önemli bir artış gözlenmektedir. 1998-1999 akademik yılı itibariyle, bu konu ile ilgili göstergeler Tablo 1’de yer almaktadır.

TABLO 1: EĞİTİM AŐAMALARINA GÖRE OKUL, ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN SAYISI (1998 – 1999 ğretim Yılı)

EĞİTİM AŞAMASI	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
Okul ncesi	7.976	207.319	11.825
Temel ğretim	44.525	9.512.044	316.991
Orta ğretim	5.708	2.013.152	139.664
Genel Yüksek Okul	2.611	1.094.616	70.936
Meslek ve Teknik Yüksek Okulu	3.097	918.542	68.728
Toplam	63.917	13.745.673	608.144
Yaygın Eğitim	6.208	2.935.929	44.042
Toplam	70.125	16.681.602	652.186

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (1998)

Türk hkmetlerinin tümü eğitimi gelişmenin temel etkenlerinden biri olarak görmüş ve eğitimde en yüksek kaliteyi sağlamak için her zaman büyük kaynak tahsis etmişlerdir. Böylece eğitim alanında önemli gelişmeler elde edilmiştir.

430 Sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu azınlıkların (Lozan Barış Anlaşması'na göre, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler) eğitim faaliyetleri konusunda Lozan Anlaşması hükümlerini içermektedir. Azınlıklar eğitim ve öğretimlerini kendi dillerinde ve kendi kültürlerine uygun olarak yaparlar.

625 Sayılı Özel Eğitim Kanunu, Türk gerçek ve tüzel kişileri tarafından kurulan okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının yönetimi ile eğitim ve öğretimin denetimi ve gözetimi hakkında hükümler içermektedir.

Özel Eğitim Kurumları Kanunu kapsamındaki okullarda görev yapan öğretmenler ile öğrencilerin sayısı ve türü 2, 3, 4 ve 5 Nolu Tablolarda verilmiştir.

TABLO 2: ÖZEL EĞİTİM OKULLARI

(1998-1999 Öğretim Yılı)

1. OKUL TÜRÜ	Eğitim Kurumlarının Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Özel Türk Okulları	1.583	224.122	19.793
Özel Azınlık Okulları	84	4.614	398
Özel Yabancı Okullar	30	8.477	688
Özel Uluslararası Okullar	4	866	121
Toplam	1.701	238.079	21.000

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (1998)

TABLO 3: ÖZEL EĞİTİM – ÖĞRETİM KURUMLARI

(1998-1999 Öğretim Yılı)

EĞİTİM AŞAMASI	AŞAMA SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
Okul öncesi	587	15.176	1.224
Temel Okul	651	164.181	9.547
Toplam Yüksek Okul	466	58.722	10.229
Genel Yüksek Okul	441	56.219	9.970
Meslek ve Teknik Yüksek Okulu	25	2.503	259
Toplam	2.170	296.801	31.229
Özel Derslikler	1.759	441.348	15.575
Özel Kurslar	2.628	1.081.521	17.597*
Genel Toplam	6.557	1.819.670	64.401

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (1998)

* Uzman – Usta öğretmen dâhildir.

TABLO 4: ÖZEL AZINLIK OKULLARI

(1998-1999 Öğretim Yılı)

EĞİTİM AŞAMASI	AŞAMA	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN
	SAYISI	SAYISI	SAYISI
Okul öncesi	36	542	28
Temel Okul	35	3.118	206
Genel Yüksek Okul	12	938	160
Meslek ve Teknik Yüksek Okulu	1	16	4
Toplam Yüksek Okul	13	954	164
Genel Toplam	84	4.164	398

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (1998)

TABLO 5: ÖZEL YABANCI OKULLAR

(1998-1999 Öğretim Yılı)

2. EĞİTİM AŞAMASI	AŞAMA	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN
	SAYISI	SAYISI	SAYISI
Okul öncesi	3	108	8
Temel Okul	13	3.997	111
Genel Yüksek Okul	14	4.351	561
Meslek ve Teknik Yüksek Okulu	1	21	8
Toplam Yüksek Okul	15	4.372	569
Genel Toplam	31	8.477	688

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (1998)

Özel Eğitim Kurumları Kanunu'nun 2nci Maddesinin ek paragrafında, özel eğitim kurumlarının Türk Milli Eğitim amaçlarına ve ilkelerine uygun olarak eğitimin kalitesini yükseltecekleri hükme bağlanmıştır.

Aynı Kanun'un 3üncü Maddesinde, kalkınmada öncelikli yörelerde bu tür kurumların kurulması teşvik edilmektedir.

2841 Sayılı Kanun zorunlu temel eğitimi tamamlamış veya okuma yazma bilmeyen vatandaşlar ile resmi ve özel eğitim kurumlarını ve kuruluşlarını kapsamaktadır.

Bu Kanuna göre, Milli Eğitim Bakanlığı eğitim faaliyetlerinin uygulanmasında ve eşgüdümünde "merkezi ve denetleyici kurumdur". Bakanlığın bu merkezîyetçi rolü modern yönetim yaklaşımına uygun olarak illerde kurum ve kuruluşlar tarafından paylaşılır.

Kamu kurumları okuma yazma bilmeyen çalışanlarına okuma yazma kursları vermekle yükümlüdür.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Rehberlik Hizmetlerine ilişkin 2201 Sayılı Yönetmelik, rehberlik ve araştırma merkezleri ile öğrenci rehberlik hizmetleri bürolarının kuruluş ve işleyişi ile ilgili ilkeleri düzenlemeyi amaçlar. Rehber öğretmenlerin, öğrencinin uyum sorunlarına yardımcı olmak ve mesleki yeteneklerini, becerilerini ve zekâ düzeylerini sınıflandırmak için eğitim bilimi konusunda deneyimli olmaları gerekir.

7.1.2. Kamu Eğitim Kurumları

Kamu eğitimi, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar tüm okulları kapsar. Türk eğitim sisteminde dört aşama vardır:

- Okul Öncesi Eğitim
- Temel Eğitim
- Orta Öğretim
- Yüksek Öğretim

7.1.2.2. Okul Öncesi Eğitim

Çocuğun doğumundan başlayarak beş yaşını (60 ay) doldurmasına kadar verilen eğitim okul öncesi eğitim olarak kabul edilir.

Temel Milli Eğitim Kanunu'na göre, okul öncesi eğitimin amaçları şunlardır:

- Çocuğun bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimini sağlamak ve iyi alışkanlıklar edinmesine yardımcı olmak;
- Çocuğu temel eğitime hazırlamak;
- Uygun koşulların bulunmadığı ailelerden ve ortamlardan gelen çocuklara ortak eğitim fırsatı sağlamak;
- Çocukların Türk dilini doğru, etkili ve güzel biçimde konuşmasını sağlamak.

Okul öncesi resmi eğitim ana sınıflarında, anaokullarında, uygulamalı anaokullarında, özel Türk, yabancı anaokullarında ve azınlık anaokullarında verilir.

Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan uygulamalı ana sınıflarını, resmi ve özel anaokullarını ve ana sınıflarını kapsar. Yönetmeliğin amacı belirtilen kurumların yönetimi ve bunlar tarafından sunulan eğitim ile ilgili esasları düzenlemektir.

Yönetmeliğin amacı ve kapsamı dikkate alındığında, ÇHS'de öngörülen “çocuğun yüksek yararına”, “çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkına” ve “çocuğun fikirlerine saygı gösterilmesi” esasına uygun olduğu anlaşılır.

Türk Milli Eğitim Sistemine göre, kamu eğitiminin önemli bir aşaması olan okul öncesi eğitime devam etmek zorunlu değildir.

TABLO 6: OKUL ÖNCESİ EĞİTİM (1998-1999 Öğretim Yılı)

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI	SINIF	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN
	SAYISI	SAYISI	SAYISI
BAĞIMSIZ ANAOKULU	189	17.683	1.134
ANA SINIFI (ilkokul ve liseler bünyesinde)	6.795	165.663	8.536
UYGULAMALI ANA SINIFI (Kız Teknik Eğitim Okulları bünyesinde)	364	8.610	905
ANA SINIFI (Özel Okullar bünyesinde)	41	187	26
ÖZEL ANAOKULU	219	6.173	591
ÖZEL ANA SINIFI	368	9.003	6.333
TOPLAM ANAOKULU	408	23.856	1.725
TOPLAM ANA SINIFI	7.568	183.463	10.100
GENEL TOPLAM*			

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (1998) (s.10)

* Diğer kurumlar dâhil değildir.

7.1.2.2 Temel Eğitim Kurumları

“Temel eğitim” 6-14 yaş arasındaki çocukların eğitim süresini kapsar.

1982 yılında Milli Eğitim Konseyi’nin eğitim sistemini daha verimli hale getirmek için aldığı kararlar sonucunda, 7 yaşında başlaması öngörülen bu süre 6 yaşına indirilmiştir.

Temel eğitim, bu sürenin ilk beş yılının zorunlu ilkokul dönemi olarak ve ikinci üç yılının ortaokul dönemi olarak düşünüldüğü biçimde sınıflandırılırdı. Ancak, Türkiye’nin “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”nda öngörüldüğü gibi, 1997 yılında zorunlu eğitim 4306 Sayılı Kanunla beş yıldan sekiz yıla çıkartılmıştır.

İlkokul eğitimi çok amaçlıdır. Görevi, hem yetişkinler hem de çocuklar için akademik eğitim programı düzenlemektir. Okuma yazma bilmeyen ve temel eğitimi tamamlayamamış yetişkinler bu programlardan yararlanabilir.

Temel Eğitim ve Öğretim Kanunu’na göre, ilköğretim, ulusal hedeflere uygun olarak, tüm Türk vatandaşlarının bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimine ve eğitimine katkıda bulunan temel eğitim ve öğretimdir. İlköğretim temel eğitim kurumlarında verilmektedir. Temel eğitim devlet okullarında parasızdır. Zorunlu temel eğitim süresi, 6 – 14 yaş grubundaki çocukları kapsar.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı gündüz ve yatılı resmi ve özel temel eğitim kurumlarının (ilkokullar, ortaokullar) kuruluşu, görevleri ve işleyişi ile ilgili esasları belirler, sınıf geçme, sınav ve eğitim kurumlarına devam konularıyla ilgili esasları içerir. Bu yönetmelik 1739 Sayılı Temel Milli Eğitim Kanunu’nun ruhuna uygundur.

TABLO 7: İLKOKULLAR (1998-1999 Öğretim Yılı)

3. AŞAMALARA GÖRE İLKOKULLAR	OKUL	Öğrenci	Öğretmen
		Sayısı	Sayısı
İLKOKULLAR	44.525	9.512.044	316.991
YATILI BÖLGE İLKOKULLARI	171	84.698	3.387
TOPLAM	44.696	9.596.742	3.130.378

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (1998)

“2000 Yılında Eğitimin Çağdaşlaşması” projesi, 4306 Sayılı Kanunla birlikte yürürlüğe girmiştir. Bu proje ile 2000 – 2001 öğretim yılında aşağıdaki hedeflere ulaşılabacaktır:

- 2000 yılına kadar sınıf mevcudu 30 öğrenciye indirilecektir;
- Uygun bir ortamın, yeterli ulaşım ağlarının bulunmadığı veya güvenlik sorunlarının söz konusu olduğu kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilere, ayrıca öğlen yemeğinin de verildiği merkezi okullar aracılığıyla, daha etkin biçimde kaliteli eğitim sunulacaktır;
- Uygun veya güvenli bir ortamın ve ulaşım olanaklarının bulunmadığı kırsal bölgelerde yaşayan çocuklara yatılı bölge temel eğitim kurumlarında veya lojmanlı temel eğitim kurumlarında eğitim verilecek ve öğrencilerin tüm giderleri karşılanacaktır;
- Yoksul öğrencilere, ihtiyaçlarına göre, üniforma, okul çantası, ders kitabı ve defter temin edilecektir;
- Temel eğitim kurumlarında bilgisayar laboratuvarları kurulacak ve bu laboratuvarlarda bilgisayar destekli eğitim yaklaşımı ile diğer ders konularına çalışmanın yanı sıra öğrencilere bilgisayar dersi de öğretilicektir;
- Öğrencilere en az bir yabancı dil öğretilicektir;
- Okullar daha çağdaş ekipmanlarla donatılacaktır;
- Akılcı ve bilimsel bir yaklaşımla, bireylerin “öğrenmelerine ve öğrenme yollarını araştırmalarına” olanak sağlanarak “öğrenen bir toplum” yaratılacaktır;
- Çocukların zihinsel yeteneklerinin yanı sıra bedensel gelişimlerini sağlayacak gerekli altyapı oluşturulacaktır.

Yukarıda anılan hedeflere ulaşmak için:

- 1997 yılında 12.103 dersliğin ve 1998 yılında 21.620 dersliğin inşaatı tamamlanmıştır.
- 1998 yılı sonuna kadar, 61 yatılı bölge ilköğretim okulunun ve lojmanlı 26 ilkokulun hizmete girmesiyle, 38.900 öğrenciye daha yatılı okullarda eğitim olanağı sağlanmıştır.

- 521.784 öğrenciye ücretsiz ulaşım olanakları ve öğlen yemeği temin edilmiş ve ayrıca bu öğrencilerin kırtasiye ve okul üniforması giderleri devlet bütçesinden karşılanmıştır.
- Dünya Bankası ile imzalanan kredi anlaşması paralelinde, “Temel Eğitim Programı” aracılığıyla eğitimin kalitesi artırılabacaktır.
- Yabancı dil öğrenimi 4’den 8’e kadar olan sınıflarda okuyan öğrenciler için zorunludur; bu öğrenciler için ikinci yabancı dil tercihe bağlıdır.
- Ders kitapları ve eğitim programı, öğrenci odaklı eğitime göre düzenlenmiştir.
- Kırsal kesimde temel eğitim kurumlarına kayıt yaptıran kız öğrenci sayısı 1997-1998 öğretim yılında yüzde 39 oranında artmıştır. Tüm kız öğrencilerin okula devam etmesini sağlamak için, yatılı kız bölge ilkokullarının sayısı birden dokuzaya çıkarılmıştır.

7.1.2.3. Orta Öğretim Kurumları

Orta öğretim kurumlarında, sekiz yıllık temel eğitimden sonra, en az üç yıl genel, mesleki ve teknik eğitim verilir. Orta öğretimin amacı, öğrencilere ortak bir genel kültür vermek ve öğrencileri yetenekleri ve becerileri doğrultusunda yükseköğretime ve iş yaşamına hazırlamaktır.

TABLO 8: ORTA ÖĞRETİM EĞİTİMİNDE SAYISAL GELİŞMELER

KURULUŞ TÜRÜ	1994 – 1995		1998 – 1999	
	Öğrenci Sayısı	Okullaşma Oranı %	Öğrenci Sayısı (bin)	Okullaşma Oranı %
ORTA ÖĞRETİM	2.263.396	48.2	2.013.152	54.7
GENEL LİSE	1.313.892	27.2	1.094.610	30.8
MESLEKİ VE TEKNİK OKULLAR	949.504	21.0	918.542	23.9

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, 1998, s. 24.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tablo 8’de yer alan oranları 2001 yılında toplam yüzde 75’e çıkarmayı hedeflemektedir. Bu toplamda, genel liselerin oranının yüzde 40.5’e, mesleki ve teknik okul oranının yüzde 34.5’e ulaşması öngörülmektedir. Hedeflerin gerçekleşmesi durumunda, genel liselerle mesleki ve teknik okullar arasındaki oran birbirine yakın olacaktır.

7.1.2.4. Yüksek Öğretim Kurumları

Temel eğitimden sonra en az iki yıl yükseköğretim veren eğitim kurumları yükseköğretim kurumları olarak anılır.

Üniversiteler iki yıllık lisans, dört yıllık lisans ve lisansüstü eğitim vermek üzere kurulmuştur.

Yükseköğretimin amacı, bireyleri insani ilgileri olacak, yetenek ve becerilerini en iyi biçimde geliştirecek şekilde yetiştirmektir.

2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu yükseköğretim kurumlarını, yüksekokulları, bunlara bağlı birimleri ve bu kurumlarla ilgili faaliyetleri ve esasları kapsar. Bu Kanun'un amacı, yükseköğretimle ilgili amaçları ve ilkeleri belirlemek, eğitim, öğretim, araştırma, yayın, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile tüm yüksekokulların ve yükseköğretim kurumlarının kuruluşu, işleyişi, görevleri, yetkileri ve yükümlülükleri ile ilgili esasları tespit etmektir.

Türkiye'de üniversitelerin ulusal araştırma ve geliştirmeye katkısı, ortalama rakam olan yüzde % 50'yi geçerek yüzde 69'a ulaşmıştır.

7.1.3. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim Temel Milli Eğitim Kanunu'nun bağımsız bir parçasını oluşturur.

Türkiye'de yaygın ve mesleki eğitim, okul dışında kalmış vasıfsız gençlere yirmi birinci yüzyılın gereklerini karşılayacak şekilde meslek eğitimi verir.

Türkiye'de yaygın eğitimden birinci derecede sorumlu merci, aşağıda listelenen bağlı kurumlar ve merkezler aracılığıyla yaygın eğitim hizmetleri veren "Milli Eğitim Bakanlığı Çıkarlık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü"dür:

- Kız Pratik Sanat Okulları
- Olgunlaşma Enstitüleri (meslek teknik enstitülerinin üst düzeyde devamı niteliğindedir)
- Endüstri Pratik Sanat Okulları
- Meslek Eğitim Merkezleri
- Yetişkinler için Teknik Eğitim Merkezleri
- Halk Eğitim Merkezleri
- Çıraklık Eğitim Merkezleri
- Özel Kurslar
- Özel Derslikler
- Uygulamalı Eğitim Enstitüleri (Özel Eğitim)
- Meslek Okulları (Özel Eğitim)
- Meslek Eğitim Merkezleri (Özel Eğitim)

Türkiye'de Özel eğitim biçimleri ÇHS'nin, her çocuğun eğitim hakkının yerine getirilmesini amaçlayan 28/3üncü Maddesine uygundur.

Türkiye'de yaygın meslek eğitiminin üç önemli amacı vardır:

1. Okula devam edecek yaşta olup da, tam gün veya yarım gün okul dışında olan gençlerin vasıfsız işçi olarak kaderlerine terk edilmesini önlemek;
2. Bu gençlere yeni teknolojileri uygulamayı, bir meslek edinmeyi ve yaşam boyu gelişme ve ilerleme sağlamayı öğretmek;
3. Ev kadınlarının bilgi ve beceri edinmelerini sağlamak.

7.1.4. Özel Eğitim Kurumları ve Azınlık Okulları

625 Sayılı Kanun'un, Anayasanın 42nci Maddesine uygun olarak yürürlüğe konan ekleri ve bu Kanun'da yapılan değişikliklerle ve ayrıca bununla ilgili olarak yürürlüğe konan yönetmelik ve yönergelerle özel eğitim kurumlarına yasal dayanak sağlanmıştır. Devletin denetimi ve gözetimi altında eğitim hizmeti veren özel eğitim kurumları faaliyetlerini aşağıdaki şekilde sürdürmektedir:

- Özel Türk Okulları
- Özel Azınlık Okulları
- Özel Yabancı Okullar
- Özel Uluslararası Okullar

Özel azınlık okulları, Türkiye'de azınlık grupları (Lozan Barış Anlaşması'na göre, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler) tarafından açılan özel okullardır. Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler tarafından kurulmuş olan birçok anaokulu, ilkokul, ortaokul ve yüksekokul eğitim vermeye devam etmektedir.

625 Sayılı Kanun'un 40ıncı Maddesinde, “ (Azınlıklar) masraflarını kendileri karşılamak koşuluyla, her türlü yardım derneği, dini ve sosyal enstitü, her türlü okul ile benzer eğitim ve öğretim kurumlarının kurulmasında, yönetiminde ve gözetiminde eşit haklara sahip olacaklar, kendi dillerini kullanmakta ve dini törenlerini yapmakta serbest olacaklardır” ifadesi yer almaktadır.

Aynı Kanun'un 41inci Maddesinde, “Müslüman olmayan vatandaşların ikamet ettiği illerde bu Türk vatandaşlarının çocuklarının kendi ilkokullarında ve kendi ana dillerinde eğitim görmelerini sağlamak için, genel (kamu) eğitimde Türk Hükümeti tarafından uygun koşullar sağlanacaktır. Bu hüküm Türk Hükümeti tarafından ilgili okullarda zorunlu olarak Türkçe dilinin öğretilmesini engellemeyecektir” denilmektedir.

7.1.5. Çevre Eğitimi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 56ncı Maddesine göre, “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkına sahiptir. Doğal çevreyi geliştirmek ve çevre kirlenmesini önlemek Devlet ve vatandaşların görevidir.”

Vatandaşların çevre sorunlarına karşı daha duyarlı olmalarını ve bu sorunların çözümüne aktif olarak katılmalarını sağlamak için, 16.11.1993 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı ile Çevre Bakanlığı arasında bir protokol imzalanmıştır.

7.2. Boş Zamanı Değerlendirme ve Sosyal Etkinlikler (Madde 31)

Boş zamanları değerlendirme ve sosyal etkinlikler konusunda görevli devlet kurumları aşağıda belirtilmiştir:

- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Kültür Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 58inci Maddesine göre, "Devlet, gençleri alkol ve uyuşturucu bağımlılığından, suç işlemekten, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli önlemleri alır."

Çocuğun boş zaman etkinliklerine katılması, öz-güven ve dürüstlüğün geliştirilmesi açısından genel eğitimi destekleyen önemli bir etkidir.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü beden eğitimi, jimnastik ve spor faaliyetleri düzenlemekle ve gençlerin kötü alışkanlıklardan korunması için gerekli önlemleri almakla görevlidir.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü tarafından aşağıda belirtilen faaliyetler düzenlenir:

- Gençlik Merkezleri: Sosyal ve kültürel etkinlikler ile spor etkinlikleri düzenlemek amacıyla 79 Gençlik Merkezi açılmıştır. Bu merkezlere üye olanların sayısı 70 bin civarındadır.
- Gençlik Kampları: Bu kamplarla amaçlanan, gençlerin dinlenmesine ve çalışma dışındaki etkinliklere katılmasına, yaratıcı, üretken ve sosyal açıdan sağlıklı olmasına yardımcı olmaktır.
- SOS yo-Kültürel Etkinlikler: Her yıl üniversiteler, gençlik merkezleri, dernekler, kurum ve kuruluşlar arasında müzik ve dans yarışmaları düzenlenmektedir.
- Gençlik Festivalleri: Gençlerin kültürel ve sanatsal etkinliklerini sergilemesi amacıyla her yıl her ilde gençlik festivalleri düzenlenmektedir. Bu festivallere çok sayıda genç katılmaktadır.
- Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri: Gençler kişisel, ekonomik ve istihdam sorunlarıyla karşı karşıyadır. Gençlerin bu sorunlarla daha iyi başa çıkmasına yardımcı olmak için, okullarda ve sosyal refah merkezlerinde rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır. Her yıl üniversiteye giriş sınavları sırasında, öğrencilere bu tür hizmetleri sunabilmek bürolar açılmaktadır.

- Gençlik Haftası: Bakanlar Kurulu'nun 83/6394 Sayılı kararıyla, her yıl 15-21 Mayıs tarihleri arasındaki hafta Gençlik Haftası olarak kutlanmaktadır. Gençlik Haftası çerçevesinde tüm ülkede çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Bu etkinlikler 0-18 yaş grubundaki engelli, çalışan, suçlu, suiistimal edilmiş ve ihmal edilmiş çocukları kapsayacak şekilde düzenlenmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, 0-18 yaş grubunda olup, mahkemelerce korunmasına karar verilen veya engelli olan yaklaşık 20 bin çocuğa yatılı bakım hizmeti temin etmektedir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aileler, çocuklar, özürllü, yaşlılar ve diğer bireylere sosyal hizmet teminine ilişkin ilkeleri ve usulleri belirlemektedir.

Bu alanda aşağıda belirtilen kurumlar faaliyet göstermektedir:

1. Çocuk Yuvaları: Bunlar 0-12 yaş arasındaki çocukların ve gerektiğinde 12 yaşından büyük kız çocukların bedensel, eğitsel ve psiko-sosyal gelişimlerinin sağlanması konusunda yetkili ve sorumlu olan yatılı sosyal hizmet kurumlarıdır.
2. Yetiştirme Yurtları: Bunlar korunmaya muhtaç 13-18 yaşları arasındaki çocukların korunması ve bakımı ile kendilerine iş ve eğitim olanağı temin edilmesi konusunda yetkili ve sorumlu olan yatılı sosyal hizmet kurumlarıdır.
3. Gündüz Bakım Merkezleri: Bunlar, 0-6 yaş grubundaki çocukların bakımı, bedensel ve psikolojik sağlıklarının korunması ve geliştirilmesi, gerekli değerleri ve alışkanlıkları kazanmalarına yardımcı olunması amacıyla kurulmuş olan ve ücret karşılığında hizmet veren, yatılı olmayan sosyal hizmet kurumlarıdır.
4. Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri: Bunlar bedensel, zihinsel ve psikolojik yetersizlikleri nedeniyle normal yaşam şartlarına uyum sağlayamayanların sorunlarını çözümlenmek ve bu kişilerin toplumda kendi kendine yeterli hale gelmeleri için gerekli becerileri kazanmalarına yardımcı olmak veya bu becerileri kazanamayanlara sürekli bakım hizmeti vermek için kurulmuş olan sosyal hizmet kurumlarıdır.
5. Çocuk ve Gençlik Merkezleri: Bunlar, anne baba ile çatışma, hastalık, yoksulluk, terk edilme, ihmal ve kötü alışkanlıklar nedeniyle sosyal tehlikelere açık olan sokak çocuklarına geçici olarak rehabilitasyon hizmeti vermek ve bu çocukların yeniden topluma kazandırılmasını sağlamak üzere kurulmuş, gündüz ve yatılı sosyal hizmet kurumlarıdır.
6. Aile Danışmanlık ve Rehabilitasyon Merkezleri: Bunlar aile içindeki uyumu desteklemek, özürllü çocukları okul eğitimine hazırlamak ve kendi kendine yeterli hale getirmek için özürllü çocuklara ve ailelerine hizmet veren ve yatılı olmayan sosyal hizmet kurumlarıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı ve Boş Zaman Kavramı

Temel Milli Eğitim Kanunu'nda boş zaman etkinlikleri “yaygın eğitim”in bir parçası olarak kabul edilmektedir. Boş zaman etkinliklerinin amacı, bu Kanunun 6ncı Maddesinde boş zamanları en iyi biçimde değerlendirme alışkanlığının kazanılmasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır.

İl ve Orta Okullar, Liseler ve Dengi Okulların Öğretim Çalışmalarına ilişkin 2410 Sayılı Yönetmelik, ilk ve ortaokullarda, yüksekokullarda ve dengi resmi ve özel okullarda tören, toplantı, sosyal, kültürel, sportif ve başka türde öğretim çalışmaları düzenleme ve uygulama görevini Milli Eğitim Bakanlığına vermiştir.

Her öğrenci ilke olarak en az bir öğretim dalına devam eder.

Öğrencilerin ders saatleri sırasında ve ders sonrasındaki eğitim ve öğretim etkinlikleri birleştirici ve tamamlayıcı bir yöntemle planlanır ve gerçekleştirilir.

7.3. Kültürel Etkinlikler

7.3.1. Güzel Sanatlarla ilgili Etkinlikler

Devlet güzel sanatlar galerileri güzel sanatlarla ilgilenen devlet okulu öğrencilerine bazı olanaklar sunmaktadır.

11 Kasım 1983 tarihinde kurulmuş olan Devlet Operası Çocuk Korosu 15 Kasım 1990 tarihli protokolle Kültür Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne bağlanmış olup, faaliyetlerini 1990 yılından bu yana Devlet Çocuk Korosu olarak sürdürmektedir. Devlet Çocuk Korosu 300 çocuktan oluşmaktadır ve kurulduğundan bu yana yaklaşık 1500 çocuğa eğitim vermiştir. Çocuk Korosu 1988 yılında bir çocuk operası sahnelemiş ve o tarihten bu yana birçok opera eserinde görev almıştır. Birçok televizyon programı ve konser düzenlemiş ve hem Türkiye’de hem de yurtdışında turnelere çıkmıştır.

Kültür Bakanlığına bağlı üç sanat müzesi ve 44 Devlet Güzel Sanatlar Galerisi vardır.

Devlet Güzel Sanatlar Galerilerinde 16-18, 12-16 ve 5-12 yaş grubundaki çocuklar için güzel sanatlar konusunda kurslar düzenlenmektedir.

5-16 yaş grubundaki çocuklar için sanat yarışmaları düzenlenmektedir. Çocuklar tarafından yapılan sanat çalışmaları teşvik edilmektedir. Bu yarışmalarda başarılı olan çocuklara ödüller verilmektedir. Yetenekli çocuklar yurtdışında eğitim görmek üzere özel devlet burslarından yararlanmaktadırlar.

7.3.2. Kütüphane Hizmetleri

Halk kütüphanesi hizmetlerinde uygulanan ilkeler, ücretsiz ve ayırım gözetmeden hizmet verme esasları açısından ÇHS’ye uygundur.

Halk ve Çocuk Kütüphanelerine ilişkin Yönetmeliğin 9uncu Maddesine göre, “16 yaşından küçük çocukların kendi istekleriyle bilgilerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla, halk kütüphanelerinde çocuklara ait bölümler açılır.” Halk Kütüphanelerine bağlı Çocuk

Kütüphaneleri farklı binalarda kurulmuş olup, sayıları 1998 yılında 1.343'e ulaşmıştır. Halk Kütüphanelerinde çocuk kitaplarına köşe ayrılmaktadır.

Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliğinde, halk kütüphanelerinin çocuk bölümlerinde bilgilendirici film ve çocuk programları izlettirilmesi, hikâye, şiir, monolog saatleri ve çocuk oyunları düzenlenmesi öngörülmektedir.

Halk ve çocuk kütüphanelerinde düzenlenecek bu kültürel etkinlikler "Kütüphanelerde Düzenlenecek Eğitim ve Kültür Faaliyetlerine ilişkin Yönetmelikte" belirtilmektedir.

Kırsal bölgelerde yaşayan çocuklara ve yetişkinlere gezici kütüphanelerle kütüphane hizmetleri sunulmaktadır. Tüm ülke genelinde hizmet veren gezici kütüphane sayısı 1995 sonu itibariyle 73'dür.

Bazı halk kütüphanelerinde okul öncesi bölümleri de bulunmaktadır. Bu bölümler okul öncesi çocukların ihtiyaçlarına ve ilgi alanlarına uygun olarak döşenmiştir. Bu bölümlerde resimli kitapların yanı sıra, televizyon ve video gibi görsel-işitsel malzemeler ve çocukların zihinsel gelişimine yardımcı olan (Lego, satranç, araba, bebek, kukla, vb. gibi) oyuncaklar bulunmaktadır.

Çocuklara daha fazla okuma olanağı sağlamak için, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ile imzalanmış olan protokole uygun olarak, gençlik kampları, tatil köyleri, hastanelerin çocuk bölümleri, eğitim kurumları ve çocuk yurtları için kalıcı koleksiyonlarla hizmet verilmektedir.

Görme bozuklukları olan çocuklara kütüphanelerin "konuşan kütüphane" bölümlerinde hizmet verilmektedir.

7.3.3. Tarihi Eserler ve Müzeler

Türkiye'de çocuklar sınıf arkadaşlarıyla veya aileleriyle müzeleri ücretsiz olarak gezebilmektedir. Bunun yanı sıra, müze görevlileri okulları ziyaret ederek, müzeler ve tarihi eserler hakkında bilgi vermekte ve slayt gösterileri düzenlemektedir.

Son yıllarda, çocukların dikkatini tarihi eserlere ve müzelere çekebilmek için yeni yöntemler geliştirilmiştir.

İstanbul ve Antalya Arkeoloji Müzeleri'nde çocuk bölümleri açılmıştır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde de bir çocuk bölümü açılacaktır.

7.3.4. Sinema Filmleri

Sinema, Video Filmleri ve Müzik Eserleri Kanunu'na ve Sinema, Video Filmleri ve Müzik Eserleri Denetim Yönetmeliği'nin 12nci Maddesine göre, 16 yaşından küçük çocuklara, bedensel ve zihinsel sağlıklarını ve gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek film ve sinema filmi gösterilmesi ve müzik eseri sahnelenmesi yasaktır. Bu tür filmlerin, video filmlerinin ve müzik eserlerinin tanıtımı ile ilgili afiş, fotoğraf ve duyurularda bu hükmün yer alması gerekmektedir.

7.3.5. Halk Kütüphaneleri Tarafından Yürütülen Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları

20096 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Kararnameye göre:

- Çocuk oyunları derlenmekte ve yayınlanmaktadır;
- Çocuk oyunları ile ilgili video filmler hazırlanmaktadır;
- Hikâyeler derlenmekte ve yayınlanmaktadır;
- “Karagöz ve Hacivat” gibi geleneksel kukla tiyatrosu kişiliklerini ve genelde kukla tiyatrosunu tanıtmak amacıyla çocuklar için tiyatro festivalleri düzenlenmektedir. Bu festival 1993 yılından bu yana, her iki yılda bir uluslararası düzeyde yapılmaktadır.

7.3.6. Devlet Tiyatroları, Opera ve Balesi

1309 Sayılı Kanunla kurulmuş olan Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Kültür Bakanlığına bağlı olup, kamu hukuku hükümlerine göre bir genel müdür tarafından temsil edilmekte ve yönetilmektedir.

Kültür Bakanlığı bünyesinde ilk çocuk balesi kursu 1971 yılında faaliyete başlamıştır. Bu kursların faydalarından biri de yetenekli çocukların Devlet Konservatuvarı sınavlarına hazırlanmalarına yardımcı olmasıdır.

Devlet Tiyatroları tarafından her yıl çocuk oyunları sahnelenmektedir.

7.4. Kültürel Eğitim

Kültürel eğitimin amaçları ilgili Kararnamenin 2 ve 25inci Maddelerinde belirtilmektedir. Bu Kararnamede doğrudan çocukların gelişimini ve eğitimini ilgilendiren hükümler bulunmamakla birlikte, kültürün oluşturulması ve yaygınlaştırılması gibi genel faaliyetlerle ilgili hükümlerde çocuklara gönderme yapılmaktadır.

Kültürel değerlerin korunması konusunda duyarlılık yaratmak amacıyla, kültür etkinlikleri çerçevesinde, ilk, orta ve dengi okullar arasında yarışmalar ve konferanslar düzenlenmektedir. Bu faaliyetler sonucunda, yaklaşık 10 bin öğrenci yarışma ve konferanslara katılmıştır.

Ülke genelinde ilkokul, lise ve dengi okul öğrencileri arasında sanat, şiir ve deneme yazma yarışmaları düzenlenmektedir.

8. Özel Koruma Önlemleri

8.1. Acil Durumdaki Çocuklar

8.1.1. Mülteci Çocuklar (Madde 22)

Mülteci çocuklar konusunda, dikkat edilmesi gereken temel nokta, ÇHS'nin bu konunun çerçevesini çizen 22nci Maddesidir.

Türkiye’de, sığınma isteyen çocuk ile mülteci çocuk, başvuruda bulunan mültecilere tanınan aynı haklara sahiptirler.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” (Madde 10/1)

“Herkes doğal olarak, dokunulmaz ve devredilmez temel hak ve özgürlüklere sahiptir.” (Madde 12/1)

“Temel hak ve özgürlükler yabancılar için uluslararası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.” (Madde 16/1)

Bu hükümlere bakıldığında, mültecilerin ve yabancıların Türk vatandaşları ile aynı temel haklara ve özgürlüklere sahip olduğu söylenebilir. Yabancıların temel hak ve özgürlükleri de Türk vatandaşlarınıninkiler gibi yalnızca kanunla sınırlanabilmektedir. Ancak, yabancıların temel hak ve özgürlüklerini sınırlandıran kanunun uluslararası hukuka da uygun olması gerekmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1967 tarihli Protokol, Türkiye tarafından 29 Ağustos 1961 tarih, 359 Sayılı Yasayla ve Bakanlar Kurulunun 1 Temmuz 1968 tarih, 6/10266 Sayılı Kararıyla onaylanmıştır.

Söz konusu Sözleşme ve Protokol genel olarak mültecilerin hukuki statülerini düzenlemektedir. 22nci Maddede yer alan “taraf devletler ilköğretim konusunda mültecilere kendi vatandaşları ile aynı muameleyi gösterirler” ifadesi ile mülteci çocukların eğitim hakkı hükme bağlanmıştır.

1951 tarihli Sözleşmede İmza Sahibi Devletlere, Sözleşmeye coğrafi tercihle bağlı kalma seçeneği tanınmıştır. Türkiye, bu seçeneğin ışığında, bu Sözleşmeye coğrafi tercihini beyan ederek taraf olmuştur.

Bununla birlikte, bu sınırlı tanıma Türkiye'nin dünya genelinde, geçici olarak sığınma ve korunma isteyen insanlara yardım elini uzatmasını engellememektedir.

Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi tercihle taraf olmasına rağmen, Türkiye'nin doğu sınırlarından girerek sığınma isteyenler insani gerekçelerle ülkeye kabul edilmekte ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) işbirliğiyle bu kişilerin sorunlarına çözümler aranmaktadır. Bu işlemleri kolaylaştırmak için Türk mercileri tarafından 1994 yılında münhasır bir yönetmelik düzenlenmiştir.

Bu Yönetmeliğin amacı, Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol çerçevesinde, Türkiye'ye sığınmak isteyen veya üçüncü bir ülkeden sığınma istemek amacıyla Türkiye'de ikamet izni talep eden, tek tek veya gruplar halinde Türkiye'ye gelen yabancılarla ve kitle halinde olası bir mülteci akınıyla ilgili usulleri ve esasları belirlemektir.

Bu Yönetmelik alınması gereken önlemleri, başvurular için uygulanacak usulü içermekte ve Türkiye'ye sığınmak isteyen veya üçüncü bir ülkeden sığınma istemek amacıyla Türkiye'de ikamet izni talep eden, tek tek veya gruplar halinde, yasal veya yasal olmayan yollarla Türkiye'ye gelen yabancılar ile kitle halinde olası bir mülteci akını olması durumunda yabancıların uyması gereken kuralları tanımlamaktadır. Bu Yönetmeliğin 27nci Maddesinde,

“Mültecilere ve sığınma hakkı talep edenlere, genel hükümler çerçevesinde, Türkiye’de kalış süreleri ile sınırlı olmak kaydıyla, kazançlı iş ve eğitim olanakları sağlanır” hükmü yer almaktadır.

İskân Kanunu’nda öngörülen şartları karşılayanlar buldukları yerin en yüksek mülki amirini yazılı olarak haberdar ederek Türkiye’de yerleşebilirler. Mülteci kabul etme yöntemleri İçişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen yukarıda anılan Yönetmelikle belirlenir.

8.1.1.1. Sığınma İsteyenler

Mülteci kabulü konusunda eski bir geleneğe sahip olan Türkiye Cumhuriyeti ve daha önce Osmanlı İmparatorluğu zulümden kaçanlara sığınma hakkı vermişlerdir.

Ayrıca, İmparatorluk coğrafi açıdan küçülmeye başladıkça, Balkanlar’da, Kafkasya’da, Kırım’da ve diğer bölgelerde yerleşmiş Türk soyundan olanlar da dâhil olmak üzere, Anadolu’ya geri dönen çok sayıda insan olmuştur.

Nisan 1991’de, ülkelerinden kaçan yaklaşık yarım milyon Irak vatandaşı yalnızca birkaç gün içinde Türk – Irak sınırına yığılmıştır.

Bu trajedi karşısında Türkiye, sınırlı kaynaklarıyla, yalnızca insani nedenlerle bu insanlara barınak ve yardım sağlamıştır. Tarihi boyunca tekrar tekrar yaptığı gibi, Türkiye merhametle hareket etmiş ve ahlaki sorumluluklarını cesaretle üstlenmekte tereddüt etmemiştir. Ancak, sorun bir ülkenin tek başına üstesinden gelemeyeceği kadar büyük olduğu için, Türkiye yardım için uluslararası topluma başvurmuştur. Yapılan tahminlere göre, Türkiye tarafından sağlanan yardımın maliyeti 300 milyon USD’yi geçmektedir.

1989 yılında, zorla asimilasyon nedeniyle Bulgaristan’dan kaçan Türk kökenli 300 binden fazla insan Türkiye’ye sığınmıştır. Türkiye 1992 yılında eski Yugoslavya’da çıkan savaştan kaçan Bosnalılara da kapılarını açmıştır. 1992 yılı Haziran ayı başında, Türkiye’ye 28 bin Bosnalı mülteci gelmiştir. Bunların yaklaşık 4500’ü İstanbul’a ve 1000’i çeşitli illere yerleşmiş olup, 2500’ü Kırklareli’nde bulunan kampa yerleştirilmiştir.

Kampların tümü ülkeye gönüllü dönüş nedeniyle Ağustos 1994’de kapatılmış ve mültecilerin geri kalan kısmı Kırklareli’ndeki kampta toplanmıştır.

Bu kampta ikamet eden çocuklar kendi dillerinde eğitimlerine devam etmişlerdir. İstanbul’da yaşayanlar ise, Bosnalı Mülteciler Sosyal Merkezi’nde dil kurslarına katılmışlardır.

Türkiye en son, yakın bir geçmişte kapılarını etnik temizlikten kaçan Kosovalılara açmıştır. Türk Hükümeti Makedonya’ya kaçmış olan 20 bin Kosovalı mülteciyi geçici olarak kabul etmeye karar vermiştir. Bu mültecilerin üçte-biri çocuklardır. Türkiye, bu çocukların sağlıklı gelişimleri için gerekli olan eğitim sağlık ve sosyal hizmetleri sunarak, kendilerini evlerinde hissetmelerini ve normal bir yaşam sürdürmelerini mümkün kılmak için çaba göstermektedir.

ÇHS’yi imzalayan ilk ülkeler arasında yer alan Türkiye, uluslararası taahhütleri çerçevesinde, hak ve özgürlükler açısından mülteci çocuklara yeterli olanaklar sağlamaktadır.

8.1.2. Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocuklar (Madde 38)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 15inci Maddesinde "Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı önlemler alınabilir" hükmü yer almaktadır.

Milli Savunma Hizmetine ilişkin 3634 Sayılı Kanuna göre, genel veya kısmi seferberlik halinde veya olağanüstü hallerde seferberlik hazırlığında, 15 yaşından küçük çocuklar, 65 yaşından büyük olanlar, özürlü veya hasta olanlar, hamile kadınlar ve bakmakla yükümlü oldukları çocukları olan kadınlar yükümlü tutulamazlar (Madde 1/2).

21.1.1953 tarihinde 6020 Sayılı Kanunla Türkiye tarafından onaylanmış olan, Savaş Zamanında Sivil Halkın Korunmasına ilişkin 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne göre, öldürme, işkence, bedeni ceza, sakat bırakma ve korunan kişinin tıbbi veya bilimsel tedavisi için gerekli olmayan tıbbi veya bilimsel deneyler ile askerler veya siviller tarafından insanlık dışı diğer önlemlerin alınması yasaktır (Madde 32). Korunması gereken kişilerin rehin alınması, toplu olarak cezalandırılması, ayrı ayrı veya toplu olarak saldırgan güçlerin ülkesine nakledilmeleri ve dağıtılmaları yasaktır (Madde 33-34-49).

Türk Kızılay'ı tehlikeli bölgelerde bulunan ve korunmaya muhtaç olan çocuklara Hükümetçe belirlenen yerlerde yardım etmekle görevlendirilmiştir.

Türkiye 1984 yılından bu yana terörist PKK örgütüyle mücadele etmektedir. PKK en temel insan hakkı olan yaşama hakkını hiçe sayan hırçın bir terör örgütüdür. Gaddar terör örgütü PKK'nın zulmünden en çok zarar görenler ise çocuklardır. PKK, çok sayıda çocuk da dâhil olmak üzere, 30 binden fazla kişinin ölümünden sorumludur.

8.2. Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar

8.2.1. Çocukların Mahkûm Edilmesi, Özellikle Ölüm Cezasının ve Ömür Boyu Hapis Cezasının Yasaklanması (Madde 37.a)

Anayasanın 17/3üncü Maddesinde, "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz" denilmektedir. Türk Ceza Kanunu'nun 243üncü Maddesinde, "Sanıkları, suçlarını itiraf etmeye zorlamak için işkenceye tabi tutan veya sanıklara eziyet eden veya insan haysiyetiyle bağdaşmayan muameleye tabi tutan herhangi bir Mahkeme veya Komite Başkanı veya üyesi ve diğer devlet görevlileri beş yıl ağır hapis cezasıyla cezalandırılır ve yaşam boyu veya geçici bir süre için devlet memuriyetinden men edilirler" şeklinde bir hüküm yer almaktadır. Fiilin sanığın ölümüne yol açması durumunda, ceza artırılmaktadır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 238/2nci Maddesine göre, "yasa hükümlerine uygun olmayan kanıtlar reddedilmektedir." Ceza muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 135/A Maddesine göre, "yasaklanan sorgulama yöntemlerini" düzenleyen hükümlerde, "işkence, kötü muamele veya şiddet gibi bedensel ve psikolojik muameleler yasaktır ve yasaklanmış bu sorgulama yöntemleriyle elde edilen deliller kabul edilemez" hükmü yer almaktadır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 247nci Maddesinde, "Sanığın yargıç önündeki ifadesi, beyanının delili olarak okunabilir" denmektedir. Bu hükümlere göre, karakollarda veya savcılıklarda işkence altında alınan ifadeler duruşmalarda delil olarak kabul edilememektedir.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin 2253 Sayılı Kanun'a tabi olan çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemleri durumunda, hazırlık soruşturması sonucunda bir belge düzenlenir (Madde 9). Bu hüküm çocuğun soruşturma aşamasında yetişkinlerle aynı işlemlere tabi tutulmasına neden olacağı için, soruşturma başladığında çocuğu psikolojik, fiziksel ve sosyal rahatsızlıklardan korumak için önlem alınmalıdır. Bu nedenle, hazırlık soruşturması sırasında ve soruşturmalar başladığında çocukların duruşma usullerine yetişkinlerden ayrı olarak tabi tutulmaları uygun olacaktır.

Soruşturma ve takibat usulleri 18 ve 19uncu Maddeler çerçevesinde aşağıda belirtildiği gibi düzenlenmiştir. Bu Maddelerde, "yasada hüküm bulunmadığında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanacaktır" denmektedir. 26ncı Maddede, hazırlık soruşturmaları sırasında yargılama usullerini düzenleyen Tanıklı Suçlarda Yargılama Usullerine ilişkin 3005 Sayılı Kanun'un 26ncı Maddesinin çocuklar tarafından işlenen suçlara uygulanamayacağı belirtilmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun değişik hükümlerinde, çocuklara verilen cezalarda indirim yapılması hükme bağlanmıştır. Bunun amacı cezaların çocukların bedensel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimleri üzerindeki olumsuz etkileri engellemektir. Son uygulamalarda, suçun türü ve temelinde yatan neden açısından, çocuklar tarafından işlenen suçların yetişkinler tarafından işlenen suçlardan ayrılmasında yaş bir ölçüt olarak kabul edilmekte ve çocuklara verilen cezalarda indirim yapılmaktadır. Bu nedenle, yaş çocuklarla ilgili yargılamalarda önemli bir rol oynamaktadır.

8.2.2. Her Türlü Gözaltına Alma, Hapsetme veya Gözetim Altında Bulundurma İşlemi Dâhil Olmak Üzere, Özgürlüklerinden Yoksun Bırakılan Çocuklar (Madde 37/b, 37/c, 37/d)

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usullerine ilişkin Kanun'un 11inci Maddesinde "Suç işlediği zaman 11 yaşından küçük olanlar hakkında soruşturma yapılamaz ve bu çocuklara ceza verilemez. Ancak, işlenen suçun bir yıldan fazla hapis cezasını veya daha ağır bir cezayı gerektirmesi durumunda, 10uncu Maddede belirtilen önlemlerden biri uygulanır. 11 Yaşından küçük çocuğun anne babası veya çocuğun bakımından sorumlu kişiler tarafından yeterli önlemlerin alınacak olması halinde, mahkeme tarafından başka önlem uygulanmayabilir" hükmü yer almaktadır. 12nci Maddede, "Fiili işlediği zaman 11 yaşını doldurmuş, ancak 15 yaşını bitirmemiş bir çocuk hakkında 20nci Maddeye uygun olarak yapılan soruşturma ceza verilmesini gerektirmediği takdirde, mahkeme tarafından 10uncu Maddede belirtilen önlemlerden biri uygulanabilir" ifadesi yer almaktadır.

Ceza İnfaz Kanunu'nun 4üncü Maddesinde, cezaların uygulanamayacağı alt yaş sınırı 18 yaşın altı olarak kabul edilmektedir. Aynı Kanunun 5inci Maddesinde para cezaları ve para cezasının ödenmemesi durumunda yaptırım öngörülmektedir. Mahkûmiyet hükmünü özgürlüğü kısıtlayan bir cezaya dönüştüren bu yaptırımlar çocuklara uygulanmamaktadır. Ceza İnfaz Kanunu'nun cezaların ertelenmesini düzenleyen 6/2nci Maddesinde, 18 yaşını doldurmamış olanlar için ve 3 yıllık hapis cezaları için erteleme sınırı 2 yıla çıkartılmıştır. Bu Maddeler ÇHS'ye uygundur.

Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 20nci Maddesinin 2nci paragrafında, "gerekli olması durumunda", ceza uygulanmadan önce çocuk için bir soruşturma raporu hazırlanacağı ve bazı çocuklar için bu soruşturmanın yapılmayacağı belirtilmektedir. Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 20nci Maddesi hükümlerinde bu soruşturmanın sosyal hizmet görevlileri veya yardımcıları, pedagoglar, psikologlar veya psikiyatristler gibi uzmanlar tarafından yapılacağı

belirtilirken, 30uncu Maddede, "... Bu kişilere en çok ihtiyaç duyanlara öncelik verilerek, her Çocuk Mahkemesine yeterli sayıda sosyal hizmet görevlisi veya yardımcısı, pedagog, psikolog ve psikiyatrist atanır" ifadesi yer almaktadır.

Ceza İnfaz Kanunu'nun 4üncü Maddesi, "Hiçbir çocuk yasaya aykırı veya keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Çocukların tutuklanması, gözaltına alınması veya hapsedilmesi yasalara uygun olacak ve yalnızca en son başvurulacak çare olarak ve uygun olan en kısa süre için uygulanacaktır" hükmünün yer aldığı ÇHS'nin 37(b) Maddesine uygun olarak, özgürlüğü sınırlayan kısa süreli (bir yıl veya daha kısa) cezalar yerine uygulanabilecek para cezalarını ve önlemleri içermektedir. Aynı Kanunun 5inci Maddesinde 18 yaşından küçük çocuklara verilen para cezalarının hapis cezasına çevrilemeyeceği hükmü yer almaktadır. 6ncı Maddenin 3üncü paragrafında, suç işlediği zaman 18 yaşını doldurmamış olanlar hakkında verilen ağır hapis cezalarının iki yıldan uzun olmaması durumunda, cezanın erteleneceği belirtilmektedir.

Tutuklanma yalnızca en son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için uygulanmalıdır. Tutuklu kaldığı süre sırasında çocuğa herhangi bir zarar verilmesi önlenmeli ve tutuklama yerine gözetim altında bulundurma, aile yanına veya bir eğitim kurumuna yerleştirme gibi önlemler alınmalıdır. Anayasanın 19uncu Maddesinde, tutuklamanın yalnızca hâkim kararıyla yapılabileceği ve hâkim kararı olmadan tutuklamanın ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabileceği belirtilmektedir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 104-126nci Maddelerinde tutuklanma ile ilgili hükümler bulunmakla birlikte, çocuklarla ilgili özel hüküm öngörülmemiştir. Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 19uncu Maddesinin son paragrafında, "10uncu Maddede belirtilen önlemlerin alınması koşuluyla, en fazla üç yıl özgürlüğü kısıtlayıcı ceza verilmesini gerektiren fillerle ilgili soruşturma ve yargılama aşamasında çocuklar için tutuklama kararı verilemez" ifadesi yer almaktadır.

12-18 yaş grubunda olan çocuklara verilen cezalar indirimli olarak uygulanır.

Türkiye'de suç işleyen kız çocukların sayısı erkek çocukların sayısından daha azdır. Cezaları onaylanan kız çocuklar İzmir Çocuk İslah Evi'nde ayrı bir yerde alıkonmaktadır.

11 ile 15 yaş arasındaki çocuklara özgürlüğü kısıtlayan cezalar verilmesi durumunda, bu cezalar Çocuk Mahkemeleri Kanunu'nun 12nci Maddesine göre ıslah evlerinde uygulanmaktadır. 18 yaşını doldurana kadar bu kurumlarda kalabilecek davalı çocuklar, 18 yaşını doldurduktan sonra açık ceza evlerine gönderilmektedir. Eğitimlerine devam eden, atölye çalışmalarında başarılı olan, iyi hal ve davranışlarıyla yöneticiler ve öğretmenler üzerinde olumlu izlenim bırakan çocuklar açık ceza evlerine gönderilmemekte ve kurumda kalış süreleri 21 yaşına kadar uzatılabilmektedir.

Ankara, Elazığ ve İzmir illerinde üç ıslah evi bulunmaktadır. Bu kurumlarda çocuklara akademik ve mesleki eğitim verilmektedir. Bu çocuklar diğer çocuklar gibi, yaşlarına ve ihtiyaçlarına göre, temel eğitim kurumlarına, yüksekokul ve dengi okullara ve fakültelelere devam edebilmektedirler. Bu çocuklardan bazıları çırak olmak üzere eğitilmektedir. Bunların yanı sıra, yabancı dil ve Üniversite giriş sınavı kursları ile sosyal ve kültürel faaliyetlerle ilgili kurslara da devam edebilmektedirler.

İslah evlerinde atölye çalışmaları yapılmakta ve çocukları topluma yararlı bireyler haline getirmek için çaba gösterilmektedir.

Haklarındaki mahkûmiyet kararı kesinleşen çocuklar ile yakın illerdeki ıslah evlerinde disiplin cezasına mahkûm edilen çocuklar, tedaviye yönelik faaliyetlerin gerçekleştirildiği Sinop Çocuk Ceza Evine gönderilmektedir. Ancak, Sinop Çocuk Ceza Evine yerleştirilen çocuklar ıslah evlerindeki çocuklar gibi, ceza evi dışındaki eğitim ve öğretim olanaklarından yararlanamamaktadırlar. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tutuk Evleri Genel Müdürlüğünün mahkûm olmuş çocukların nakline ilişkin genel talimatında Türk Ceza Yasasının suçlu çocukların yerleştirileceği kurumları belirleyen hükümlerine gönderme yapılmaktadır. Bu genel talimata göre, Ceza Yasası'nın 54üncü Maddesi çerçevesinde mahkûm olan çocuklar Ankara Islah Evine, Ceza Yasası'nın 55inci Maddesi uyarınca mahkûm olanlar Sinop Çocuk Islah Evi'ne ve Ceza Yasası'nın 54 ve 55inci Maddelerine göre mahkûm olanlar Elazığ ve İzmir Çocuk Islah Evine gönderilmektedir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 144üncü Maddesinde "Tutuklanan veya gözaltına alınanlar, vekâletnameye gerek duyulmaksızın, konuşulanların üçüncü şahıslar tarafından duyulmayacağı gizli bir ortamda, avukatlarıyla her zaman görüşebilirler. Bu kişilerin avukatlarıyla yazışmaları denetime tabi tutulamaz" ifadesi yer almaktadır. Aynı Maddede tutuklu kişi ile avukatı ve tutuklu kişi ile tanıklık etmeyi reddetme hakkına sahip kişiler arasındaki yazışmalara belirli durumlar dışında el konamayacağı hükmü yer almaktadır. 91inci Madde yargıca mektup ve telgrafların kayda geçirilmesine karar verme yetkisi tanımaktadır. Yargıç ayrıca kurum yöneticileri aracılığıyla, gözaltında bulunanların haberleşmelerini denetleme yetkisine de sahiptir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 135inci Maddesine göre, gözaltına alınanlar tutuklandıklarını akrabalarına haber verme hakkına sahiptirler.

8.2.3. Çocuk Suçluluğu Adalet Sisteminin Uygulanması (Madde 40)

Cezaevi ve tutukevlerinde okuma yazma kursları, ilkokul, lise, mesleki ve profesyonel eğitim gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Üniversite giriş sınavlarına hazırlanma, ayrı ayrı üniversite sınavlarına çalışma, müftü veya vaizler tarafından verilmesi gereken ilahiyat konuları, atölye çalışmaları, sosyal ve kültürel etkinlikler bu kurumlarda düzenlenen faaliyetler arasındadır.

Çocuk ıslah evleri ve çocuk tutukevlerinde uygulanan mesleki eğitim faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi için çalışmalar başlatılmıştır. 1995 Yılında Ankara Çocuk Islah Evinde uygulanmaya başlayan yeni tedavi yöntemi kapsamındaki meslek eğitimi programı çerçevesinde, örgün eğitim sistemi kapsamında temel eğitim kurumlarına devam etme olanağı olmayan ve kurumda çıraklık eğitimine ve meslek kurslarına devam eden 15-18 yaş arasındaki çocuklara teorik ve pratik meslek eğitimi verilmektedir. Bu eğitimin temel amacı çocuk emeğinin kullanılmasını önlemek, çocukları eğitime yönlendirmek ve üretime yönelik itibarlı mesleklere sahip olmalarını sağlamaktır. Bu meslek eğitimi programının genel eğitim sistemiyle birleştirilmesi planlanmaktadır. Bu plan, her aşamada çocukların görüşleri ve talepleri dikkate alınarak ve katılımları sağlanarak yapılmaktadır.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine ilişkin Kanunda, çocuk ıslah evlerinde ve çocuk tutuk evlerinde kurulların ihlal edilmesi durumunda uygulanacak disiplin önlemleri ile ilgili hükümler bulunmamaktadır. Bu nedenle, yönetmeliklerin ilgili maddeleri kullanılmaktadır. Bu Maddelere göre, mahkûm veya tutuklu çocuğa kurum müdürü tarafından, çocuğun belirli bir süreyle kültür, spor ve sanat faaliyetlerine katılmasının

engellenmesi veya çocuğun başka kurumlara nakledilmesine ilişkin kurallara uygun olarak çocuğun işyerinin değiştirilmesi gibi disiplin önlemleri uygulanmaktadır.

Cezalarını tamamlayan bazı çocuklar özel ve resmi yatılı okullara yerleştirilmekte ve okula devam edemeyenler resmi ve özel kurumların, gönüllü şahıs ve kuruluşların desteğiyle bir yere yerleştirilmekte, kendilerine iş bulunmakta ve gözlemlenmektedirler. Bazı çocukların ve ailelerinin yanına geri dönen gençlerin uyum sağlamaları için rehberlik hizmeti verilmektedir. Ankara'da, gidecek yeri olmayan, eski çevrelerine geri dönmemeleri gereken ve okula devam eden çocuklar için kurulmuş iki "Gençlik Yurdu" bulunmaktadır.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine ilişkin Kanun'un 34üncü Maddesinde, çocuklarla ilgili suç kayıtlarının, araştırma ve soruşturma amacıyla adli makamlar ve yasama organları seçimleri için seçim kurulları dışında herhangi bir kişiye veya komisyona verilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Bu, çocukların topluma kazandırılmasına yardımcı olmak için yürürlüğe konmuş yararlı bir hükümdür.

Türk Ceza Kanunu'nun 1inci Maddesinde yer alan "Hiç kimse kanunda suç olduğu açıkça belirtilmeyen bir eylemden ötürü cezalandırılmaz. Hiç kimseye kanunda yer alanlar dışında başka ceza verilemez" ifadesiyle yasallık ilkesi benimsenmiştir. 2nci Maddede "Hiç kimse, eylem gerçekleştirildiği zaman geçerli olan yasalara göre suç veya kabahat olarak kabul edilmeyen eylemlerden ötürü cezalandırılmaz" ifadesi yer almaktadır. Anayasanın 15 ve 38inci Maddelerinde de benzer hükümler bulunmaktadır.

ÇHS'nin 2nci Maddesinde, sanığın en önemli haklarından biri olan "masumiyet şartına" işaret edilmektedir. Buna göre, suçlu olduğu kanıtlanana ve cezası mahkeme kararıyla kesinleşene kadar herkes masum kabul edilmektedir. Bu ilke, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 38inci Maddesinin IV üncü paragrafında hüküm olarak düzenlenmiştir.

Masumiyet şartının bir başka sonucu da, "makul şüphe" ilkesinin sanık lehine uygulanmasıdır (in dubio pro reo). Yeterli kanıt bulunamaması durumunda, şüphe sanık lehine hüküm verilmesine neden olur. Türk kanunlarında yer alan bu konu ile ilgili hükümler ÇHS'ye uygundur.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na (Madde 135/2) göre, suç işlediğinden şüphe edilen ve hakkında soruşturma başlatılan herkesin aleyhindeki suçlamalardan haberdar edilmesi en doğal hakkıdır. Bu hak "önceden bildirim" ilkesi olarak da bilinmektedir. Bu savunmanın temelini oluşturmaktadır. Ne ile suçlandığını bilmeyen bir kişi etkin savunma yapamaz. Kuşku edilen kişinin masum olması her zaman olasıdır. Aleyhindeki suçlamaları bilme hakkı özellikle suçsuz kişiler için önemlidir.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine ilişkin Kanun'un 25inci Maddesinin I inci paragrafında duruşmanın gizli olması hükmü ve II nci paragrafında yargıcın izniyle duruşmada hazır bulunabilecek kişilerin katılımı ile ilgili hüküm düzenlenmektedir.

Duruşmanın adil olmasını sağlayacak en önemli ilke "kanıt serbestisi"dir. Bu ilkeye göre, her şey kanıt olarak sunulabilmektedir. Bilim ve mantığa aykırı olmadıkça herkes kanıt ileri sürebilir. Kanıtların sunulmasında herhangi bir zaman sınırlaması yoktur. Yargıç sunulan delilleri serbestçe değerlendirebilir, ancak bir temele dayandırmakla yükümlüdür.

Duruşmalar mümkün olan en kısa aralıklarla yapılmalıdır ve temyiz aşamasında, davaların süratle sonuçlandırılması için Temyiz Mahkemesinde özel bir birimin oluşturulması gerekmektedir.

Tanığın durumu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 45inci Maddesinde düzenlenmiştir. Tanıklar, kural olarak, 45inci Maddenin 1inci paragrafına göre davet edilmektedir; tanık geçerli bir mazereti olmadan duruşmaya katılmadığı takdirde, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 46ncı Maddesine uygun olarak emirle çağrılmaktadır. Mahkemeye zorla getirtme yetkisi yargıca verilmiştir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 154üncü Maddesine göre, Cumhuriyet Savcıları bu hakkı ancak acil durumlarda kullanabilmektedir. Mahkeme son soruşturmada mahkemeye zorla getirme kararı verebilir. Mahkeme, acil durumlarda ve tutuklama davalarıyla ilgili konularda, ilgili şahıs için çağrı belgesi düzenlemeden, mahkemede hazır bulunulması için emir verebilir. Bu konuda çocuklar da aynı kurallara tabidir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 47nci Maddesinin 3üncü paragrafına göre, sanığın aile bireyleri ve akrabaları tanık olmayı reddedebilirler. Duruşmadan önce, bu hakka sahip oldukları kendilerine bildirilir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 52/1inci Maddesine göre, 15 yaşını doldurmamış olanlar duruşmada yemin etmezler.

İfade alma ve soruşturma ile ilgili olarak, sanık suçunu itiraf etmeye zorlanamaz.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 135/2nci Maddesine göre, 135/4üncü Madde uyarınca suçlamanın bildirilmesinden sonra, "sanık suçlamalarla ilgili herhangi bir açıklama yapmama hakkına sahiptir." Ayrıca 5inci bent uyarınca, sanık lehindeki delil toplanmasını talep etme hakkına da sahiptir.

135inci Maddeye göre, sanık susma hakkına sahiptir, sorgulamanın başında sanığa susma hakkını kullanmak isteyip istemediği sorulur.

Sanığın susma hakkını kullanması "zımni itiraf" olarak kabul edilemez.

Ayrıca, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 135'inci Maddesinde "yasaklanan sorgulama yöntemleri" listelenmiştir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 153/2nci Maddesinde, cumhuriyet savcısının sanık aleyhinde olanlar yerine sanık lehinde olan konuları araştıracağı ve kaybolma tehlikesi olan delilleri toplayarak kayda geçireceği belirtilmektedir. Tüm bu hükümler ÇHS'ye uygundur.

27nci ve 28inci Maddelerde sırasıyla "itiraz" ve "temyiz" konuları düzenlenmiştir. İtiraz ve temyiz, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 297nci ve daha sonraki Maddelerinde düzenlenmiştir. Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine ilişkin Kanunda hakkında hüküm bulunmayan konularda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmaktadır.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine ilişkin Kanun'un 25inci Maddesinde, çocuklarla ilgili duruşmaların gizli yapılacağı ifade edilmektedir. Aynı Maddede duruşmalara kimin ve hangi aşamada katılacağı düzenlenerek ve çocuğun yararına olması durumunda çocuğa duruşmaya katılmama olanağı tanınarak çocuğun özel hayatının gizliliği korunmaktadır.

Çocuğun ifşa edilmesini ve çocuğun kimliği ile ilgili bilgilerin yayınlanmasını önlemek için özel hayatın gizliliğine büyük önem verilmelidir. Basın Kanunu'nun 33üncü Maddesi ve Çocuk Mahkemeleri ile ilgili Kanun'un 40üncü maddesi 18 yaşından küçük çocuklarla ilgili bilgilerin yayınlanmasını yasaklamaktadır.

Çocukların geliştirilmesi ve korunması konusunda Çocuk Mahkemeleri Kanunu dışında başka mevzuat yoktur. Çocuk Mahkemeleri ile ilgili Kanun'un uygulanamadığı durumlarda diğer kanunlar uygulanmaktadır. Çocuklarla ilgili hükümler içeren mevcut kanunlar konusunda yeterince bilgi sahibi olunmaması sonucunda, zaman zaman bazı davalar çocuklar aleyhine sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle çocuklarla ilgili tüm mevzuatın tek bir kanun kapsamında bir araya toplanması gerekmektedir. Bu amaçla, "Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında mevzuatı tarayacak ve ÇHS ile ilgili yükümlülüklerimizi yerine getirebilmek için yapılması gereken değişikliklerle ilgili tasarıları hazırlayacak sektörler arası bir komitenin" kurulması öngörülmektedir.

Türkiye'de çocuk suçluluğu adalet sistemi ile ilgili en temel kanun, Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine ilişkin 2253 Sayılı Kanun'dur. Bunun yanı sıra, yetişkinler tarafından işlenen suçlarla ilgili tüm kanunlar çocuklara da uygulanabilmektedir. 2259 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kurulmasına ve Yargılama Usullerine ilişkin 2845 Sayılı Kanun, Ceza Muhakemeleri Usulüne ilişkin 1412 Sayılı Kanun, Adalet Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine ilişkin 2992 Sayılı Kanun, Ceza ve Tutuk Evleri Genel Müdürlüğü'nün Kuruluş ve Görevlerine ilişkin 4358 Sayılı Kanun, 647 Sayılı Ceza İnfaz Kanunu, Ceza ve Tutuk Evlerinin Yönetimine ilişkin 1721 Sayılı Kanun, 7682 Sayılı Adli Sicil Kanunu ve bunlarla ilgili yönetmelikler çocuk suçluluğu adalet sistemini oluşturmaktadır.

Adalet Bakanlığı bünyesinde, çocuk hukuku, gelişim, psikoloji ve kriminoloji dallarında uzman olanların görev yaptığı bir Rehberlik Komitesi kurulmuştur. Ankara Çocuk Islah Evi pilot kurum olarak seçilmiş ve ıslah programlarında değişiklik yapma çalışmaları bu kurumda başlatılmıştır.

8.3. Sömürüye Maruz Kalan Çocuklar

8.3.1. Ekonomik Sömürüye Maruz Kalan Çocuklar (Madde 32)

Türkiye'de çocukların çalıştırılması ile ilgili yasal düzenlemeler, sanayi, ticaret, madencilik, deniz işleri ve eğlence sektöründe çalıştırılan çocuklar için alt yaş sınırı düzenlemeleri ve çocukları ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırma yasakları gibi belirli gruplar halinde sınıflandırılabilir.

Ayrıca, çocuk işçilerin çalışma şartlarıyla ilgili olarak çalışma sürelerinin, tatil günlerinin ve ücretlerinin de düzenlendiği görülmektedir.

Türkiye'de çalışan çocuklarla ilgili temel yasal hükümler Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında, 1475 Sayılı İş Kanununda ve 3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanununda yer almaktadır.

Anayasanın 50nci Maddesinde, "Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile fiziksel ve zihinsel özürlü olanlar çalışma şartları

açısından özel olarak korunurlar. Dinlenmek ve boş zamana sahip olmak tüm çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir” ifadesi yer almaktadır.

1475 Sayılı İş Kanununun 49uncu Maddesi 18 ve daha küçük yaştaki işçilere verilecek yıllık ücretli izinin 18 günden az olamayacağını hükme bağlamıştır.

Aynı Kanun çocukların çalışma şartlarını da düzenlemektedir. Bu düzenlemelere göre, 15 yaşından küçük olanların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 13 yaşını doldurmuş olan çocuklar, sağlık ve gelişimlerine, okul veya meslek eğitimlerine zarar vermeyecek hafif işlerde çalıştırılabilirler. Okula devam edenlerin çalışma saatleri okul saatlerini engellemeyecek şekilde düzenlenir.

18 yaşını doldurmamış erkeklerin ve her yaştaki kadınların yeraltında ve sualtında çalışılan işlerde çalıştırılmaları yasaktır.

Sanayiye ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocukların ve her yaştaki kadınların çalıştırılması da yasaktır.

16 yaşını doldurmamış çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmazlar.

13-18 Yaşları (18 dâhil) arasındaki çocuklar işe alınmadan önce, işyeri hekimi, işçi sağlığı dispanserleri, bunların bulunmadığı yerlerde, en yakın Sosyal sigortalar Kurumu, sağlık ocağı, hükümet veya belediye tabipleri tarafından muayene edilirler. Fiziksel olarak işin şartlarına dayanıklı oldukları raporla onaylanmalıdır. Bu çocukların 18 yaşını doldurana kadar en az her altı ayda bir aynı şekilde sağlık muayenesinden geçirilerek bu işte çalışmaya devam etmelerinde bir sakınca olup olmadığının denetlenmesi gerekmektedir. Bütün bu raporların işyerinde muhafaza edilmesi ve yetkili memurların isteği üzerine kendilerine gösterilmesi zorunludur.

Türkiye'nin taraf olduğu ILO Anlaşmaları ve Avrupa Sosyal Şartı da çalışan çocuklarla ilgili hükümler içermektedir. Türkiye yedi ILO anlaşmasını onaylamıştır.

Devlet İstatistik Enstitüsünce düzenlenmiş olan “Çocuk Semineri” başlıklı belgeye göre, çocuklar iki temel nedenle çalıştırılmaktadır. Birinci neden ailenin geleneksel yaşamına katkıda bulunmak ve ikinci neden aile gelirine katkıda bulunmaktır.

Çalışan çocuklar tarım sektöründe, küçük ölçekli sanayi işletmelerinde, sokaklarda ve kayıt dışı alanlarda çalıştırılan çocuklar şeklinde sınıflandırılabilir.

Çocukların çalıştırıldığı işyerleri genellikle eski teknolojinin uygulandığı ve el emeğinin yoğun olduğu küçük işletmelerdir. Bu tür işletmelerde çalışan çocuklar denetim eksikliği nedeniyle her türlü suiistimale açıktır.

3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu kapsamında çalıştırılan çocuklar diğer çocuklardan farklı bazı sosyal güvenlik haklarından ve sigortadan yararlanmaktadır. Bu çırakların hastalık, iş kazası ve meslek hastalıkları ile ilgili sigorta primleri Devlet tarafından ödenmektedir. Ancak, bu yasanın geniş kapsamlı olmadığı bilinmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının 1993 yılı istatistiklerine göre, 1992-1993 öğretim yılında 300 çıraklık merkezinde 200 bin çırak eğitim görmüştür. Bu rakam Devlet İstatistik Enstitüsünün

“Çalıştırılan Çocuklarla ilgili Anketi”ne göre çalışan çocukların yüzde 5’ine tekabül etmektedir.

Türkiye’de, çalıştırılmaları yasak olmasına rağmen, 13 yaşından küçük çocukların iş hayatında oldukları görülmektedir.

Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş olan Çalışan Çocuklar Dairesi, Türkiye’nin ÇHS’yi imzaladığı 1990 yılından bu yana, ilgili kamu ve özel sektör kuruluşlarının dikkatini bu konuya çekmekte önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede uygulanmaya başlayan ILO-IPEC (Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine ilişkin Uluslararası Program) projeleri, çocukların çalıştırılmasının sona erdirilmesi için çeşitli sivil toplum örgütleri ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılan çalışmaları teşvik etmiştir. Tüm bu çabalar halkın çocuk işçiliği sorunu konusundaki duyarlılığının artmasında önemli ölçüde etkili olmuştur.

1993 yılından bu yana ILO-IPEC tarafından uygulanmakta olan çeşitli projeler aşağıda belirtilmektedir:

ILO/IPEC – Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı işbirliği ile:

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde Çocuk İşçiliği Birimi kurulması ve güçlendirilmesi projesi.

- Müfettişlerin çocuk işçiliği konusunda eğitilmesi projesi.

ILO/IPEC – Fişek Enstitüsü işbirliği ile:

- Küçük ölçekli işletmelerde çalıştırılan çocuklara yönelik sağlık hizmetleri.

ILO/IPEC – Ankara Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile:

- Ankara sokaklarında çalışan çocuklar projesi.

ILO/IPEC – Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği ile:

- Ulusal düzeyde çocuk işçiliği araştırması.

ILO/IPEC – Türk Kalkınma Vakfı işbirliği ile:

- Kırsal bölgelerde çalışan çocuklarla ilgili araştırma projesi.

ILO/IPEC – TÜRK İŞ (İşçi Sendikası) işbirliği ile:

- Çocuk işçiliği konusunda işçi sendikalarının güçlendirilmesi.

ILO/IPEC – TISK (Ticaret Konfederasyonu) işbirliği ile:

- Yöneticilerin çocuk işçiliği konusunda eğitilmesi.

ILO/IPEC – Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği araştırma ekibi işbirliği ile:

- İstanbul sokaklarında çalışan çocuklarla ilgili araştırma projesi.

- Ulusal göçle ilgili araştırma projesi.

Çocukların, sosyo-ekonomik koşullar dikkate alınmadan, bazı alanlarda çalıştırılmasının yasaklanması, çocukların gizli olarak çalıştırılmasına neden olmakta ve çocuklar bu durumda daha fazla suiistimale maruz kalmaktadır. Bunu önlemek için, yasal düzenlemelerin yanı sıra, etkin denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

(1475 Sayılı) İş Kanunu'na göre, çalışmanın alt yaş sınırı kural olarak 15 ve istisnai "hafif işler" için 13 olarak belirlenmiştir. Ancak, bu hükmün üç veya daha fazla sayıda kişinin çalıştığı yerlerde geçersiz olması nedeniyle, 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 173/1inci Maddesinde belirtildiği gibi, asgari çalışma yaşı 12'dir.

Geçmişte zorunlu eğitimi tamamlama yaşı ile asgari çalışma yaşı arasında önemli bir fark olmadığı için, çocuklar erken yaşta işe başlamakta idi. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkartılması, 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını önlemeyi amaçlayan 1475 Sayılı Kanunla uyumun sağlanmasında önemli bir başarı oluşturmaktadır.

Ekonomik nedenlerden ötürü çocukları çalışmak zorunda olan aileler için, bu ailelerin çocuklarına eğitim olanağı sağlamak amacıyla, ekonomik ve sosyal yardım mekanizmaları geliştirilmektedir.

ILO/IPEC projelerinden biri kapsamında, çalışan çocukların işyerleri, aileleri, okulları ve arkadaşlık ilişkileri ile ilgili sorunlar konusunda başvurabilecekleri "Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi" gibi kurumlar mevcuttur.

8.3.2. Uyuşturucu Suiistimali (Madde 33)

Çocuklar ve gençler uyuşturucu suiistimali ve bağımlılığı konusunda zarar görme olasılığı en yüksek olan gruptur. Türkiye ile ilgili istatistikler, Türkiye'deki bağımlıların dörtte üçünün uyuşturucu ilaçları veya çözücüleri 30 yaşından önce kullanmaya başladıklarını göstermektedir. Okullar, üniversiteler ve çocuklarla gençlerin sık gittikleri diğer yerler uyuşturucu satıcılarının temel hedefi haline geldiği için, 25 milyondan fazla genç nüfusa sahip olan Türkiye konunun acilen ele alınması gerektiğinin farkındadır.

İşin yasal yanına bakıldığında, uyuşturucu kaçakçılığı Türk Ceza Kanunu'nda ağır suç olarak kabul edilmekte ve suçlular beş yıldan fazla hapis cezası ile cezalandırılmaktadır (Madde 403). Bu kanunsuz eylemde ısrar edenlere ve/veya bu suçu örgütlü biçimde işleyenlere daha ağır cezalar verilebilmektedir.

Sorunun üstesinden gelmek için, 1997 yılı Temmuz ayında Aileden Sorumlu Devlet Bakanının başkanlığında resmi bir organ kurulmuştur. Bu organ, ilgili bakanlıkların, eğitim kurumlarının, hukuki ve sosyal kurumların temsil edildiği bir Komite ile Alt-Komiteden oluşmaktadır.

Bu organ uyuşturucu sorunu konusunda halkı bilinçlendirmekle görevlendirilmiştir. Bu açıdan, eğitim sektöründeki personelin eğitimine ve anne babaları çocuklarını tehdit eden

uyuşturucu bağımlılığının tehlikeleri konusunda aydınlatacak kampanyaların düzenlenmesine özellikle önem verilmektedir.

Bu organ ayrıca kanun, yönetmelik ve kural tasarılarının hazırlanması ve Hükümete tavsiyelerde bulunulması görevlerini de üstlenmiştir.

Türk Ceza Kanunu'nda uyuşturucu suiistimalinin, satışının ve kaçakçılığının önlenmesi ve çocukların korunması için gerekli hükümler mevcuttur. Örneğin, okul civarında alkol satılmasını yasaklayan hükümler vardır. 18 yaşından küçük çocuklara alkollü içki satışı da yasaktır.

Türkiye'de uyuşturucu ve bağımlılık yapan maddelere yönelik çalışmalar yapan sağlık kurumları bu konuda uzman bir yapı oluşturmuşlardır.

8.3.3. Cinsel Sömürü ve Cinsel Taciz (Madde 34)

Türkiye'de çocukların cinsel tacizden korunması ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nun 11nci Maddesinin (c) bendine göre, "genel adetlere ve ahlaka aykırı film, kayıt, video filmi ve kaseti hazırlayıp satanlar, herhangi bir başvuru veya şikâyet olmasa bile engellenirler."

Ticari amaçla ses bandına ve videokasete kayıt yapan gerçek ve hükmi şahıslar, bu bant ve kasetler yayınlanmadan önce bir kopyasını yerel mülki mercilere vermekle yükümlüdürler."

Yukarıda anılan Kanun'un 12nci Maddesinde "genç kız ve kadınların gazino, bar, kafe ve alkollü içki satılan benzer yerler ile banyo, Türk hamamı ve plajlarda çalıştırılmaları yerel mülki mercilerin iznine bağlıdır. 21 yaşından küçük kadın ve erkekler bu tür yerlerde çalıştırılmaz" hükmü yer almaktadır.

Polis, yanlarında anne babaları ve vasileri olsa bile, 18 yaşından küçüklerin bar, kafe ve meyhanelere girmelerini yasaklar.

Türk Ceza Kanunu'nun çocuklara yönelik cinsel taciz durumunda uygulanacak cezalarla ilgili maddeleri aşağıda belirtildiği gibidir:

Türk Ceza Kanunu'nun 435inci Maddesine göre:

15 yaşını doldurmamış çocuğu fuhuşa teşvik edenler ve fuhuşa aracılık edenler iki yıldan az olmamak üzere hapis cezası ve ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Çocuğun kız veya erkek kardeşleri, çocuğu evlat edinenler veya çocuğun veli veya vasisi, öğretmeni, eğitmeni veya çocuğun bakılmak üzere emanet edildiği hizmetli veya diğer şahıslar çocuğu bu yola teşvik ettikleri takdirde, hapis cezasının süresi en az üç yıl olacaktır.

Çocukların cinsel açıdan taciz edilmesi durumunda aşağıda belirtilen cezalar uygulanır:

414üncü Maddeye göre, "15 yaşını doldurmamış çocuğu baştan çıkarıcılar beş yıldan az olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar."

Bu eylemin zihinsel veya bedensel özrü nedeniyle karşı koyamayacak durumda olan bir çocuğa karşı baskı, zor, tehdit veya hile yoluyla gerçekleştirilmesi durumunda, hapis cezasının süresi 10 yıldan az olamaz.

415inci Maddeye göre, “15 Yaşını doldurmamış çocuğun onur ve iffetine karşı bir fiil veya eylemde bulunanlar iki ile dört yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılırlar ve bu fiilin veya eylemin yukarıda yer alan maddenin ikinci paragrafında belirtilen koşullarda gerçekleştirilmesi durumunda, 3 ile 5 yıl arasında hapis cezası verilir.

416 ncı Maddeye göre, “15 yaşını doldurmuş bir çocuğu baskı, zor veya tehdit yoluyla baştan çıkaranlar veya bu fiili zihinsel veya bedensel özürü nedeniyle veya ilgili kişinin eylemi dışında bir başka nedenle veya hile nedeniyle karşı koyamayacak durumda olan bir çocuğa karşı işleyenler en az 7 yıl hapis cezası ile cezalandırılırlar.”

Reşit olmayan bir kişiyle, bu kişinin isteği ile cinsel ilişkide bulunanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, 6 ay ile 3 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılırlar.

417nci Maddeye göre, “Yukarıda belirtilen fiiller birden fazla kişi tarafından işlendiğinde veya çocuğun erkek kardeşi, aile bireyleri, velisi, vasisi, öğretmeni, eğitmeni, hizmetlisi veya çocuğun emanet edildiği bir başka kişi tarafından işlendiğinde, kanunda öngörülen ceza yarısı kadar artırılır.”

418 inci Maddeye göre, Yukarıda anılan fiil ve eylemlerin mağdurun ölümüne neden olması durumunda, ilgili kişi ömür boyu ağır hapis cezası ile cezalandırılır.”

Kırsal yörelerden kente göç, süratli ve çarpık kentleşme, işsizlik ve yoksulluk, kötü koşullarda yaşayan ailelerin çocuklarının eğitim olanaklarından daha az yararlanmasına, evden kaçan çocuk sayısında artışa ve çocukların fuhuş, dilencilik ve suça itildikleri ortamlarda sömürülmelerine yol açmıştır. Zorunlu temel eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkartılması bu sorunla mücadelede çok önemli bir adım olmuştur.

Türkiye uluslararası alanda, uluslararası toplumun dikkatini bu sorunlara çekmede önemli bir adım olarak gördüğü, Çocukların Satılması, Fuhuşta Kullanılması ve Çocuk Pornografisine ilişkin Sözleşmeye Ek Protokolü desteklemektedir.

8.4.3. Başka Biçimlerde Sömürüye Maruz Kalan Çocuklar (Madde 36)

Devlet çocukları, sağlıkları açısından zararlı olabilecek her türlü sömürüye karşı korur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41inci Maddesine göre:

“Aile Türk toplumunun temelidir.

Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli önlemleri alır, teşkilatı kurar.”

Anayasanın 42nci Maddesine göre, “Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla belirlenir ve düzenlenir.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Devlet maddi olanaklardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak önlemleri alır.”

Medeni Kanun’un 267nci Maddesine göre, “Anne ve baba çocuklarını terbiye etme hakkına sahiptir.”

Medeni Kanun’un 272nci Maddesinde, “Anne ve babanın görevlerini yerine getirmemesi durumunda, yargıç çocuğun korunması için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür” ifadesi yer almaktadır.

“Terbiye etme yetkisini kötüye kullanarak, gerekli eğitim, bakım ve öğrenim için kendisine emanet edilen kişinin sağlığının zarar görmesine neden olanlar 18 aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır. “ (Türk Ceza Kanunu’nun 477nci Maddesi).

Medeni Kanun’un 273üncü Maddesinde “Çocuğun bedensel veya zihinsel gelişiminin tehlikede olduğunun belirlenmesi veya çocuğun manen terkedilmiş olması durumunda, yargıç çocuğu anne ve babasından alarak bir başka ailenin yanına veya kuruma yerleştirme hakkına sahiptir” hükmü yer almaktadır.

Medeni Kanun’un 274üncü Maddesine göre, “Yargıç, velayet görevlerini yerine getiremeyen veya çocuklarını ciddi biçimde ihmal eden anne babanın velayet hakkını ellerinden alabilir.

Velayet hakkı anne babadan alındığında, çocuk için bir vasi tayin edilir. Bu hüküm gelecekte doğacak çocukları da içerir.”

Türk Ceza Kanunu’nda bu konuyla ilgili aşağıda belirtilen hükümler yer almaktadır:

“Çocuğun irsiyetini değiştiren veya yok edenler bir ile beş yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılırlar.” (Madde 445)

“Meşru bir çocuğu kimliğini gizleyerek hastaneye veya sokaklara terk edenler 3 ay ile 2 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu fiili işleyen kişi çocuğun akrabası olduğunda, hapis cezası 1 ile 3 yıl arasında olacak şekilde artırılır.” (Madde 446)

Ceza Kanunu’nun 478inci Maddesine göre, “12 yaşından küçük çocuğa haklı görülemeyecek şekilde kötü davrananlar 30 aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu kötü davranma fiili çocuğun ailesinin bir bireyi veya akrabaları tarafından işlendiğinde, hapis cezasının süresi 3 ay ile 3 yıl arasında artırılır.

Ceza Kanunu’nun 545inci Maddesinde, “15 yaşından küçük çocukları toplayan ve dilencilik yapmaya zorlayan veya kendi bakımına bırakılmış çocuğu dilencilik yapmaya teşvik eden veya çocuğun dilencilik yapmasına izin verenler, üç aydan az olmamak üzere hapis cezasıyla ve... para cezasıyla cezalandırılırlar.

8.3.5. Çocukların Satılması, Kaçırılması ve Çocuk Ticareti (Madde 35)

Çocuk kaçırma, satma ve çocuk ticareti birlikte dikkate alınmalıdır.

Türk hukuk sisteminde, çocuk kaçırma ilkönce Türk Ceza Kanunu'nun " Bireyin Özgürlüğüne Karşı İşlenen Suçlar" başlıklı bölümünde incelenmiş, bireyin özgürlüğünü kısıtlayan ve bireyin isteği dışında işlenen fiiller suç kapsamında değerlendirilmiştir.

Kanuna aykırı olarak bir başkasını özgürlüğünden yoksun bırakanlar 1 yıl ile 5 yıl arasında hapis cezası ve ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Suçlunun zora veya tehdide başvurması veya bu fiili 499uncu Maddede belirtilen haller dışında öç alma, maddi çıkar sağlama veya din nedeniyle veya siyasi, ideolojik ve sosyal düşünce farklılığından doğan nedenlerle veya mağdurun askerlik yapmak üzere bir başka ülkeye götürülmesi amacıyla işlemesi durumunda, üç ile sekiz yıl arasında ağır hapis cezası ve ağır para cezası verilir.

Türk Ceza Kanunu'nun 179uncu Maddesine göre, "Yukarıdaki paragraflarda belirtilen eylemlerin birden fazla kişi tarafından ve silah zoruyla gerçekleştirilmesi durumunda, ceza yarısı kadar artırılır.

Ceza Kanunu'nun 180inci Maddesinde, "İlgili şahıs özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiyi kendi isteği ile ve bu şahsa herhangi bir zarar vermeden ve soruşturma öncesinde amacına ulaşmadan serbest bıraktığı takdirde, ceza altıda birden yarıya indirilir."

"15 yaşını doldurmamış çocuğu kandırarak, fuhuşa teşvik edenler ve buna aracılık edenler en az iki yıl hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Çocuğun, erkek kardeşi, velisi, vasisi, öğretmeni veya eğitmeni, çocuğu evlat edinenler veya çocuğun emanet edildiği hizmetli veya diğer kişiler tarafından kandırılarak fuhuşa teşvik edilmesi durumunda, en az üç yıl hapis cezası verilecektir.

Bu tür muameleye tabi tutulanların 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte, 21 yaşından küçük olmaları durumunda, ilgili şahıs 6 ay ile 2 yıl arasında hapis cezası ve ağır para cezası ile cezalandırılır." (Madde 435)

"Çocuğu saklayarak veya bir başka çocukla değiştirerek irsiyetini değiştiren veya yok edenler 1 yıl ile 5 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılırlar." (Madde 445)

Kaçırma eylemi nedenleri arasında yer alan, fidye almak amacıyla kaçırma Türk Ceza Kanunu'nun 449uncu Maddesinde ele alınmaktadır. Bu Maddeye göre:

"Para, menkul eşya veya hukuken geçerli olan tapu senedi gibi belgeleri almak amacıyla herhangi bir kişiyi hapseden veya kaçırınlar, amacın gerçekleşmemiş olması halinde 15 ile 20 yıl arasında ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. Amacın gerçekleşmiş olması durumunda, cezanın üst sınırı uygulanır."

Türk hukuk sisteminde 18 yaşından küçük olanlar çocuk olarak kabul edilmekle birlikte, bazı fiillerde 15 yaş esas alınmaktadır. (Madde 182 ve 435).

Evlat edinme ile ilgili yasal düzenlemeler Türk Medeni Kanunu'nun 235 – 258inci Maddelerinde ele alınmaktadır. Evlat edinme kişilerin karşılıklı rızası ile ve Sulh Hukuk Mahkemesinin izin kararıyla gerçekleşmektedir.

Ancak, bazen yeni doğan bebekler evlat edinmek amacıyla hastaneden kaçırılmakta, bazen de sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan çok çocuklu aileler doğumdan sonra çocuklarını satmaya çalışmaktadır.

Çocuk kaçırma, satma ve çocuk ticareti konusunda Türkiye'de yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler ÇHS'ye uygundur. Türkiye iyileştirilmesi gereken hususları değerlendirmektedir.

8.4. Azınlık Gruplarına Mensup Çocuklar (Madde 30)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 24üncü Maddesi vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Bu hüküm hem 1923 Lozan Anlaşması'na hem de ÇHS'ye uygundur.

Lozan Anlaşması'nda azınlıkların hakları ile ilgili aşağıda belirtilen hükümler bulunmaktadır (madde 34-37) (Lozan Anlaşması'na göre, Türkiye'deki azınlıklar Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir):

Lozan Anlaşması'nın 38inci Maddesinde "Türkiye'de ikamet eden herkes her türlü itikat, dini inanç veya inancını, alenen veya özel bir şekilde serbestçe uygulama hakkına sahiptir; bu durum kamu düzenine ve ahlaki değerlere aykırı değildir." ifadesi yer almaktadır.

Lozan Anlaşması'nın 40ıncı Maddesine göre, Müslüman olmayan azınlıklar, masrafları kendileri tarafından karşılanmak koşuluyla, serbestçe kendi dillerini kullanma ve kendi dinlerini uygulama hakkı ile yardım derneği, dini veya sosyal kurum, okul, başka eğitim ve öğretim kurumu açma, yönetme denetleme konusunda eşit haklara sahiptir.

Resmi öğretim konusunda, Türkiye Müslüman olmayan vatandaşların büyük bir bölümünün yaşadığı il ve ilçelerde ilkokullardaki çocukların kendi dillerinde eğitim görmelerini sağlamak için yeterli olanakları sağlamayı taahhüt etmiştir.

Türkiye ÇHS'nin 30uncu Maddesini Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ve Lozan Anlaşması'nın ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutarak, bu Maddeye çekince koymuştur.